

«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»

ПРИВАТНА УСТАНОВА

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 343.98: 343.131

ЛИСЕНКО НАТАЛІЯ АНАТОЛІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ
ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

Н.А. Лисенко

Науковий керівник –
Чаплинський Костянтин Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Лисенко Н. А. Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024.

У дисертації на монографічному рівні опрацьовано теоретичні й праксеологічні засади методики розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. На основі системного аналізу розкрито стан наукових досліджень питань протидії таким кримінальним правопорушенням. Наголошено, що стрімкі зміни у законодавстві та відсутність чіткої стратегії з боку правоохоронних органів ускладнюють їм ефективну боротьбу з шахрайством у сфері волонтерства та благодійності, що потребує розроблення ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів розслідування таких кримінальних правопорушень.

У дисертації проаналізовано низку нормативно-правових актів і наукових поглядів щодо основних понять, суб'єктів сфери волонтерської та благодійної діяльності, за результатами чого зроблено висновок про те, що чинний нормативно-правовий механізм містить низку прогалин та законодавчих колізій, що сприяють криміногенним проявам з боку недобросовісних суб'єктів. Акцентовано, що потребує уточнення законодавче визначення «благодійна діяльність» та «волонтерська діяльність», адже формулювання у згаданих нормативно-правових актах цих понять є досить узагальненим та не надає чіткого уявлення про розмежування дій, які входять саме до благодійної та волонтерської діяльності. Окреслено форми й ознаки волонтерської та благодійної діяльності. Надано оцінку основним криміногенним факторам, що впливають на рівень та динаміку шахрайських посягань.

Розглянуто наукові погляди щодо обстановки вчинення кримінальних правопорушень, на підставі чого зроблено висновок, що цей елемент криміналістичної характеристики є найбільш спірним в контексті складових елементів, які входять до її змісту. Наголошено, що динаміка шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності має залежність від регіону, де воно вчинене. Тобто, географічні координати визначають місце вчинення таких кримінальних правопорушень. Акцентовано, що з початком повномасштабної війни в Україні, рівень шахрайства значно виріс: на прифронтових територіях (в умовах війни шахраї можуть використовувати хаос та нестабільність для того, щоб обманювати людей); у місцях з низьким рівнем життя, де люди потребують допомоги, а шахраї застосовують різноманітні способи збагатитися за рахунок благодійних внесків; у місцях з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, де спостерігається великий потік волонтерів та благодійників.

З урахуванням специфіки механізму шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначено предмет зазначених кримінальних правопорушень, який у 84 % випадків адресований на потреби ЗСУ та осіб, які постраждали від війни та інших надзвичайних ситуацій.

Проведено юридичний аналіз термінів «обман» і «зловживання довірою», як змістовних елементів способу вчинення шахрайства. Зазначено, що обман та зловживання довірою у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть проявлятися у: створенні фейкових благодійних організацій або волонтерських рухів; зборі коштів під фейковими приводами або для неіснуючих організацій; використанні авторитету благодійної організації або волонтерського руху для отримання особистої вигоди; штучному створенні підстав для отримання волонтерської чи благодійної допомоги; використанні чужих документів або підробці документів (довідок, договорів та ін.) для отримання волонтерської чи благодійної допомоги; використанні символіки для обману донорів або волонтерів тощо.

Систематизовано підготовчі дії до вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, визначено типові способи шахрайства. Наголошено, що найпоширенішими під час пандемії COVID-19 та війни стали шахрайства, пов'язані зі псевдоволонтерською діяльністю (у мережі Інтернет та фізичному просторі), у тому числі «фейкові» збори грошей на підтримку ЗСУ та постраждалих від війни (48 %).

Зосереджено увагу на способах приховування шахрайських дій, серед яких: підробка документів; знищення комп'ютерної інформації; використання засобів маскування; використання разових номерів мобільних телефонів; знищення предметів, документів та інших засобів учинення шахрайства; шахрайські дії від імені вигаданих осіб; створення та дії під виглядом вигаданих волонтерських та благодійних організацій; давання заздалегідь неправдивих показань і замовчування певних фактів тощо. Охарактеризовано слідову картину шахрайства.

Надано характеристику особі, яка вчиняє шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, з урахуванням таких ознак: фізіологічні (стать, вік); соціальні (освіта, наявність сім'ї, соціальний статус, положення у суспільстві, участь у державних та громадських організаціях тощо); морально-психологічні та кримінально-правові.

Наголошено на зростанні кримінальної активності осіб, які мають відношення до громадських об'єднань, пов'язаних із волонтерською та благодійною діяльністю. Зосереджено увагу на участі ОГ у вчиненні таких кримінальних правопорушень.

Надано характеристику особі потерпілого. Визначено п'ять віктимогенних груп потерпілих, зокрема: 1) військові, їхні сім'ї, а також люди, які змушені покинути свої домівки через вторгнення РФ на їхні території (внутрішньо переміщені особи); 2) потерпілі, які через надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру (пандемії, епідемії, повені, урагани тощо) опиняються у скрутному становищі, без медикаментів, коштів, житла та їжі; 3) малозабезпечені, безробітні, багатодітні, бездомні особи, які

перебувають у складних життєвих обставинах; 4) особи з інвалідністю та особи похилого віку, які часто мають обмежені можливості самостійно вирішувати свої проблеми і потребують допомоги; 5) добросовісні волонтери та благодійники, які стали жертвами шахраїв через свою довірливість.

Надано характеристику особливостям організації та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Виділено та охарактеризовано елементи, що відносяться до змісту організації розслідування досліджуваних видів шахрайств. Виокремлено загальні та приватні версії, що висувуються під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Окреслено коло обставин, що підлягають встановленню (щодо події; щодо особи шахрая та потерпілого; щодо предмету злочинного посягання; щодо мотиву та умислу на вчинення шахрайства; щодо причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; щодо факту неможливості виконання взятих на себе зобов'язань з приводу надання благодійної чи волонтерської допомоги; щодо встановлення причетності до шахрайства працівників благодійної організації тощо).

Зазначено перелік ознак, що свідчать про протиправні наміри шахраїв, які діяли під виглядом волонтерів чи представників благодійної організації. Наголошено на необхідності встановлення справжності благодійної організації чи фонду шляхом перевірки коду ЄДРПОУ, аналізі звітності цих громадських утворень, дослідженні сайту організації та аккаунтів представників «фейкових» організацій.

Висвітлено форми та особливості взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Наголошено, що специфіка шахрайства сфері волонтерської та благодійної діяльності визначається необхідністю взаємодії правоохоронних органів із органами Державної митної служби України і Державного комітету

з питань справ охорони державного кордону України, із представниками Державної податкової служби, а також із органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади. Висвітлено особливості співпраці НПУ та ЗМІ при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерства та благодійної діяльності.

Розглянуто особливості проведення допиту різної категорії осіб у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Виокремлено основні складові підготовки до допиту. Наголошено, що інформація, яка стосується предмета допиту у кримінальних провадженнях даної категорії може мати специфічний характер. Тому, під час підготовки до допиту, слід ознайомитися із: спеціальною літературою: галузевими нормативними актами, що регулюють сферу волонтерської та благодійної діяльності, щоб краще зрозуміти контекст протиправних дій; специфікою організації волонтерських та благодійних структур, їх порядком функціонування тощо; порядком документообігу системою обліку та звітності волонтерських та благодійних організацій (фондів) (розуміння принципів ведення бухгалтерського, податкового, статистичного та іншого обліку, складання звітів); змістом попередньо вилучених документів; довідковими матеріалами: словники, енциклопедії, довідники, навчальні посібники та інші джерела інформації, що можуть допомогти у з'ясуванні спеціальних термінів, понять.

Висвітлено специфіку допиту підозрюваного в умовах як безконфліктної, так і конфліктної ситуації. Зосереджено увагу на особливостях подолання інформаційного бар'єру, яке потребує від слідчого професійних навичок, знань та досвіду, а також орієнтування в обставинах справи. Для подолання інформаційного бар'єру рекомендовано використовувати наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту з підозрюваним; використання різних темпів допиту; задавання чітких та зрозумілих запитань; уважне слухання відповіді підозрюваного; створення враження інформаційної обізнаності; пред'явлення доказів;

використання даних, що містяться у висновках експертів та інших матеріалах кримінального провадження: актів ревізій, висновків аудиту та інших документів, що містять інформацію про шахрайські дії, показань інших осіб; використання вилучених скриншотів переписки, оголошень про надання псевдоволонтерських послуг і здійснення псевдоблагодійної діяльності тощо.

Висвітлено тактику допиту потерпілих, якими часто є постраждалі внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, дії надзвичайного чи воєнного стану; хворі; особи з інвалідністю; особи похилого віку та інші особи, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують особливого психологічного підходу під час їх допиту.

Визначено тактичні й психологічні особливості допиту свідків та сформовано їх у наступні групи: 1) особи, які є очевидцями події; 2) особи, які вказані як засновники «фіктивної волонтерської (благодійної) організації (фонду)»; 3) представники банківських установ; 4) оператори в системі мережі інтернет та інші суб'єкти, що надають різноманітні види послуг; 5) працівники страхових агентств, соціальних служб, ДМС, через яких оформлювалися документи; 6) інші категорії свідків, які не мають відношення до волонтерської та благодійної діяльності, але володіють інформацією, що має значення для справи; 7) родичі, знайомі, сусіди потерпілого, підозрюваного та ін.; 8) державні контролюючі органи, які здійснюють контроль за волонтерською та благодійною діяльністю: представники міністерства соціальної політики України; представники національної соціальної сервісної служби України; представники державної податкової служби; представники державної казначейської служби України та ін.

Висвітлено порядок залучення речей і документів до кримінального провадження під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (шляхом проведення огляду, обшуку, тимчасового

доступу до речей та документів, у формі добровільного надання матеріальних об'єктів учасниками кримінального провадження).

Сформовано перелік об'єктів, що підлягають вилученню. Приділено увагу організаційно-підготовчим заходам і тактиці проведення обшуку, огляду та тимчасового доступу до речей та документів. Акцентовано на важливості огляду електронних документів у вигляді публікацій у соціальних мережах, та інформації, розміщеної у хмарних сервісах.

Наголошено на проблемних аспектах, що виникають під час проведення вказаних процесуальних дій та надаються рекомендації щодо їх усунення. Запропоновано внесення змін до ст. 40 КПК України щодо надання права оперативним підрозділам доручати, окрім проведення СРД та НСРД ще й тимчасовий доступ до речей та документів (за ухвалою суду).

Наголошено на дискусійних аспектах щодо поняття та форм використання спеціальних знань. Розглянуто процесуальні та непроцесуальні форми їх застосування.

Акцентовано увагу, що у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності важливу роль відіграє консультативно-довідкова допомога спеціаліста з метою формування базових знань у слідчого відносно механізму вчинення таких кримінальних правопорушень. Висвітлено роль спеціаліста під час проведення окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій (допиту, огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей та документів).

Сформульовано перелік судових експертиз, що здебільшого призначаються під час розслідування шахрайства у сфері волонтерства та благодійництва. Специфіка кожного виду експертизи визначається особливостями досліджуваних об'єктів та характером питань, що необхідно вирішити.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення законодавства у сфері волонтерської й благодійної діяльності та надання гуманітарної допомоги для запобігання різним видам кримінальних правопорушень сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

– *науковій діяльності* – для удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 24.11.2023 р., Національної академії внутрішніх справ від 30.11.2023 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.12.2023 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінальне право», «Кримінологія», а також підготовці монографій, підручників і навчальних посібників (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 14.11.2023 р., ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 20.11.2023 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 31.10.2023 р., Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 11.12.2023 р.).

Ключові слова: *шахрайство, волонтерська діяльність, благодійна діяльність, досудове розслідування, криміналістична характеристика, методика, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, організація, тактика, спеціальні знання, криміналістична профілактика, шахрай.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:*

1. Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

2. Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

3. Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

4. Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

5. Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

6. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня

2020 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

8. Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

9. Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

10. Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

SUMMARY

Lysenko N. A. Investigation of fraud in the field of volunteering and charitable activities. – *The manuscript.*

The thesis is for candidate's degree of law on specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational-Search Activity. – Dniprovsky State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, 2024.

The dissertation at the monographic level elaborates the theoretical and

praxeological foundations of fraud investigation methods in the field of volunteer and charitable activities. On the basis of a systematic analysis, the state of scientific research on combating such criminal offenses is revealed. It was emphasized that rapid changes in legislation and the lack of a clear strategy on the part of law enforcement agencies make it difficult for them to effectively fight fraud in the field of volunteering and charity, which requires the development of effective forensic tools, methods and methods of investigating such criminal offenses.

The dissertation analyzed a number of regulatory and legal acts and scientific views regarding the main concepts, subjects of the field of volunteering and charitable activities, as a result of which it was concluded that the current regulatory and legal mechanism contains a number of gaps and legislative conflicts that contribute to criminogenic manifestations of by unscrupulous subjects. It was emphasized that the legislative definition of «charitable activity» and «volunteer activity» needs to be clarified, because the wording of these concepts in the mentioned normative legal acts is quite generalized and does not provide a clear idea of the demarcation of actions that are part of charitable and volunteer activities. Forms and signs of volunteering and charitable activities are outlined. An assessment of the main criminogenic factors affecting the level and dynamics of fraudulent offenses is given.

Scientific views on the circumstances of the commission of criminal offenses were considered, on the basis of which it was concluded that this element of forensic characteristics is the most controversial in the context of the constituent elements that make up its content. It is emphasized that the dynamics of fraud in the field of volunteering and charitable activities depends on the region where it is committed. That is, geographical coordinates determine the place of commission of such criminal offenses. It is emphasized that with the beginning of a full-scale war in Ukraine, the level of fraud has increased significantly: in the front-line territories (in the conditions of war, fraudsters can use chaos and instability in order to deceive people); in places with a low standard of living, where people need help,

and fraudsters use various ways to enrich themselves at the expense of charitable contributions; in places with a large number of internally displaced persons, where there is a large flow of volunteers and benefactors.

A legal analysis of the terms «deceit» and «breach of trust» was carried out as meaningful elements of the method of committing fraud. It is noted that deception and abuse of trust in fraud proceedings in the field of volunteering and charitable activities can be manifested in: creation of fake charitable organizations or volunteer movements; fundraising under false pretenses or for non-existent organizations; using the authority of a charitable organization or volunteer movement for personal gain; artificial creation of grounds for receiving volunteer or charitable assistance; using other people's documents or forging documents (certificates, contracts, etc.) to receive voluntary or charitable assistance; using symbols to deceive donors or volunteers, etc.

Preparatory actions for committing fraud in the field of volunteer and charitable activities have been systematized, and typical methods of fraud have been determined. It was emphasized that during the COVID-19 pandemic and the war, frauds related to pseudo-volunteer activities (on the Internet and in physical space), including «fake» collections of money in support of the Armed Forces and war victims (48 %), became the most common.

Attention is focused on methods of concealing fraudulent actions, including: forgery of documents; destruction of computer information; use of means of disguise; use of disposable mobile phone numbers; destruction of objects, documents and other means of committing fraud; fraudulent actions on behalf of fictitious persons; creating and acting under the guise of fictitious volunteer and charity organizations; giving false testimony in advance and concealing certain facts, etc. The trace pattern of fraud is characterized.

A description of a person who commits fraud in the field of volunteer and charitable activities is provided, taking into account the following characteristics: physiological (gender, age); social (education, having a family, social status, position in society, participation in state and public organizations, etc.);

moral-psychological and criminal-legal.

A description of the victim's identity has been provided. Five victimogenic groups of victims were identified, in particular: 1) military personnel, their families, as well as people who were forced to leave their homes due to the Russian invasion of their territories (internally displaced persons); 2) victims who, due to man-made or natural emergencies (pandemics, epidemics, floods, hurricanes, etc.) find themselves in a difficult situation, without medicines, funds, housing and food; 3) low-income, unemployed, many-child, homeless persons who are in difficult life circumstances; 4) persons with disabilities and the elderly, who often have limited opportunities to independently solve their problems and need help; 5) bona fide volunteers and benefactors who became victims of fraudsters because of their gullibility.

Features of the organization and planning of the investigation of fraud in the field of volunteer and charitable activities are described. The elements related to the content of the organization of the investigation of the investigated types of frauds are highlighted and characterized. General and private versions put forward during the investigation of fraud in the field of volunteering and charitable activities are distinguished.

The circle of circumstances to be established is outlined (regarding the event; regarding the identity of the fraudster and the victim; regarding the subject of the criminal offense; regarding the motive and intent to commit fraud; regarding the causal relationship between the actions of the guilty persons and their consequences; regarding the fact of the impossibility of fulfilling the obligations assumed obligations regarding the provision of charitable or volunteer assistance; regarding the involvement of charity employees in fraud, etc.).

The list of signs indicating the illegal intentions of fraudsters who acted under the guise of volunteers or representatives of a charitable organization is indicated. The need to establish the authenticity of a charitable organization or fund by checking the EDRPOU code, analyzing the reporting of these public organizations, researching the organization's website and accounts of

representatives of «fake» organizations is emphasized.

Forms and features of the interaction of investigators with operative units, as well as state and private institutions and public organizations during the investigation of fraud in the field of volunteer and charitable activities are highlighted.

It was emphasized that the specifics of fraud in the field of volunteer and charitable activities are determined by the need for law enforcement agencies to interact with the State Customs Service of Ukraine and the State Committee on State Border Protection of Ukraine, with representatives of the State Tax Service, as well as with local self-government bodies and local executive authorities. The peculiarities of cooperation between the National Police Agency and mass media in the investigation of fraud in the field of volunteering and charitable activities are highlighted.

The peculiarities of the interrogation of different categories of persons in proceedings regarding fraud in the field of volunteer and charitable activities are considered. The main components of preparation for the interrogation are highlighted. It is emphasized that information related to the subject of questioning in criminal proceedings of this category may have a specific nature. Therefore, when preparing for the interrogation, you should familiarize yourself with: special literature: industry regulations regulating the field of volunteering and charitable activities in order to better understand the context of illegal actions; the specifics of the organization of volunteer and charitable structures, their order of functioning, etc.; the order of document circulation in the accounting and reporting system of volunteer and charitable organizations (funds) (understanding the principles of accounting, tax, statistical and other accounting, drawing up reports); content of previously withdrawn documents; reference materials: dictionaries, encyclopedias, reference books, training manuals and other sources of information that can help clarify special terms and concepts.

The specifics of suspect interrogation in both non-conflict and conflict situations are highlighted. Attention is focused on the peculiarities of overcoming

the information barrier, which requires professional skills, knowledge and experience from the investigator, as well as orientation in the circumstances of the case. To overcome the information barrier, it is recommended to use the following tactics: establishing psychological contact with the suspect; the use of different interrogation rates; asking clear and understandable questions; attentive listening to the suspect's answer; creating an impression of information awareness; presentation of evidence; use of data contained in expert opinions and other materials of criminal proceedings: audit reports, audit conclusions and other documents containing information about fraudulent actions, testimony of other persons; use of deleted screenshots of correspondence, announcements about the provision of pseudo-volunteer services and the implementation of pseudo-charitable activities, etc.

The tactics of interrogation of the victims, who are often victims of emergencies of man-made or natural nature, state of emergency or martial law, are highlighted; sick; persons with disabilities; elderly persons and other persons who, due to their physical, material or other characteristics, need a special psychological approach during their interrogation.

The tactical and psychological features of the interrogation of witnesses were determined and they were formed into the following groups: 1) persons who are eyewitnesses of the event; 2) persons listed as founders of a «fictitious volunteer (charity) organization (foundation)»; 3) representatives of banking institutions; 4) operators in the Internet network system and other entities providing various types of services; 5) employees of insurance agencies, social services, state health service, through whom documents were drawn up; 6) other categories of witnesses who are not related to volunteer and charitable activities, but possess information that is important for the case; 7) relatives, acquaintances, neighbors of the victim, suspect, etc.; 8) state control bodies that control volunteer and charity activities: representatives of the Ministry of Social Policy of Ukraine; representatives of the National Social Service of Ukraine; representatives of the state tax service; representatives of the State Treasury Service of Ukraine, etc.

The procedure for involving things and documents in criminal proceedings during the investigation of fraud in the field of volunteer and charitable activities (through inspection, search, temporary access to things and documents, in the form of voluntary provision of material objects by participants in criminal proceedings) is highlighted.

A list of objects to be removed has been created. Attention is paid to organizational and preparatory measures and tactics of conducting search, inspection and temporary access to things and documents. Emphasis is placed on the importance of reviewing electronic documents in the form of publications in social networks and information posted in cloud services.

Problematic aspects that arise during the specified procedural actions are emphasized and recommendations are provided for their elimination. Amendments to Art. 40 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the granting of the right to operational units to entrust, in addition to conducting the SRD and NSRD, temporary access to things and documents (by court order).

Emphasis is placed on debatable aspects regarding the concept and forms of using special knowledge. Procedural and non-procedural forms of their application are considered.

Attention is paid to the fact that in proceedings related to fraud in the field of volunteer and charitable activities, an important role is played by the advisory and reference assistance of a specialist in order to form the basic knowledge of the investigator regarding the mechanism of committing such criminal offenses. The role of a specialist during individual investigative (search) and procedural actions (interrogation, inspection, search, temporary access to things and documents) is highlighted.

A list of forensic examinations, which are mostly appointed during the investigation of fraud in the field of volunteering and charity, has been formulated. The specificity of each type of examination is determined by the characteristics of the investigated objects and the nature of the issues that must be resolved.

The practical significance of the obtained results is that the theoretical

propositions, conclusions and practical recommendations presented and argued in the dissertation are implemented and used in:

– law-making activity – in order to improve the legislation in the field of volunteering and charitable activities and the provision of humanitarian aid to prevent various types of criminal offenses, a number of proposals were formulated to introduce changes and additions to the current Criminal Procedure Code of Ukraine;

– scientific activity – to improve the methodology of investigating certain types of criminal offenses (implementation acts of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs dated 11/24/2023, the National Academy of Internal Affairs dated 11/30/2023, the Kharkiv National University of Internal Affairs dated 12/06/2023);

– the educational process – when teaching the educational disciplines «Organization of the investigation of criminal offenses», «Criminal studies», «Criminal process», «Operational investigative activity», «Criminal law», «Criminology», as well as the preparation of monographs, textbooks and training aids (acts of implementation of Odesa State University of Internal Affairs dated November 14, 2023, PrJSC «Higher educational institution «Interregional Academy of Personnel Management» dated November 20, 2023);

– law enforcement activities – to improve the activities of pre-trial investigation bodies, operational and expert units of the National Police (acts of implementation of the Dnipropetrovsk NDEKC of the Ministry of Internal Affairs dated 10.31.2023, the Department of Strategic Investigations in the Dnipropetrovsk Region of the National Police of Ukraine of the National Police of Ukraine dated 11.12.2023).

Key words: *fraud, volunteer activity, charitable activity, pre-trial investigation, forensic characteristics, methodology, criminal proceedings, investigative (search) actions, organization, tactics, special knowledge, forensic prevention, fraudster.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:*

1. Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

2. Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

3. Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

4. Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

5. Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

6. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня

2020 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

8. Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

9. Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

10. Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	23
ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Сфера волонтерської та благодійної діяльності як об'єкт криміналістичного дослідження	33
1.2. Обстановка, умови та предмет шахрайського посягання у сфері волонтерської та благодійної діяльності	46
1.3. Способи й слідова картина шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності	60
1.4. Характеристика особи шахрая та особи потерпілого	73
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Організація й планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності	90
2.2. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями у кримінальному провадженні	110
Висновки до розділу 2	121

РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	123
3.1. Організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного, потерпілого й свідка	123
3.2. Особливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів	140
3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності	155
Висновки до розділу 3	168
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	181
ДОДАТКИ	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДКП	–	Департамент кіберполіції
ДКР	–	Департамент карного розшуку
ДМС	–	Державна міграційна служба
ДФСУ	–	Державна фіскальна служба України
ГУНП	–	Головне управління Національної поліції
ЕПС	–	Електронні платіжні системи
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗМІ	–	Засоби масової інформації
ЗСУ	–	Збройні Сили України
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
НП	–	Національна поліція
НСРД–		Негласна слідча (розшукова) дія
ОГ	–	Організовані групи
ОЗУ	–	Організоване злочинне угруповання
ОРЗ	–	Оперативно-розшукові заходи
СОГ	–	Слідчо-оперативна група
СРД	–	Слідча (розшукова) дія
п.	–	Пункт
р.	–	Рік
с.	–	Сторінка (сторінки)
ст.	–	Стаття
ч.	–	Частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Благодійництво та волонтерство завжди слугували рушійною силою для розвитку науки, освіти, культури, підтримки соціально вразливих верств населення та окремих знедолених людей. Через економічну нестабільність і війну в Україні волонтерський рух став ще потужнішою силою підтримки військових ЗСУ та цивільних, постраждалих від війни, надаючи їм як матеріальну, так і психологічну допомогу. Благодійність також набула нового значення для українського народу, адже вона не лише об'єднує людей, а й компенсує недоліки державної соціальної підтримки, стимулюючи розвиток суспільства. Низка благодійних фондів та волонтерських об'єднань, зокрема «Повернись живим», «Сергія Притули», «Razom for Ukraine», «Згряя», «Єдність за майбутнє» активно надають допомогу людям, які опинилися у скрутних життєвих ситуаціях. Натомість, стихійні лиха, епідемії (пандемії) та військові конфлікти завжди породжують хвилю шахрайства, адже шахраї прагнуть нажитися на людських нещастях. Прогалини у нормативно-правовій базі, що регулює порядок функціонування волонтерської та благодійної діяльності, зумовлюють можливості для шахраїв, які створюють фейкові волонтерські та благодійні організації, благодійні фонди, соціальні сторінки задля заволодіння майном або правами на майно потерпілих. За даними Офісу Генерального прокурора України, у 2018 р. обліковано 33 136 фактів шахрайства, 2019 р. – 32 156, 2020 р. – 26 595, 2021 р. – 23 632, 2022 р. – 31937, 2023 р. – 82 085. Наразі через відсутність офіційної статистики складно визначити реальні масштаби шахрайства у волонтерській та благодійній сферах, що робить цю проблему ще більш гострою. Аналіз матеріалів судово-слідчої практики показав, що кількість шахрайств, учинених у сфері волонтерської та благодійної діяльності, становить приблизно 6 % від загального їх обсягу. До того ж, лише 14 % з них направляється до суду з обвинувальним актом. Стрімкі зміни у законодавстві

та відсутність чіткої стратегії з боку правоохоронних органів ускладнюють ефективну протидію шахрайським проявам у сфері волонтерства та благодійності, що потребує розроблення ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів розслідування таких кримінальних правопорушень.

Фундаментальні основи методики розслідування кримінальних правопорушень різних категорій знайшли висвітлення у низці наукових праць таких відомих вчених, як: В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та ін.

Комплексні проблеми кримінально-правового, кримінологічного, процесуального, криміналістичного характеру, що виникають під час розслідування шахрайства, були предметом дослідження у наукових роботах: А. В. Вавриша, В. І. Гаєнка, С. В. Головкіна, І. А. Гукової, Є. В. Дехтярьова, О. В. Дикого, О. В. Добрової, В. Б. Коби, С. М. Князева, А. Е. Жиліна, Р. А. Запорожець, Г. В. Захарової, Т. О. Калюги, Н. Ю. Кириленко, С. С. Кузьменка, А. В. Микитчика, О. Л. Мусієнка, Т. В. Охрімчук, Т. А. Пазинич, Н. В. Павлової, І. М. Попової, Д. А. Птушкіна, Г. М. Чернишова та ін. Зазначені науковці зробили істотний внесок у методику розслідування шахрайств різних видів. Натомість, наукові праці, присвячені методиці розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, на сьогодні в Україні відсутні. Наведене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, що має значну теоретичну та практичну цінність, обумовлену комплексом викладених обставин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від

14.09.2020 № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467-р), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179), Плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 № 272-р), Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України (спільний наказ Офісу Генерального прокурора та МВС України від 22.11.2021 № 371/846), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2024 рр.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розробки теоретичних засад методики розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Комплексність мети, її багатоплановість обумовили необхідність вирішення окремих *задач*:

– здійснити криміналістичний аналіз сфери волонтерської та благодійної діяльності та окреслити специфіку факторів, що зумовлюють вчинення шахрайських проявів;

– розкрити зміст обстановки та умови вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

– окреслити та систематизувати типові способи та сліди вчинення

шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

- з'ясувати криміналістично вагомі ознаки особи шахрая, який вчиняє шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, охарактеризувати та визначити віктимогенні групи потерпілих;

- визначити складові організації розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

- розкрити особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

- охарактеризувати організаційно-тактичне забезпечення проведення допиту підозрюваного, потерпілого й свідка;

- висвітлити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на одержання інформації з матеріальних об'єктів;

- розкрити форми використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Предмет дослідження – розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження, ґрунтуючись на його об'єкті та предметі, застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема *порівняльно-правовий метод* – для аналізу кримінальних, кримінально-процесуальних норм та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері волонтерської та благодійної діяльності (підрозділ 1.1, розділи 2-3). *Формально-логічні методи* застосовувалися при розгляді наукових поглядів вчених з окремих питань, що входять до предмета дослідження (розділи 1-3).

Системно-структурний метод застосовано при визначенні структури криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності; з'ясуванні окремих наукових категорій та положень (розділ 1). *Догматичний* – при тлумаченні певних юридичних категорій, уточнення понятійного апарату (розділи 1-3). *Функціональний метод* – для визначення особливостей проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (розділ 3), оптимізації організації та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (підрозділ 2.1). *Соціологічний та статистичний метод* – для аналізу судово-слідчої практики, узагальнення статистичних даних, матеріалів кримінальних проваджень і опитування респондентів (розділи 1–3). Завдяки *методу синтезу* було сформульовано загальні висновки та пропозиції за темою дослідження.

Емпіричну основу дослідження становлять згруповані відомості Єдиного звіту про вчинені кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора України за 2018-2023 рр., а також результати судово-слідчої практики за 2015-2023 рр. Вивчено матеріали 120 кримінальних проваджень з проблематики дослідження у таких областях (Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Херсонська, Чернівецька, м. Київ), проанкетовано 163 працівники оперативних підрозділів, 44 представників кіберполіції, 145 слідчих, 64 дізнавачів, 98 обізнаних осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням криміналістичної характеристики та організаційно-тактичних аспектів розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, в якому сформульовано низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, що мають важливе теоретико-прикладне значення, зокрема:

уперше:

– здійснено криміналістичний аналіз сфери волонтерства та благодійництва, окреслено форми та ознаки такої діяльності, на підставі чого надано оцінку основним криміногенним факторам, що впливають на рівень та динаміку шахрайських посягань;

– запропоновано внести зміни до статті 40 КПК України та викласти зміст п. 2 п.п. 3 даної правової норми у такій редакції:

2. *«Слідчий уповноважений:*

3) *доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також тимчасового доступу до речей та /або документів (за ухвалою суду) відповідним оперативним підрозділам».*

Дана необхідність викликана тим, що у чинній редакції співробітникам оперативних підрозділів доручається лише проведення СРД та НСРД, у той час, як одним з дієвих механізмів збирання речей та документів, які мають важливе значення у кримінальному провадженні, є процедура тимчасового доступу до речей і документів, яка не є слідчою (розшуковою) дією, а є заходом забезпечення кримінального провадження;

– висвітлено напрямки здійснення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами (представниками кримінальної поліції, кіберполіцією, оперативно-технічними службами, підрозділами Департаменту кримінального аналізу Національної поліції, оперативними підрозділами СІЗО та ін.), а також державними і приватними установами та громадськими організаціями (операторами платіжних систем, постачальниками електронних комунікаційних послуг, адміністраторами мережевих ідентифікаторів, банками, представниками Державної митної служби України, Державної податкової служби, громадськістю) при розслідуванні шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

удосконалено:

– наукові підходи щодо систематизації типових способів підготовки, учинення та приховування шахрайства;

– теоретичні знання щодо предмету шахрайства у сфері волонтерської

та благодійної діяльності – військово спорядження, гроші, медичні та лікарські засоби, транспортні засоби, одяг, взуття, товари побутового призначення тощо;

– класифікацію щодо груп осіб, які вчиняють шахрайство, залежно від їх відношення до здійснення волонтерської та благодійної діяльності;

– типові криміналістичні ознаки потерпілих від шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, якими здебільшого стають соціально-незахищені верства населення, у тому числі внутрішньо переміщені особи та учасники бойових дій;

– характеристику слідової картини шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності з урахуванням матеріальних, ідеальних та віртуальних (електронних, комп'ютерних) слідів;

– перелік тактичних завдань, що стоять перед правоохоронними органами при розслідуванні шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

дістали подальшого розвитку:

– система обставин, що підлягають встановленню, з-поміж яких ключове місце займає з'ясування факту заздальгідь спланованого наміру на заволодіння майном або правом на нього шляхом обману або зловживання довірою, та відсутності наміру виконувати зобов'язання;

– положення щодо організації та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності;

– система даних про обстановку та умови вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, що визначаються особливим характером потреб, які виникають у зв'язку з війною, збройними конфліктами, пандемією та іншими надзвичайними станами;

– наукові положення щодо підвищення ефективності проведення допиту підозрюваного, потерпілого та свідка, враховуючи специфіку сфери волонтерської та благодійної діяльності;

– тактичні особливості проведення окремих процесуальних дій,

спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів (обшуку, огляду, тимчасового доступу до речей і документів);

– пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання СРД та процесуальних дій (обшуку, тимчасового доступу до речей та документів);

– форми використання спеціальних знань під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності через дослідження процесуальних та непроцесуальних критеріїв;

– система тактичних помилок й прорахунків, які допускаються слідчими під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення законодавства у сфері волонтерської й благодійної діяльності та надання гуманітарної допомоги для запобігання різним видам кримінальних правопорушень сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

– *науковій діяльності* – для удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 24.11.2023 р., Національної академії внутрішніх справ від 30.11.2023 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.12.2023 р.);

– *освітньому процесі* – у процесі викладання навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінальне право», «Кримінологія», а також підготовці монографій, підручників і навчальних посібників (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 14.11.2023 р., ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління

персоналом» від 20.11.2023 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 31.10.2023 р., Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 11.12.2023 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 2020 р.), «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 2021 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 2022 р.), «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у десяти наукових публікаціях, з яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з яких основного тексту – 157 сторінок. Список використаних джерел налічує 244 найменування і займає 27 сторінок, 5 додатків викладено на 38-и сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сфера волонтерської та благодійної діяльності як об'єкт криміналістичного дослідження

Однією з центральних, а подекуди і вкрай необхідною формою взаємодії людей з метою здійснення впливу на вирішення нинішніх соціальних проблем, справедливо визнати благодійність, яка є важливим атрибутом громадянського суспільства [241, с. 24]. Благодійництво, ефективно взаємодіючи з інституціями влади, підприємницькими структурами та громадськими організаціями здатне брати на себе місію вирішення частини тих нагальних соціальних проблем, які держава намагається вирішувати відповідно до запитів суспільства [114].

Зазначимо, що в історії України благодійництво і меценатство завжди відіграло важливу роль у розвитку науки, освіти, культури, у підтриманні соціально незахищених верств населення та окремих знедолених людей. Літописні джерела згадують князів Київської Русі, які за свої кошти будували храми і відкривали при них школи. Їх справу продовжили наступники – гетьмани та козацька старшина, а згодом – промислові магнати та фінансисти. Натомість, особливої значущості для нашої держави ця сфера життєдіяльності суспільства стала набирати обертів, починаючи із подій на Сході й Півдні України, та зі значним збільшенням чисельності осіб, які потребують різноманітної допомоги [178, с. 3].

Пандемія COVID-19, що охопила весь світ у 2020 році, також викликала безліч негативних наслідків, включаючи економічну кризу, втрату робочих місць та зростання бідності. Однак вона також призвела до нової хвилі благодійництва. Люди по всьому світу стали більш співчутливими до

тих, хто постраждали від пандемії. Вони пожертвували гроші на допомогу медичним працівникам, людям, які втратили роботу, та сім'ям, які втратили близьких.

Разом з тим, потужним інструментом для допомоги тим хто постраждав від лиха, благодійність стала під час війни України із рф. Мешканці окупованих територій, учасники бойових дій, особи з інвалідністю, вимушені переселенці та ін. все частіше стали потребувати допомоги як з боку держави, так і з боку окремих громадян.

Щодо волонтерства в Україні, то достовірних фактів про дату заснування волонтерського руху віднайти дуже важко, але історики пишуть: «...українці завжди опікувалися старими та немічними, вдовами, сиротами. Сильний допомагав слабшому. Великі справи робили разом. Чуйність, ніжність у взаєминах між людьми викликали захоплення у мандрівників, які приходили до нас із далеких країн». Усім відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не лише були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками» [118, с. 50]. На сьогодні ж волонтерський рух, як добровільна, добродійна, некомерційна, вмотивована та соціально корисна діяльність, набуває масового поширення. Символом волонтерів виступає жовтий колір, який означає сонячне тепло, самовідданість, безкорисливість, пошук шляхів у здійсненні своєї благодійної місії та бажанні зробити навколишню суспільство трішечки кращим [201, с. 151]. З перших днів великої війни громадяни України, громадянське суспільство виявили свою здатність до самоорганізації та суспільної мобілізації, не лише до готовності, але й – здатності протистояти ворогові. Діяльність волонтерів з допомоги людям, які через війну вимушені були покинути свої домівки, збір коштів, одягу, придбання та передачі захисникам країни – бійцям ЗСУ й батальйонів територіальної оборони необхідного обладнання, медикаментів та навіть зброї – стали свідченням високої самоорганізованості суспільства й водночас уміння виокремити головне та системного розв'язання найнагальніших

проблем [227, с. 78].

Законодавство щодо благодійної та волонтерської діяльності складається з норм Конституції України, Закону України «Про волонтерську діяльність», Закону України «Про благодійність та благодійні організації», в якому розкривається зміст понять «благодійність», «меценатство», «спонсорство» та встановлюються основні форми та принципи благодійної діяльності, Податкового кодексу України та ін. У розпорядженні «Про сприяння благодійній діяльності в Україні» наголошується на необхідності підтримки в цьому напрямку підприємств, установ, організацій та фізичних осіб шляхом проведення загальнодержавного огляду меценатства, популяризації імен благодійників, відзначення їх діяльності державними нагородами, а також підкреслюється можливість додаткового стимулювання благодійництва та меценатства через механізм оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб. Реалії сучасного розвитку та становлення благодійності та волонтерства свідчать про те, що за умов соціально-економічних трансформацій в Україні благодійники зіштовхуються з багатьма проблемами та труднощами [75].

Необхідно також зазначити, що суб'єктами волонтерської діяльності є: 1) волонтер, тобто фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги індивідуально або на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів; 2) отримувачі волонтерської допомоги (фізичні та юридичні особи, що є неприбутковими організаціями, які отримують таку допомогу).

Водночас, суб'єктами благодійної діяльності є не лише благодійні організації, які утворені та діють відповідно до Закону № 5073-VI, а також інші благодійники та бенефіціари. Бенефіціаром є набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом. Бенефіціарами благодійних

організацій можуть бути також будь-які юридичні особи, що одержують допомогу для досягнення цілей, визначених цим Законом [35, с. 179].

Зважаючи на виняткову роль благодійної та волонтерської діяльності не лише на нормативному, але й практичному рівні, а також з метою успішної організації та здійснення такого виду діяльності, під час його дослідження й детальному аналізі важливо достеменно розібратися у базовій термінології. Адже серед науковців немає єдності думок як щодо поняття благодійності, так і його обов'язкових ознак [240, с. 25]. Немає й однозначності поглядів з приводу волонтерської діяльності.

Поява ряду нормативно-правових актів, а саме ЦК та ПК України, Законів України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про волонтерську діяльність» лише визначили ряд законодавчих прогалів, які потребували та потребують термінового вирішення [87, с. 595]. Потребує уточнення й законодавче визначення «благодійна діяльність» та «волонтерська діяльність», адже формулювання у згаданих нормативно-правових актах цих понять є досить узагальненим та не надає чіткого уявлення про розмежування дій, які входять саме до благодійної та волонтерської діяльності.

Так, згідно Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [150]. Разом з тим, волонтерською діяльністю, згідно Закону України «Про волонтерську діяльність» є добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [152].

Аналізуючи ці визначення, можна побачити схожість у їх трактуванні. Зокрема, як благодійна, так і волонтерська діяльність проводиться на добровільній основі. До того ж, обидві вони передбачають безоплатність та

відсутність отримання прибутку внаслідок свого функціонування.

Ще більше наводить на роздуми абзац третьої частини першої статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» із змінами, внесеними згідно із Законом України від 05.03.2015 № 246-VIII, відповідно до чого волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [152]. Ряд вчених, зокрема: В. В. Вашкович, К. О. Сидоренко, Р. М. Сербін та ін. також визначають волонтерську діяльність як «форму благодійництва, тобто добровільну, безоплатну діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану [19, с. 46; 180; 181; 177, с. 48].

Разом з тим, ряд вчених акцентують на синонімічності понять «волонтерська діяльність» та «благодійна діяльність», трактуючи їх як благодійну діяльність, здійснювану фізичними особами на засадах неприбутковості, без заробітної платні та просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; як гуманістичну діяльність, спрямовану на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток добробуту й процвітання суспільства, що не вимагає матеріальної винагороди та ґрунтується на потребі реалізації цінностей [177, с. 49]. Через однорідність діяльності відповідних суб'єктів, які реалізують свої функції, розглядає форми благодійної та волонтерської діяльності Ю. П. Сурмін [199]. Натомість, підтримуємо тих дослідників, які вважають хибним ототожнювати поняття благодійної діяльності та волонтерської діяльності тільки тому, що вони обидва спрямовані на досягнення певною мірою однорідних цілей і результатів [177, с. 49].

Спробуємо провести аналіз наукових думок з приводу форм, ознак та визначень цих двох видів діяльності.

Насамперед, слід зазначити, що загальною декларацією волонтерів, яка була прийнята на XI Конгресі Міжнародної асоціації волонтерів 14 вересня 1990 року в Парижі було встановлено що, «волонтерство – добровільна,

активна, спільна або особиста участь громадянина в житті людських спільнот для реалізації його основних людських потреб та покращення якості життя, економічного і соціального розвитку» [18]. Разом з тим, В. І. Дибайло та Ш. Е. Малеріус трактують поняття «волонтерська діяльність» як вчинки людини, що не приносять їй матеріальної користі, це її добровільна діяльність з метою поліпшення добробуту певної спільноти чи суспільства [169, с. 15]. А на думку І. Д. Зверєвої, О. В. Безпалько та С. Я. Харченко волонтерська робота – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [188, с. 38].

О. В. Безпалько феномен «волонтерська діяльність» пояснює як форму громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем [7, с. 128]. Втім, М. Рубан формулює визначення волонтерської діяльності як добровільної, безкоштовної, неоплачуваної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети, яка може виконуватися не лише колективно, а й індивідуально [172, с. 66].

Достатньо широке і неконкретизоване визначення волонтерської діяльності, як на нашу думку, надав Т. Л. Лях, який трактує її як: добродійну діяльність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства у цілому; добровільну діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства без отримання прибутку, одержання оплати або кар'єрного зростання; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; національну ідею милосердя та благодійності [104, с. 8].

Для загального та комплексного розуміння проблематики, слід окреслити й форми волонтерства, які, відповідно до сфери діяльності, проявляються у таких аспектах: соціальний (допомога мало захищеним чи малозабезпеченим); спеціальний (допомога людям з особливими потребами); медичний (робота з хворими, в умовах епідемій); культурно-просвітницький (організація масових культурних та спортивних заходів, ознайомлення населення з тією чи іншою інформацією); захисний (сприяння захисту законних прав та інтересів людини і громадянина; зокрема проявляється в роботі волонтерів безоплатної правової допомоги); екологічний (захист тварин, навколишнього середовища); психологічний (підтримка в адаптації людей від тих чи інших складних життєвих обставин, відбуття покарання чи бойових дій); координаційний (співпраця з органами державної влади, місцевого самоврядування, установами та організаціями); військово-забезпечувальний (безпосередня співпраця з військовими формуваннями чи військовослужбовцями, волонтерство в зоні бойових дій) [152; 32, с. 325].

Виходячи з проаналізованих визначень, можна побачити ознаки волонтерської діяльності, які найчастіше виділяються науковцями та правниками:

- відсутність фінансового прибутку або часткова фінансова винагорода;
- обов'язково через вчинення активних дій суб'єкта надання волонтерської допомоги (думки, нереалізовані бажання – не є елементами волонтерської допомоги);
- добровільний характер діяльності (основні мотиви – задоволення соціальних і духовних потреб; зацікавленість у конкретному завданні, поставленому у добровольчому проєкті; оновлення поглядів на життя, людей, роботу). Волонтерська діяльність не є результатом примусу чи ініціативи ззовні. Воно базується виключно на особистій мотивації, вільному виборі і власних прагненнях, тому не може бути насадженим згори;
- принесена користь, яка поширюється не лише на волонтера та його

найближче оточення, а й на суспільство загалом. Добровільна діяльність не оплачується, як трудова зайнятість. Вона здійснюється не з матеріальних мотивів. Якщо на волонтерську роботу й виділяються кошти, то виключно на відшкодування витрат, що виникли в результаті праці. Волонтерство також не замінює трудову діяльність;

– відбувається шляхом надання допомоги «іншому». Волонтерська діяльність формує усвідомлення громадської солідарності і суспільного блага;

– громадське охоплення. Волонтерська діяльність реалізується в сфері громадянського суспільства;

– правовою підставою здійснення волонтерської діяльності є укладення договорів про надання волонтерської допомоги та про провадження волонтерської діяльності;

– здійснення волонтерської роботи за рахунок витрачання власного вільного часу;

– волонтерська допомога надається лише тим, хто її потребує; волонтери виступають захисниками тих, хто не може захистити себе самостійно;

– ціль – створення суспільства, в якому кожен зможе відчувати себе в безпеці та під захистом правосуддя [20, с. 76];

– пожертвування в натуральній формі (у вигляді часу або праці), а не у формі товарів, готівки чи інших цінних активів [180; 181].

З чого виходить, що допомога у процесі волонтерства, на відміну від благодійності, здійснюється виключно у формі послуг та робіт, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами.

Однак, на думку І. І. Шпуганич, є певною помилкою зводити і благодійність виключно до матеріальної, фінансової допомоги. Такий підхід значно звужує дане поняття, не розкриває його сутності в повному обсязі. Адже можна навести чимало прикладів благодійності, що проявляється у формі моральної підтримки чи фізичної допомоги [240, с. 25; 241].

Так, наприклад В. В. Сичова та Т. С. Полонець звертають увагу, що благодійною діяльністю слід вважати низку соціальних послуг: передачу благ на конкретні цілі, виконання яких є обов'язковою умовою отримання пожертвування; пожертви на користь благоотримувачів, цілі використання яких визначають самостійно; передачу благ у формі дарунка, за договором дарування; заповіт особистого майна; передачу громадянам (на певні цілі) або юридичним особам (не обов'язково цільова) благ (речі або права); одноразові пожертви; покриття поточних витрат або боргів благоотримувача; оплату витрат із організації благодійних акцій, програм, концертів і передача коштів, отриманих від їх проведення на користь нужденних; виконання будь-якої професійної діяльності, робіт або послуг безоплатно; соціальну рекламу, привернення суспільної уваги; участь в акціях, програмах. Під благодійністю також розуміють такі види діяльності, як безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів, публічний збір благодійних пожертв, меценатство, матеріальна допомога нужденним, що надається як окремими особами, так і організаціями; спонсорство, філантропія, а також соціальна (корпоративна, приватна) відповідальність і соціальні інвестиції [182, с. 34]. Разом з тим, І. І. Шпуганич зазначає, що ряд вчених благодійну діяльність трактують як особливий вид соціальних відносин, які виникають між юридичними й фізичними особами та державою під час формування й використання благодійних коштів, надання матеріальної, організаційної допомоги, а також соціальних послуг із метою покращення реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, культурний розвиток і забезпечення суспільного добробуту загалом. Інші, досліджуючи феномен благодійності, доходять до висновку, що це діяльність, пов'язана з добровільною, безкорисливою передачею коштів чи матеріальних цінностей юридичними та фізичними особами тим, хто цього потребує [139, с. 550; 241; 16, с. 9].

У контексті даної проблематики О. А. Ковтун наголошує, що у сучасне поняття благодійності вкладається широкий зміст (від звичайної матеріальної

допомоги до меценатства), що уособлює як високі моральні принципи, так і громадський рівень розуміння необхідності здійснення програм соціальної реабілітації тих категорій населення, які потребують підтримки. Термін «благодійність» стосується сфери громадської активності, пов'язаної з передачею юридичними й фізичними особами грошових та матеріальних засобів, а також із особистим внеском приватних осіб у справу допомоги нужденним [75].

Виходячи із цього, можна виокремити такі ознаки благодійної діяльності:

- добровільність;
- надання у формі особистої та/або майнової допомоги;
- непередприємницький характер;
- цільова спрямованість: благодійна діяльність направлена на досягнення цілей, передбачених у Законі, а саме: надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах [241, с. 32];
- відносини, які виникають між юридичними й фізичними особами та державою під час формування й використання благодійних коштів, надання матеріальної, організаційної допомоги, а також соціальних послуг [16, с. 9];
- громадська активність, пов'язана з передачею юридичними й фізичними особами грошових та матеріальних засобів, а також із особистим внеском приватних осіб у справу допомоги нужденним тощо [75].

Натомість, якщо порівняти визначення та ознаки благодійної та волонтерської діяльності, то вони майже тотожні (добровільна, особиста, соціальна, неприбуткова, або не має на меті отримання прибутку). До того ж, на практиці відбувається плутанина стосовно неприбутковості та безоплатності. У цьому розрізі слід підтримати Ю. В. Кривенко, який вважає, що доцільніше безоплатність використовувати у визначенні благодійної діяльності, а неприбутковість у визначенні волонтерської діяльності (так як це волонтерська допомога, яка в свою чергу є безоплатною [87, с. 596]).

На наш погляд, благодійна діяльність все ж таки є ширшим поняттям, ніж волонтерська діяльність, адже остання передбачає тільки надання безоплатних робіт та послуг, а під час здійснення благодійної діяльності шляхом використання цих послуг можуть просуватися й кошти чи матеріальні цінності до тих, хто їх потребує.

Практика свідчить, що в умовах реальної загрози державності суспільна мобілізація та громадська активність, по-перше, дедалі частіше реалізується поза межами формальних інститутів й усе більше й частіше вибудовується на неформальних принципах, є соціально й суспільно корисною й спрямованою на реалізацію значущих завдань, зумовлених необхідністю оперативного (без витрачання часу й зусиль на формалізацію) розв'язання наявних проблем. Такі волонтерські об'єднання часто виникають стихійно й зорієнтовані на активність громадян через їх безпосередню участь у реалізації завдань, спрямованих на досягнення конкретних цілей. По-друге, наявною й результативною є тенденція (зокрема, завдяки популярності соціальних мереж та виникнення нових комунікаційних можливостей) створення громадських об'єднань за принципами мережевих структур та їх взаємодії у розв'язанні конкретних завдань з надання адресної допомоги (в умовах війни – безпосередньо військовим підрозділам ЗСУ та тим, хто потребує такої допомоги). Водночас суспільна практика та спрямованість її розвитку свідчать про необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні, зокрема в частині спрощення нормативних вимог до їх реєстрації, конкретизації напрямів діяльності, звітності, а також – спрощення вимог до припинення цих організацій. На період дії воєнного стану в Україні необхідним і доцільним є упровадження екстериторіального принципу реєстрації волонтерських організацій. Перегляду й уточнення, зокрема, потребує низка норм, якими визначаються вікові обмеження щодо волонтерів та якими регламентуються форми діяльності їх організацій [227, с. 78].

На результативність благодійництва також впливають недосконалість

відповідної державної політики, насамперед через незацікавленість самих суб'єктів її формування, недоліки та суперечності в нормах і положеннях національного законодавства, яким регламентується здійснення благодійництва, складність порядків застосування засобів адміністрування відповідних правовідносин, відсутність дієвих механізмів координування, контролю та моніторингу за благодійництвом і взаємодії його суб'єктів під час формування, прийняття та реалізації законодавчих, фінансових і політичних рішень, що мають або можуть мати вплив на здійснення благодійництва, а також недостатній рівень дослідження як із наукової, так і з практичної позицій кращого міжнародного досвіду зі здійснення благодійної діяльності та ймовірних перспектив його використання. Крім того, серед негативних чинників розвитку благодійництва можна виокремити відсутність загальносуспільного інтересу до проблем благодійництва, заполітизованість діяльності благодійних організацій, штучне обмеження сфер та форм здійснення благодійної діяльності, неналежний рівень поінформованості благодійників, бенефіціарів та інших суб'єктів за тематикою благодійництва, інколи шахрайське нецільове освоєння благодійної допомоги, недовіра суспільства до благодійників, а благодійників – до державних інституцій та бенефіціарів, фінансово-економічну кризу в Україні та ін. [178, с. 4].

У контексті даної проблематики слід зауважити, що відсутність чіткої та змістовної державної управлінської політики у сфері благодійництва та волонтерства призводить до появи так званого «тіньового благодійництва», тобто коли в цілому соціально відповідальні та законослухняні представники бізнесу, в силу відсутності належної підтримки з боку держави реалізують свої благодійні ініціативи таємно. Разом із тим не слід забувати і про те, що діяльність благодійних організацій цілком може і використовується суб'єктами як прикриття для досягнення власних корисних цілей, відмінних від тих, що закріплені для даної діяльності у законодавстві. Така ситуація вимагає від держави реалізації ефективної дозвільної (реєстрація, ліцензування) та контрольної-наглядової політики по відношенню до

діяльності благодійних організацій [173, с. 3].

Як свідчить аналіз судово-слідчої практики, особливо вразливою стає волонтерська діяльність у сфері гуманітарної допомоги, що спрямована на надання допомоги соціально-незахищеним верствам населення, а також людям, які постраждали від воєнних дій, стихійних лих, інших надзвичайних ситуацій або які перебувають у складних життєвих обставинах. Волонтери можуть працювати самостійно або в складі волонтерських організацій.

Благодійні фонди та благодійні організації в Україні також надають гуманітарну допомогу в усіх регіонах країни, допомагаючи людям, які постраждали від війни та інших надзвичайних подій (COVID-19, стихійні лиха тощо). Ці юридичні утворення можуть збирати кошти та матеріальну допомогу, організовувати волонтерські проекти та програми, співпрацювати з державними органами та міжнародними організаціями.

Згідно статті 1 Закону «Про гуманітарну допомогу» гуманітарною допомогою є цільова адресна безоплатна допомога, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги, які потребують її у зв'язку тими чи іншими обставинами (соціальна незахищеність, матеріальна потреба, надзвичайний стан, сконкретизована тяжка ситуація у фізичних осіб, підготовки до збройний конфлікт). Може проявлятися як в грошовій, натуральній формі, добровільних пожертвуваннях, так і у виконанні робіт та послуг, що є дотичним до волонтерства. Гуманітарна допомога також є формою благодійності [153; 152; 32, с. 325] та тісно пов'язана з волонтерством.

Проблема в тому, що злочинці задля отримання непідконтрольного державі прибутку та ухилення від сплати податкових та митних платежів реєструють благодійні організації з метою здійснення протиправної діяльності, що пов'язана з увезенням товарів під виглядом гуманітарних вантажів. Таким чином, злочинці безперешкодно ввозять на територію України вантажі з використанням преференцій з мита та податку на додану вартість і після цього реалізують їх через торгову мережу, ухиляючись від

сплати податків [35, с. 180].

Можна навести низку протиправних дій, пов'язаних із волонтерською та благодійною діяльністю, а також гуманітарною допомогою (у разі здійснення благодійництва та волонтерства в умовах надзвичайних правових режимів із метою надання робіт, послуг та матеріальних благ тощо). Втім, більш докладно такі дії ми розглянемо у наступному підрозділі.

1.2. Обстановка, умови та предмет шахрайського посягання у сфері волонтерської та благодійної діяльності

Обстановку кримінального правопорушення ряд вчених визначають по-різному і покладають в її основу різні складові. Так, на думку В. А. Динту, вона складається з матеріального, мікросоціального та морально-психологічного середовища, у якому вчинялися дії з підготовки, реалізації й приховування злочину [39, с. 393]. Втім, В. В. Тіщенко, визначаючи структуру обстановки скоєння кримінального правопорушення, пропонує включити до неї такі елементи: а) часову характеристику розвитку події злочину; б) просторову характеристику на всіх її етапах; в) матеріальну обстановку місця підготовки, вчинення і приховування злочину; г) погодні та інші природно-кліматичні умови; г) поведінку учасників злочинної події; д) соціально-побутові і психологічні відносини; е) умови загального характеру, на фоні яких відбувалася злочинна подія; є) обставини, що сприяють чи перешкоджають підготовці, здійсненню і приховуванню злочину [206, с. 69]. У свою чергу, В. Д. Берназ, досліджуючи обстановку вчинення кримінальних правопорушень, до її структури відносить такі елементи: а) матеріальне середовище, тобто час, місце, об'єкт, макро– і мікропогодні умови; б) організаційно-управлінське середовище, тобто виробничо-функціональні об'єкти, правоохоронні елементи; в) соціально-психологічне середовище: мікроклімат у колективі за місцем

роботи, ціннісну орієнтацію, психологічну обстановку за місцем проживання [9, с. 45]. Водночас, ряд вчених під обстановкою вчинення кримінальних правопорушень розуміють систему різного типу взаємопов'язаних між собою до й у момент вчинення кримінального правопорушення об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші чинники об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину. Загалом, обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці вчинення кримінального правопорушення відображає механізм протиправної події, особливості дій злочинця та інших учасників [237, с. 277].

Натомість, Г. А. Матусовський зауважує, що обстановку вчинення кримінальних правопорушень не можна зводити до сукупності безпосередніх фізичних (матеріальних) умов, у яких діяв злочинець, адже вона охоплює більш широке коло явищ на певному об'єкті, де відбувалася подія. Для низки кримінальних правопорушень даний елемент пов'язаний з: особливостями нормативно-правового регулювання сфери діяльності галузі, виду виробництва; умовами, які визначаються технологічним процесом або операцією, системою обліку і звітності, зберігання і руху грошових коштів і матеріальних цінностей, документообігу (оформлення та використання планових, проектних, облікових, бухгалтерських, технічних, технологічних, виробничих, статистичних та інших документів; видом виробничої продукції; часом виконання таких робіт (сезонність) тощо [107, с. 59]. А. В. Сорочан також дотримується позиції, що обстановка повинна розглядатися, враховуючи й умови, в яких діяв злочинець. Безумовно час та місце вчинення кримінального правопорушення мають важливе значення для встановлення істини у справі. Між тим, є низка умов, які прямо пропорційно впливають на механізм вчинення кримінального правопорушення та особливості його приховування [187].

З цього виходить, що одні науковці прихильниками позиції щодо матеріальної складової у змісті обстановки вчинення злочину, інші вважають обов'язковими як об'єктивні, так і суб'єктивні її параметри. Є такі автори, які покладають у зміст обстановки вчинення злочину соціологічні, політичні, географічні, природно-кліматичні, виробничі та ряд інших умов навколишнього середовища і об'єктивної реальності [226, с. 69].

Говорячи про обстановку вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, слід зазначити, що вона також визначається низкою умов, що сприяють заволодінню шахраями майном або правами на майно потерпілих. Ці умови мають ряд унікальних аспектів, які відрізняють їх від умов вчинення шахрайства в інших сферах.

Насамперед, обстановка та умови вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначаються особливим характером потреб, які виникають у зв'язку з війною, пандемією та іншими надзвичайними станами. Під час особливих правових режимів люди потребують не лише матеріальної допомоги, але й моральної підтримки, відчуття безпеки та захищеності, на чому наживаються шахраї, які можуть пропонувати низку послуг та матеріальних благ, насправді не маючи таких можливостей.

Крім того, під час війни часто виникають нові волонтерські організації та благодійні фонди, які не завжди мають сумлінну репутацію. Водночас, прогалини у нормативно-правовій базі, що регулює порядок функціонування волонтерської та благодійної діяльності зумовлюють можливості для шахраїв, які створюють фейкові волонтерські та благодійні організації, благодійні фонди, соціальні сторінки щоб заволодіти майном або правами на майно потерпілих.

Так, згідно ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Навіть неповнолітнім особам дозволено здійснювати

волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника. До того ж, у пункті 2 статті 7 згаданого нормативного акту вказано, що волонтери можуть надавати волонтерську допомогу як на базі організації чи установи, що залучає до своєї діяльності волонтерів, на підставі договору про провадження волонтерської діяльності, укладеного з такою організацією чи установою, або без такого договору [152].

З цього виходить, що будь-який громадянин, який відповідає зазначеним критеріям, може стати волонтером. Окрім того, альтернатива можливості працювати без договору створює умови для появи шахраїв, які видають себе за волонтерів. Навіть посвідчення волонтера громадяни перевірити не завжди в змозі, адже його мають тільки ті волонтери, які здійснюють волонтерську діяльність в організаціях та установах, що залучають до своєї діяльності волонтерів, а для тих, хто працює індивідуально, закон цього не вимагає.

З цього приводу як приклад можна навести вирок суду. Так, обвинувачений ОСОБА_4, маючи намір на заволодіння чужим майном шляхом обману, зайшов на територію храму Успіння Пресвятої Богородиці, що в с. Страдч Яворівського району Львівської області, підійшов до настоятеля храму потерпілого ОСОБА_5, де, представившись волонтером міжнародного християнського руху «Пліч о пліч», під приводом пожертви грошових коштів на допомогу військовослужбовцям на сході України, отримав від потерпілого ОСОБА_5 грошові кошти в сумі 500 гривень, якими в подальшому протиправно заволодів, витративши на власні потреби [195].

Чинне законодавство України, яке регулює суспільні відносини у сфері благодійної діяльності, забезпечує сприятливі умови для утворення і діяльності благодійних організацій шляхом спрощення процедур реєстрації благодійних організацій, а запровадження нових інструментів благодійної діяльності дає благодійникам значно ширші можливості для розвитку [173, с. 11]. Проте, ця спрощена процедура також впливає на рівень зловживань,

пов'язаних із благодійністю.

Так, у мирний час донори зобов'язані були звертатися до спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги та проходити процедуру визнання допомоги гуманітарною. Втім, Постановою КМУ від 01.03.2022 № 174 було спрощено процедуру ввезення гуманітарної допомоги. Згідно цього нормативного документа товари визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом, їх пропуск здійснюється за місцем перетину митного кордону України на підставі декларації, заповненої особою, що перевозить товар, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), зокрема, ліцензування та квотування. Для ввезення товарів гуманітарної допомоги на період воєнного стану не застосовуються стандартні порядки митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги, що діяли до початку війни. До того ж, транспортні засоби, що ввозяться фізичними особами, також звільняються від сплати акцизного податку [155].

Втім, з 1 грудня 2023 року набрав чинності новий Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 № 953. Згідно з положеннями Закону України «Про гуманітарну допомогу» отримувачем гуманітарної допомоги можуть виступати виключно такі юридичні особи:

- підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, уповноважені ними державні установи та органи місцевого самоврядування;

- благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»;

- громадські організації осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної,

культурної, освітньої та наукової діяльності;

– релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації»;

– реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг, незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форм власності [155].

Згідно нових правил особа з переліку вище набуває статусу отримувача з моменту автоматичної реєстрації в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги, яка здійснюється шляхом присвоєння отримувачу номера отримувача гуманітарної допомоги в порядку, визначеному Положенням про автоматизовану систему, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 927 [155].

Сподіваємося, що такі нововведення сприятимуть зниженню рівня зловживань у досліджуваних нами сферах.

До умов, що визначають обстановку вчинення шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності можна також віднести зростання рівня економічної нестабільності.

Зниження реальних доходів населення, зростання безробіття, зниження рівня соціального захисту малозабезпечених верств населення [10, с. 47], збільшення кількості осіб, які потребують допомоги через втрату житла, роботи, потребують реабілітації після хвороб та поранень, отриманих внаслідок воєнних дій тощо безумовно впливають на рівень зловживань.

Ці фактори створюють сприятливі умови для шахрайства, оскільки вони підвищують потребу людей у матеріальній та психологічній допомозі та зменшують їхню здатність критично оцінювати інформацію. Шахраї можуть використовувати ці фактори, щоб запропонувати людям, які потребують допомоги, різноманітні послуги або обіцяти певні можливості, що заздалегідь є нереальними.

У цьому розрізі слід зауважити, що рівень правової культури населення

бажає бути кращім.

Під правовою культурою у юридичній літературі розуміється визначений рівень правового мислення і почуттів сприйняття правової дійсності, а також належний ступінь знання населенням законів і високий рівень поваги до норм права, їх авторитету. Людина з недостатньо розвиненою правовою культурою, як правило, звертає увагу тільки на найбільш волаючі випадки порушення закону, наприклад злочину, а інші численні випадки ігнорування права залишаються нею непоміченими [171, с. 23]. Як наслідок – правова безграмотність населення створює сприятливі умови для шахраїв, які можуть використовувати неправдиву інформацію або маніпуляції для заволодіння майном або правами на майно потерпілих. Наприклад, шахраї можуть використовувати термінологію, яка є незрозумілою для потерпілих, щоб ввести їх в оману, надавати підписувати різноманітні фіктивні документи тощо.

Обстановку вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначають й санітарно-епідеміологічні умови, а також природно-кліматичні фактори, що склалися як у певному регіоні, так і в державі в цілому.

Наразі виклики соціально небезпечних хвороб становлять велику проблему не лише для національних систем охорони здоров'я, так й для світової спільноти, що вимагає консолідованої масштабної та ефективної відповіді світу. На сучасному етапі відбулося значне погіршення епідеміологічної ситуації щодо особливо небезпечних інфекцій як в Україні, так і в усьому світі. Це обумовлено політичною та економічною нестабільністю, масовою міграцією населення, військовими конфліктами та передислокацією військ, новими умовами господарювання з порушенням стабільності систем епізоото-епідеміологічного нагляду, що діяли раніше, послабленням профілактичних заходів. На територіях, які постраждали від наслідків надзвичайних ситуацій можливе різке погіршення санітарно-епідемічної ситуації, що викликає потребу в проведенні санітарних

та протиепідемічних заходів по забезпеченню санітарного та епідемічного благополуччя постраждалого населення [24, с. 5; 117].

Глобальні зміни клімату, що відбуваються, також викликають заклопотаність його різноспрямованими наслідками. Активна господарська діяльність людини призводить до різкої глобальної зміни в кругообігу речовин, що складається тисячоліттями, в біосфері. Відбувається глобальна антропогенна зміна функціонування рослинності, йде ерозія ґрунтів, змінюється клімат. Науково-технічний прогрес, і передусім, швидке зростання енергетичної потужності цивілізації породжує численні проблеми. Вони зумовлені масштабом прямої дії людської діяльності на довкілля [196]. Погіршується епідеміологічна та кліматична ситуація в Україні і з початком воєнних дій, коли масові поховання, викиди від вибухових речовин, замінування великих територій тощо можуть нести негативні наслідки для екології та людей та викликати справжню природну і техногенну катастрофу.

Втім, у таких ситуаціях місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування активно залучають волонтерів до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Волонтери залучаються до діяльності за межами небезпечної зони надзвичайної ситуації для забезпечення дій аварійно-рятувальних та медичних формувань. Наприклад, 6 червня 2023 р. росіяни підірвали дамбу Каховської ГЕС. Одразу ж із Києва, Одеси, Харкова та інших міст на Херсонщину вирушили каравани волонтерів з гуманітарною допомогою та обладнанням, щоб допомогти військовим і рятувальникам евакуювати якомога більше людей і тварин, забезпечивши їм гідний тимчасовий прихисток [243]. Стимулювала новий виток волонтерського руху й пандемія COVID-19, яка оголила чергову низку проблем в охороні здоров'я, місцевому самоуправлінні й науці. Як і на початку війни, волонтери займалися закупівлями та фандрейзингом, а також винахідництвом, яке може приносити користь і після виходу з гострої фази епідемії [27]. Для попередження розповсюдження COVID-19 з державного бюджету було виділено велику

суму грошей для придбання необхідних медичних засобів та засобів індивідуального захисту для пенсіонерів та соціально незахищених верств населення. Було здійснено роздачу багаторазових масок, рідкого мила, гумових рукавичок та антисептика пенсіонерам, багатодітним сім'ям, самотніми матерями, переміщеним особам, учасникам АТО, ліквідаторам ЧАЕС, людям з інвалідністю, афганцям тощо [33].

Натомість, активний волонтерський рух та благодійність під час надзвичайних ситуацій – це ті фактори, які також використовують шахраї з метою ошукування громадян, які потребують допомоги.

Аналізуючи вказане, можна зробити висновок, що динаміка шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності має залежність від регіону, де воно вчинене. Тобто, географічні координати визначають місце вчинення таких кримінальних правопорушень.

На жаль, надати чітку статистику щодо регіонів України, де найчастіше вчиняються шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, складно через високу латентність таких протиправних діянь. Натомість, аналіз судово-слідчої практики та опитування респондентів свідчить, що найчастіше шахрайства досліджуваної категорії вчиняються у таких областях: Дніпропетровська, Харківська, Кіровоградська, Запорізька, Донецька, Київська, а також у західних областях України (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська і Рівненська).

За даними МВС України, з початком повномасштабного вторгнення в Україну вже з'явилися два лідери по шахрайству: Київ та Львівщина. Далі – Харківщина та Кіровоградщина» [112].

З початком повномасштабної війни в Україні, шахрайство у місцях, які надають притулок для переселенців, особливо на західній Україні, дійсно значно зросло. Це пов'язано з декількома факторами:

– збільшення кількості людей, тобто, з початку війни на захід України, у Дніпропетровську та інші області, віддалені від зони бойових дій, переселилося мільйони людей. Це створило сприятливі умови для шахраїв,

які шукають легких жертв;

– вразливість людей. Переселенці часто емоційно виснажені, дезорієнтовані, і не знають місцевих законів і звичаїв. Це робить їх більш вразливими до шахрайства;

– нестача інформації. Шахраї часто використовують дезінформацію та плутанину, щоб обдурити людей.

Поширилися й випадки шахрайства, пов'язаного із грошовими компенсаціями для тих осіб, які прихистили в себе переселенців.

Так, за державною програмою «Прихисток» передбачено відшкодування витрат на комунальні послуги у розмірі близько 450 гривень на місяць (14,77 гривні на день) за безоплатне розміщення однієї внутрішньо переміщеної особи [211]. Власники житла, які безкоштовно прихистили українців, котрі виїхали з місць активних бойових дій, отримують приблизно 450 грн. на місяць за кожну особу для компенсації витрат на комунальні послуги. Уряд розробив соціальний пакет для підтримки внутрішніх переселенців, яким врегульовуються питання соціальних виплат, працевлаштування, а також розміщення осіб, які втратили або вимушено покинули своє житло [26].

Виходячи із цього, можна зробити висновок, що рівень шахрайства є набагато вищим:

– біля місць, де ведуться активні бойові дії, адже в умовах війни шахраї можуть використовувати хаос та нестабільність для того, щоб вводити людей в оману;

– у місцях з низьким рівнем життя, де люди потребують допомоги, а шахраї застосовують різноманітні способи збагатитися за рахунок благодійних внесків;

– у місцях з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, де спостерігається великий потік волонтерів та благодійників.

Разом з тим, місцями вчинення таких протиправних дій можуть бути й прикордонні та прифронтові регіони, гуманітарні хаби та пункти видачі

гуманітарної допомоги [234, с. 13].

Втім, визначити чітко регіони, де найчастіше вчиняються шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, складно, адже це явище має багатогранний характер та залежить від низки факторів, окрім географічного розташування.

Ще одним із факторів, який визначає обстановку вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є особлива популярність Інтернету та соціальних мереж (діджиталізація). Інтернет та соціальні мережі широко використовуються для поширення інформації про волонтерські організації та благодійні фонди. Шахраї можуть використовувати ці канали для поширення неправдивої інформації про свої послуги або організації. Наприклад, шахраї можуть створювати фейкові сторінки в соціальних мережах, які видають себе за волонтерські організації або благодійні фонди. У цьому розрізі слід говорити про місце вчинення шахрайства у віртуальному просторі.

З цього приводу М. М. Єфімов, Н. В. Павлова та С. В. Чучко зауважують, оскільки точка є віртуальною, то і місце вчинення шахрайства носить віртуальний характер. Тобто, місцем вчинення шахрайства у широкому розумінні є інтернет-простір. З іншого боку потерпілий та шахрай, домовляючись про певні умови, здійснюють таке віртуальне спілкування із матеріального середовища, маючи кожний свою IP-адресу [45].

Завдяки новітнім технологіям дізнатися про волонтерські організації та небайдужих людей у всьому світі, які готові допомогти, дуже легко за допомогою мережі Інтернет. Існує різноманітні GOOGLE форми, Інстаграм-та Фейсбук-акаунти, Телеграм-канали, які можна використовувати для того, щоб звернутися за допомогою. Дуже часто туди виставляють пости з інформацією про допомогу (Коли? Що? Як?), з заходами, куди набирають добровольців. Як приклад, можна навести декілька організацій, які займаються волонтерством: ГО (громадська організація) «Some people», Благодійний фонд «МАЛЬТА», «Night Ambassador» та «НОВА КРАЇНА». Ці

організації забезпечують людей, які залишилися в Україні (на території, де наразі йдуть бойові дії) усім необхідним: речами, ліками, їжею, водою та засобами особистої гігієни. Також існують волонтерські організації за кордоном, які допомагають людям, які виїхали з України задля збереження свого життя. Волонтери забезпечують біженців усім, що вони потребують: місце, де жити, їжу та інше. Наприклад, у Німеччині у період війни можна вступити до вищого навчального закладу або школи. Це допомагає підлітками продовжувати отримувати знання. У Чехії та багатьох інших країнах людей влаштовують на роботи або виплачують фінансову допомогу [214, с.42].

Трохи складним є й встановлення часу вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Як показав аналіз матеріалів судово-слідчої практики, специфікою шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є визначення часу у календарному розумінні. Можна виділити декілька календарних періодів, коли рівень шахрайства є найвищим:

- час економічних та політичних криз;
- періоди стихійних лих та надзвичайних ситуацій, у тому числі воєнних конфліктів;
- передсвяткові та святкові дні (активна фаза благодійності) тощо.

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що обстановка та умови вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначається факторами, які сприяють заволодінню шахраями майном або правами на майно потерпілих. Такими факторами є:

- особливості часу вчинення шахрайства (у безпосередньому та календарному розумінні);
- особливості місця вчинення шахрайства (у безпосередньому та географічному розумінні);
- особливості нормативно-правового регулювання сфери волонтерської та благодійної діяльності;
- умови, які визначаються певними процесами, що впливають на рівень

шахрайства тощо.

З урахуванням специфіки механізму шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, та на підставі вивчення матеріалів судово-слідчої практики, слід зазначити, що предмет зазначених кримінальних правопорушень здебільшого адресований на потреби ЗСУ та осіб, які постраждали від війни (у 84 % випадків). Це пов'язано з тим, що під час війни волонтерська та благодійна діяльність є особливо актуальною та затребуваною. Люди хочуть допомогти нашим військовим та цивільним, які постраждали від війни. Шахраї ж використовують це прагнення людей допомогти, щоб нажитися на них.

Так, В. М. Шевців виділяє перелік об'єктів, які є предметом протиправних дій у сфері волонтерської та благодійної діяльності, пов'язаної із гуманітарною допомогою під час війни, до яких відносить:

– автомобілі, завезені на територію України як гуманітарна допомога на потреби Збройних Сил України;

– військове спорядження (військова амуніція та військові прилади), зокрема, спеціальні засоби індивідуального захисту як-то каски, виготовлені відповідно до військових стандартів або технічних умов, чи їх еквіваленти та спеціально призначені для них компоненти (підшоломи, амортизатори), що класифікуються у товарній підкатегорії згідно з УКТЗЕД 6506 10 80 00; бронежилети;

– продукти харчування. Зокрема, це можуть бути як консерви (овочеві, рибні, м'ясні, фруктові), крупи, свіжі та консервовані овочі/фрукти/ягоди, м'ясо (свіже /морожене/охолоджене/у вакуумі), риба/морепродукти (свіжа/морожена/охолоджена/у вакуумі), цукерки, шоколад, хліб, олія, вершкове масло, молочні продукти, чай, кава, питна вода, т. п. 4. Засоби гігієни (вологі серветки, сухі серветки, пелюшки дитячі та дорослі, гігієнічні прокладки/тампони, рідке мило, засоби дезінфекції, щітки для чищення зубів дорослі і дитячі, зубні пасти);

– різноманітний одяг, взуття, інші речі побутового призначення;

- медичні засоби (маски медичні, респіратори, катетери для виведення сечі, рукавички, шприци та вата, тактичні аптечки, тощо);
- лікарські засоби (пігулки та сиропи, рідини медичного застосування);
- транспортні засоби спеціалізованого призначення для надання швидкої медичної допомоги тощо [235, с. 68; 233, с. 167].

Втім, предметом шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть бути й інші матеріальні об'єкти. Так, під час пандемії COVID-19 такими об'єктами були маски, респіратори, апарати штучного дихання, лікарські препарати для нормального функціонування легенів тощо. На початку війни під час масового відключення предметом шахрайського посягання були генератори живлення, інші засоби освітлення. Незалежно від прив'язки до надзвичайних правових режимів, предметом шахрайського посягання можуть бути предмети побутової хімії, інші товари для будинку, меблі, одяг, продукти харчування та ін.

Так, з моменту включення Благодійної організації «ІНФОРМАЦІЯ_2» (ідентифікаційний код за ЄДРПОУ НОМЕР_1) до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги, даним суб'єктом господарювання в період з серпня 2015 року по поточний період 2017 року завезено на митну територію України гуманітарної допомоги у виді одягу, взуття, товарів для дому, меблів, побутової техніки тощо загальною вагою понад 330 (триста тридцять) тон для її розподілу серед визначеного кола набувачів. Разом з цим органом досудового розслідування встановлено, що набувачі гуманітарної допомоги від Благодійної організації « ІНФОРМАЦІЯ_2 » жодних товарів в якості гуманітарної допомоги не отримували. Дані товари були використані рейковою благодійною організацією «ІНФОРМАЦІЯ_2» не за цільовим призначенням та з метою отримання прибутку [190].

Отже, можна побачити, що предмет шахрайського посягання у сфері волонтерської та благодійної діяльності знаходиться у прямій кореляційній залежності від обстановки та умов вчинення таких кримінальних правопорушень.

1.3. Способи й слідова картина шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності

Як показав аналіз юридичної літератури, спосіб вчинення кримінального правопорушення розглядається як у криміналістичному, так і у кримінально-правовому аспектах.

У загальному вигляді кримінальне законодавство містить посилання на два способи вчинення шахрайства: обман і зловживання довір'ям. Зокрема, ст. 190 КК України визначає шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Наразі у постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» йдеться, що «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) у випадку шахрайства застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на майно. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на майно» [162].

Звідси виходить, що факт добровільності передачі майна або права на нього є обов'язковим у процесі з'ясування природи вчиненого правопорушення. Не менш важливим є встановлення факту передачі такого майна під впливом обману чи зловживання довірою. Тобто, така «добровільність» є уявною і обумовлена саме обманом. Зокрема, як слушно наголошує І. А. Антонюк, різновиди та форми обману залежать, першочергово, від сфери, у якій вчиняється шахрайство, та особливостей відносин між потерпілим та шахраєм. Тобто, обман, як спосіб шахрайства, за змістом може стосуватися різноманітних обставин, щодо яких шахрай вводить в оману особу, яка має намір отримати вигоду, зокрема: обман з

приводу різноманітних подій та дій; обман у предметі; обман у намірах; обман щодо суб'єкта угоди [1, с. 320; 34].

У цьому розрізі слід зазначити, що під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності обман може стосуватися наміру осіб не виконувати заздалегідь оговорені зобов'язання (78 %).

Обман у намірах або неправдиві обіцянки часто використовується шахраями як окремо, так і в сукупності з іншими видами обману. Обман полягає тут у обіцянці шахрая виконати певні дії в майбутньому. Насправді ж шахрай не збирається виконувати свою обіцянку та, отримуючи майно жертви, обертає його на власну користь. Обманюючи в намірах здійснити певну дію в майбутньому, обманщик вводить іншу особу в оману про свої дійсні наміри [136, с. 46].

Натомість, зловживання довірою може бути елементом способу вчинення шахрайства тільки у випадку особливих стосунків між шахраями та потерпілими. Тому, існування цього елемента способу у провадженнях даної категорії скоріше є виключенням, ніж правилом.

Подібні стосунки, як стверджує В. П. Ємельянов, можуть виникати тільки внаслідок особливого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій інших осіб, цивільно-правових або трудових відносин тощо [43, с. 166].

М. М. Єфімов, Н. В. Павлова та С. В. Чучко наголошують, що у зв'язку із тим, що зловживання нерідко є на межі між злочинним діянням (шахрайством) та цивільно-правовим деліктом, розгляд способу поряд з кримінально-правовою характеристикою є особливо важливим, оскільки надає можливість запобігти необґрунтованому прийняттю рішення щодо події [45]. До того ж, спосіб вчинення кримінального правопорушення є обов'язковим елементом предмета доказування у кожному кримінальному провадженні. У теорії доказів спосіб вчинення кримінального правопорушення тлумачиться як комплекс дій, який вчиняє злочинець у певній послідовності та який призводить до злочинного наслідку.

Доказування способу вчинення злочину зумовлене різними намірами, мотивами, метою. Із цього випливає, що спосіб вчинення злочину характеризується певним психофізичним підґрунтям і не обмежується лише зовнішньою, фізичною сферою [85, с. 301].

Разом із тим, криміналістичне розуміння способу скоєння кримінального правопорушення відрізняється від його кримінально-правового тлумачення, і насамперед це обумовлено різними об'єктами дослідження та завданнями, на які вони спрямовані. У криміналістичному аспекті спосіб скоєння злочину охоплює ознаки, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів та встановлення інших обставин [99, с. 274].

А. М. Колесниченко та А. М. Савченко визначили спосіб вчинення злочину як усе те, що характеризує дії злочинця під час/у процесі підготовці (підшукування місця, вибір предмета посягання, готування знарядь і засобів, необхідних для здійснення злочинної цілі тощо), вчиненні злочину і приховуванні його слідів [76, с. 62; 127]. У свою чергу, як стверджує С. М. Зав'ялов, у злочинній діяльності виконавець має власну систему узагальнених способів дій, спрямованих на досягнення бажаного результату, а власне спосіб вчинення злочину безпосередньо пов'язаний з фізичними і функціональними можливостями людини, зумовленими багато в чому як самим характером злочину, так і зовнішніми умовами, за яких він вчинюється [50].

Загалом, спосіб у криміналістичному значенні характеризує не лише суспільно небезпечне діяння, назване у диспозиції, але й усю злочинну діяльність [239, с. 334]. Відтак, розуміння способу вчинення кримінального правопорушення здебільшого зумовлено об'єктивними та суб'єктивними чинниками комплексу дій суб'єкта з підготовки, вчинення та приховування злочину [204, с. 94]. Разом із тим, способам шахрайства властива стійкість складових елементів і на практиці спостерігається варіювання цими способами в різній послідовності, різному поєднанні, але їх набір є відносно

стійким. Детермінація способів знаходиться в певній залежності та підпорядкованості з боку шахрая його злочинним цілям [122, с. 85]. До того ж, шахрайство може мати достатньо широкі межі. Наразі протиправні дії можуть початися з розміщення оголошення, створення фіктивних сайтів, крадіжки персональних даних тощо, а закінчитися отриманням грошей від потерпілих. Залежно від кінцевої мети, дії можуть припинятися на певному етапі [167, с. 60].

Переходячи до способів вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, слід сказати, що найпоширенішими під час пандемії COVID-19 та війни стали шахрайства, пов'язані із псевдоволонтерською діяльністю (в мережі Інтернет та фізичному просторі) (48 %).

Станом на сьогодні багато волонтерів та організацій збирають допомогу у соцмережах. Найпоширенішим таким способом шахрайства під час війни в Україні стали фейкові збори грошей на підтримку ЗСУ та постраждалих від війни. Шахраї використовують емоційну напругу в суспільстві та бажання людей допомогти, щоб нажитися на чужому горі. Вони створюють фальшиві оголошення про збір коштів на дрони, тепловізори, автомобілі, лікування поранених, їжу та предмети особистої гігієни для військових тощо. Ці оголошення швидко поширюються в соціальних мережах та інших онлайн-платформах із зазначенням номеру банківської карти для збору коштів. Після того, як на рахунок надходить певна сума грошей, шахраї закривають рахунок та зникають.

Наведемо приклад. Так, два брати на початку війни звернулись до громадян із закликами про збір коштів на автомобілі, які згодом обіцяли передати Збройним Силам України. За цей час було зібрано мільйони гривень, за які зловмисники придбали іноземну валюту (37 тисяч доларів США, більше 2 тисяч фунтів стерлінгів і майже 7 тисяч євро), автомобілі преміумкласу (Land Rover Range Rover та Audi Q5), мобільні телефони останніх моделей (Apple iPhone 13 Pro Max). Зокрема, псевдоволонтери регулярно робили у соцмережах відеозвіти про передачу на території

активних військових дій автомобілів та інших речей військовослужбовцям. Придбані за пожертви 2 авто зловмисники привласнили, зареєструвавши одне з них на своє ім'я, а іншим користувались за довіреністю. Нехтуючи усіма нормами моралі, підозрювані, за оперативною інформацією, намагались отримати для одного автомобіля «особливі» номери [23].

Наступний спосіб – шахрайські дії, пов'язані із пропозицією передачі грошових коштів родичам та тимчасово-окупованій території.

Наразі 06 серпня 2022 року ОСОБА_3, маючи умисел, направлений на заволодіння чужим майном, шляхом обману, за допомогою незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, з метою особистого збагачення за рахунок інших осіб, діючи умисно, повторно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та свідомо бажаючи настання наслідків свого діяння, з корисливих мотивів, за допомогою додатку «Viber», представившись волонтером на ім'я ОСОБА_6, умисно надав недостовірні відомості потерпілій ОСОБА_9 про те, що він є волонтером та має змогу надати останній послугу, що полягала у передачі грошових коштів родичам та тимчасово-окупованій території Запорізької області. Після чого, 06.08.2022 об 11.16 годині в ході подальшого листування з ОСОБА_9, під приводом передачі грошових коштів отримав грошові кошти в сумі 6 200 гривень з розрахункового рахунку банківської картки № НОМЕР_4, емітованої АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» на ім'я потерпілої ОСОБА_9, на банківську картку № НОМЕР_2, емітовану АТ АКБ «КОНКОРД» на ім'я ОСОБА_8, яка не будучи обізнаною про злочинний намір останнього, надала йому реквізити своєї онлайн-картки та дані для входу до інтернет-банкінгу. Продовжуючи реалізацію свого протиправного умислу, ОСОБА_3 за допомогою інтернет-банкінгу здійснив вхід до мобільного додатку «NeoBank» № НОМЕР_2 на ім'я ОСОБА_8 та здійснив переказ грошових коштів на банківську карту № НОМЕР_3, емітовану АТ «ТАСКОМБАНК» на ім'я ОСОБА_3, які 06.08.2022 о 14.08 годині, знаходячись за адресою: АДРЕСА_3, використовуючи банкомат CAZA7830 перевів у готівку та

розпорядився на власний розсуд, спричинивши потерпілій ОСОБА_9 матеріальний збиток на суму 6 200 гривень [189].

Збільшення кількості випадків шахрайства на ринку оренди житла та організації перевезень з тимчасово окупованих або прифронтових територій є наслідком значного зростання попиту на ці послуги. Ситуація ускладнюється тим, що шахраї часто використовують фальшиві сайти та акаунти, які виглядають як офіційні сайти відомих компаній. Вони також пропонують послуги за дуже низькими цінами, що приваблює недосвідчених переселенців та біженців.

Отже, наступний спосіб – шахрайські дії, пов’язані із перевезенням осіб із тимчасово-окупованих територій.

Наведемо приклад. Так, 08 квітня 2022 ОСОБА_5 під час надання гуманітарної допомоги щодо переміщення осіб з тимчасово невідконтрольних територій через мережу Інтернет побачив інформацію про ОСОБА_15, яка просила розшукати її родичів, які залишилися на тимчасово невідконтрольній території. Цього ж дня, він умисно, з корисливих мотивів, повторно, з метою заволодіння чужим майном, шляхом обману, з використанням електронно-обчислювальної техніки зателефонував до зателефонував до ОСОБА_15 під приводом волонтера та запропонував допомогу у вивезенні її родичів з міста Маріуполя за грошову винагороду в розмірі 1000 гривень, нібито як плата за пальне, наперед не маючи наміру виконувати такі домовленості, на що та погодилася. Будучи введеною в оману, ОСОБА_15 09 квітня 2022 перерахувала йому на картку АТ «Приват банк» № НОМЕР_1, оформлену на ім'я ОСОБА_5 з власної банківської картки грошові кошти в сумі 500 гривень та з банківської картки свого вітчима грошові кошти в сумі 500 гривень, а всього грошові кошти в розмірі 1000 гривень. Після отримання грошових коштів ОСОБА_5 заволодів ними, домовленості не виконав та розпорядився грошовими коштами в розмірі 1000 гривень на власний розсуд, завдавши потерпілій ОСОБА_15 збитку на таку суму [192].

Набули поширення й шахрайські дії із гуманітарною допомогою, під виглядом оплати за товарно-матеріальні цінності гуманітарного призначення за суттєво завищеною ціною або взагалі без виконання поставки. Так, шахраї створюють фальшиві оголошення про збір коштів на гуманітарну допомогу, які адресуються конкретним особам або групам людей [63; 25]. Ці оголошення можуть містити інформацію про те, що допомога необхідна для конкретних людей або територій, які постраждали від війни. Як правило, шахраї перераховують зібрані кошти на рахунки пов'язаних компаній. Ці компанії можуть бути зареєстровані в Україні або за кордоном. Сума перерахованих коштів часто значно перевищує реальну вартість гуманітарної допомоги. У деяких випадках шахраї взагалі не постачають гуманітарну допомогу.

Наведемо приклад. Після початку повномасштабного вторгнення збройних сил РФ в Україну зловмисник через соцмережу познайомився із засновником благодійного фонду, який мешкає у Франції та мав згоду купляти та поставляти в Україну речі та амуніцію для потреб ЗСУ (бронепластини, плитоноски, шоломи, рюкзаки, берці, аптечки тощо). Представляючись волонтером, підозрюваний попросив у благодійника допомогу в придбанні військової амуніції для ЗСУ, якої на той час не було наявності на території України або вона продавалася значно дорожче, ніж за межами України. З метою заволодіння гуманітарною допомогою зловмисник підроблював платіжні квитанції, а надісланими благодійником речами та амуніцією розпоряджався на власний розсуд. Протягом березня-квітня 2022 року підозрюваний заволодів гуманітарною допомогою та грошовими коштами на загальну суму понад 380 тис. грн. У ході проведення обшуку за місцем проживання зловмисника правоохоронці вилучили комп'ютерну техніку, мобільні телефони, чорнові записи, підроблені квитанції на грошові перекази, грошові кошти, банківські картки, бронежилет, мисливський карабін та патрони [232].

В окрему групу можна виділити шахрайські дії із фіктивною

фінансовою допомогою, яка надається від міжнародних організацій (12 %) (застосування фішингу для отримання доступу до банківських даних постраждалих від війни; розробка фіктивних сайтів, схожих на урядові портали та портали ЄС).

Наведемо приклад. Так, досудовим розслідуванням встановлено, що 05.07.2015 «ОСОБА_1» заволоділа чужим майном, яке належить ОСОБА_5, а саме грошовими коштами у розмірі 43555 грн., несанкціоновано списавши їх з банківської карти ПАТ КБ «ІНФОРМАЦІЯ_1» № НОМЕР_1. Допитана як потерпіла ОСОБА_5 повідомила, що її молодша донька, ОСОБА_7 мала онкологічну хворобу. Лікували її за допомогою коштів, які надходили від волонтерів. Для отримання даних коштів вона звернулася до телеканалу «ОСОБА_8» з проханням показати відеоролик про необхідність надання матеріальної допомоги. В цьому ролику були викладені реквізити банківської карти ОСОБА_5 № НОМЕР_1, прізвище ім`я та по-батькові, власний номер мобільного телефону (НОМЕР_2) та доньки ОСОБА_9 (НОМЕР_3). Також аналогічні відеоролики були відображені на телеканалі «1+1» та «Київ», в соціальній мережі Facebook та ВКонтакте. На цю банківську карту регулярно надходили кошти від волонтерів. Також потерпіла мала валютну банківську карку (№ НОМЕР_4), на яку гроші надходили від її закордонних друзів і тільки за її повідомленням іноземцям про номер банківської карти. Ці дві карти були відкриті в ПАТКБ« ІНФОРМАЦІЯ_1». 02.07.2015 року. В цей день з цього ж номеру НОМЕР_5 був здійснений дзвінок її доньці ОСОБА_12 і невідомий чоловік, який представився як ОСОБА_13, з м. Білої Церкви, повідомив те, що він є представником організації, яка займається благодійністю замість сплати податків. У цій розмові чоловік повідомив про мобільний номер НОМЕР_6 начебто для зручності зв`язку між абонентами МТС. Також у ході розмови постійно запитував в ОСОБА_9 про особисті дані усіх родичів, цікавився даними людей, які допомагають фінансово лікувати сестру та номери телефонів людей які можуть підтвердити факт хвороби сестри. Після цього ОСОБА_14 надала інформацію про абонентський

мобільний номер ОСОБА_15 (НОМЕР_7) та ОСОБА_16 (НОМЕР_8). 04.07.2015 о 19 год. 25 хв. прийшло повідомлення на телефон ОСОБА_5 про поповнення рахунку мобільного оператора на суму 12 грн. 50 коп. Це повідомлення дуже здивувало ОСОБА_5, так як вона нікого не просила про таку послугу. Її донька ОСОБА_14 передзвонила та повідомила, що телефонували так звані «благодійники». В цій розмові вони повідомили їй що виникли технічні проблеми з перерахуванням коштів на банківську картку ІНФОРМАЦІЯ_1 і запропонували відкрити банківську картку в АТ «ІНФОРМАЦІЯ_5», посилаючись на те, що їхня організація працює з АТ «ІНФОРМАЦІЯ_5». Після виконання вказівок цих осіб та повідомлення персональних даних телефон ОСОБА_5 був заблокований. Після цього їй повідомили, що необхідно звернутися до правоохоронних органів для повідомлення про вчинення злочину. Цього ж дня вона прибула до Святошинського РУ ГУМВС України та подала заяву про вчинення злочину. 14.07.2015 року ОСОБА_5 приїхала у відділення ПАТ КБ «ІНФОРМАЦІЯ_1», який знаходиться за адресою: АДРЕСА_2 з метою встановлення яким чином були викрадені кошти з її банківської карти. Працівники банку надали виписку по її картковому рахунку, де вона побачила, що 05.07.2015 були списання грошових коштів без її дозволу по наступним транзакціям: Поповнення мобільного телефону на суму 154 грн.; Поповнення мобільного телефону на суму 52 грн.; Переказ на невідому карту у сумі 12428 грн; Переказ на невідому карту у сумі 14549 грн; Переказ на невідому карту у сумі 1823 грн; Переказ на невідому карту у сумі 14549 грн. Цього ж дня у банку потерпіла відновила і валютну картку. Працівники банку зробили виписку по валютній картці, де остання помітила що 05.07.2015 року було незаконне списання грошових коштів у сумі 676,51 доларів США та 24,33 долари США. З цієї виписки у графі деталі операції іде пояснення, що кошти були списані як: «списання платежу за телефоном 3700 на свою карту НОМЕР_11». Тобто стало зрозуміло, що невстановлені особи зареєструвалися в сервісі ІНФОРМАЦІЯ_7, що належить ПАТ КБ

«ІНФОРМАЦІЯ_1» за допомогою копії сім-карти її телефону, який був прив'язаний до цих банківських карт та зробили у цей день перерахунок коштів з валютної банківської карти № НОМЕР_4 на банківську карту №. НОМЕР_1. Таким чином невідомі особи завдали ОСОБА_5 матеріальну шкоду у сумі 43555 грн. [194].

Наступна група способів вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності – шахрайські дії, пов'язані із використанням пільгових умов, передбачених для діяльності благодійних та волонтерських організацій (22 %).

Як свідчить практика, є шахраї, які намагаються зловживати пільговими умовами, передбаченими для діяльності благодійних та волонтерських організацій. Їх дії можуть мати прояв у наступному:

– реєстрація як благодійних або волонтерських організацій, щоб отримати пільги з податків, мита або інших платежів, але насправді не вести благодійну або волонтерську діяльність;

– використання фіктивного працевлаштування людей у благодійних або волонтерських організаціях з метою отримання державних субсидій або інших виплат;

– використання благодійних або волонтерських організацій для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом тощо.

Цей спосіб застосовується з метою ухилення від сплати податків та відмивання «брудних грошей», реалізації фінансово-економічних схем з використанням пільгових умов, передбачених для діяльності благодійних організацій (наприклад, ввезення на територію України автомобілів у якості гуманітарної допомоги з метою їх передання третім особам, які не є нужденними, тобто такими, що мають право на безкоштовне забезпечення автотранспортними засобами, однак виступають фактичними покупцями, оскільки таємно оплачують їх придбання за кордоном) тощо [173, с. 3; 35].

На практиці можуть мати місце протиправні домовленості із фіскальними органами рішень про визнання товарів (предметів)

гуманітарною допомогою, що призводить до прийняття необґрунтованих рішень стосовно визнання товарів (предметів) гуманітарною допомогою [35].

Законом України від 16 листопада 2022 року № 2747-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги, зібраної волонтерами», який набрав чинності 11.12.2022 р., встановлено, що за умови реєстрації благодійника – фізичної особи у Реєстрі волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації до 01 січня 2023 року, сума благодійної допомоги, отриманої таким благодійником у період з 24 лютого не включаються до його загального місячного (річного) оподаткованого доходу [151]. Використовуючи це положення, шахраї нерідко оформлюються благодійниками та волонтерами із метою уникнути оподаткування всіх їх доходів.

Шахрайські дії вчиняються не лише псевдоволонтерами та псевдоблагодійниками, а й особами, які видають себе за тих, хто потребує допомоги (18 %). Зокрема, останнім часом почастишали випадки, коли громадяни розміщують також приватні оголошення у ЗМІ, соціальних мережах із фейковими фотографіями, історіями життя, із окресленням необхідності отримання допомоги. У 78 % випадків шахраї представляються воєнними, у 12 % інвалідами, у 14 % біженцями із зони бойових дій та ін.

Оскільки способи вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є здебільшого повноструктурними, шахраї у 87 % випадків намагаються приховати свої дії, що виражаються у:

- підробці документів;
- знищення інформації;
- використанні засобів маскування;
- використання разових номерів мобільних телефонів;
- знищенні предметів, документів та інших засобів учинення шахрайства;

- шахрайських діях від імені вигаданих осіб;
- створенні та дії під виглядом вигаданих волонтерських та благодійних організацій;
- даванні заздалегідь неправдивих показань та замовчування певних фактів тощо.

Як справедливо наголошує С. С. Чернявський, спосіб, як об'єктивно й суб'єктивно детермінована система дій (операцій, механізмів, прийомів) поведінки суб'єкта в процесі підготовки, учинення та приховання злочину, залишає специфічні сліди, що дають змогу за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримати уявлення про сутність події, що відбулася, встановити особу злочинця та його причетність до злочинної дії, а також визначити найоптимальніші шляхи виконання завдань розслідування [222, с. 55].

До матеріальних слідів можуть відноситися різноманітні паперові документи, буклети та інші рекламні оголошення; печатки, штампи, за допомогою яких підроблялися документи; незаповнені формуляри бланків; документи на ім'я інших громадян; паспорти; візитні картки осіб; візитні картки представників органів державної влади та правоохоронних органів тощо. Вказані сліди можуть надати як інформацію про механізм вчинення шахрайства, так і містити на собі сліди пальців рук, біологічні та запахові сліди тощо. Разом з тим, ідеальні сліди найчастіше формуються у пам'яті потерпілих та свідків, де залишився уявний образ особи шахрая [59; 60].

Натомість, в умовах суцільного проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя електронний доказ стає основним джерелом доказової інформації під час розгляду окремих категорій справ. Електронні записи, електронна пошта, файли обробки інформації, файли із зображеннями все частіше є важливими доказами у кримінальному провадженні. Вказані цифрові сліди залишаються не лише у процесі вчинення кіберзлочинів. Будь-яка з обставин, що підлягають доказуванню, в наш час можуть бути представлені у цифровій

формі. Характерною рисою такої інформації з позиції доказування є те, що вона може виступати як безпосередній слід кримінального правопорушення, так і носій такого сліду, тобто об'єкт-слідоносій. Як і будь-який слід, комп'ютерна інформація відображає факт взаємодії матеріальних об'єктів. Однак наразі така інформація має відмінну якість: комп'ютерна інформація легко може бути змінена або знищена, причому вказані дії можуть проводитися дистанційно [67].

Через те, що більша частина шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності вчиняється шляхом використання інтернет-технологій та комунікаційних мереж, найважливіше місце відіграють віртуальні (цифрові) сліди: інформація з web-сторінок, сайтів; інформація з профілей електронних мереж (акаунтів «Instagram», «Facebook», «Twitter» тощо); інформація в різноманітних реєстрах та базах даних; інформація з банківських систем (про електронні перекази, грошові надходження тощо); інформація із бази даних комунікаційних мереж; сліди на жорсткому диску, магнітній стрічці, оптичному диску; сліди, що знаходяться в пам'яті електронних пристроїв тощо.

1.4. Характеристика особи шахрая та особи потерпілого

Особа злочинця визнається важливим об'єктом досліджень у галузях кримінології, кримінальної психології, соціології та інших галузей знань. Відповідно до різних визначень, злочинця можна розглядати як індивіда з конкретними характеристиками, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. До характеристики особи злочинця необхідно підходити комплексно, потрібно брати до уваги не лише кримінально-правові та кримінологічні ознаки, які складають його структуру, але й морально-психологічні та інші якості індивіда [100, с. 111].

Розгляд особи злочинця в різних аспектах зумовлює й різноманіття

наукових підходів до визначення особи злочинця як структурного елемента криміналістичної характеристики.

Як слушно зазначає В. В. Лисенко, структура та зміст такого елемента криміналістичної характеристики, як «особа злочинця», залежить від виду злочину та його практичної спрямованості. Для кожного конкретного виду суспільно небезпечних діянь зміст визначається специфічними даними. Вони обумовлені характером вчинюваного злочину і необхідними відомостями, які сприяють ефективному їх виявленню, розкриттю і розслідуванню [101, с. 60].

Зокрема, О. В. Пчеліна зазначає, що характеристика особи злочинця в рамках криміналістичної характеристики завжди здійснювалася з урахуванням особистісного підходу. Останній виражався у відсутності виключного й уніфікованого переліку властивостей особи злочинця, котрі необхідно з'ясувати для всіх злочинів. Дослідниця також пояснює це необхідністю індивідуалізації типології особи злочинця стосовно конкретного виду (групи) злочинів. Більше того, ознаки особи злочинця завжди висвітлювалися з урахуванням сфери її функціонування [164, с. 148].

Зокрема, на відміну від інших злочинців, шахраї вирізняються неабияким інтелектом, адже їхні протиправні дії ґрунтуються на витонченому обмані, що потребує кмітливості та винахідливості.

Особа шахрая значно відрізняється від злодіїв, грабіжників, хуліганів, незважаючи на зовнішню схожість багатьох характеристик. Як правило шахраям притаманний хитрий розум, акторські здібності, розвинена фантазія, вміння орієнтуватися в складній обстановці та вміння використовувати обстановку на свою користь. Здебільшого шахраями є особи, які мають певні знання з психології людини. Шахраєві властивий розвинений інтелект, сила переконання, витончена наполегливість в реалізації злочинного задуму. Вивчення особи шахрая свідчить про їх високий професіоналізм, вузьку спеціалізацію, досить широкий кругозір, правові знання [145, с. 21]. Саме тому в контексті дослідження особи шахрая варто зазначити, що в даному випадку превалюють соціальні навички особи, її психологічні особливості та

рівень інтелектуального розвитку. На друге місце маємо поставити фізіологічні властивості шахрая, які не мають такого вагомego значення, як інтелектуальні особливості конкретної особи [56, с. 280].

Як показав аналіз літературних джерел, соціальні ознаки і властивості здебільшого досліджуються через призму: освіти; фаху; професії; наявності трудових відносин; сімейного стану; наявності осіб, що перебувають на утриманні; побутових відносин; участі в державних і громадських організаціях, об'єднаннях, формуваннях тощо. У межах морально-психологічних характеристик в основному досліджуються: світогляд; інтереси; здатності; мотиви поведінки; моральні принципи, цінності та норми життєдіяльності; характер і рівень потреб; особливості інтелектуальних, вольових та емоційних процесів; темперамент; наявність або відсутність психічних аномалій; вікові особливості психіки [179, с. 106].

Кримінально-правові ознаки беруться до уваги не всіма вченими. Натомість, як на наш погляд, наявність судимості та інші кримінально-правові характеристики надають більш докладне уявлення про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Спираючись на це, дослідження особи шахрая, який вчиняє шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності пропонуємо здійснювати, враховуючи такі ознаки: фізіологічні (стать, вік); соціальні (освіта, наявність сім'ї, соціальний статус, положення у суспільстві, участь у державних та громадських організаціях тощо); морально-психологічні та кримінально-правові.

Говорячи про фізіологічні та соціальні ознаки, потрібно сказати, що шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності вчиняються чоловіками – 63 % випадків, у 37 % – жінками. Середній вік шахраїв коливається від 25 до 45 років.

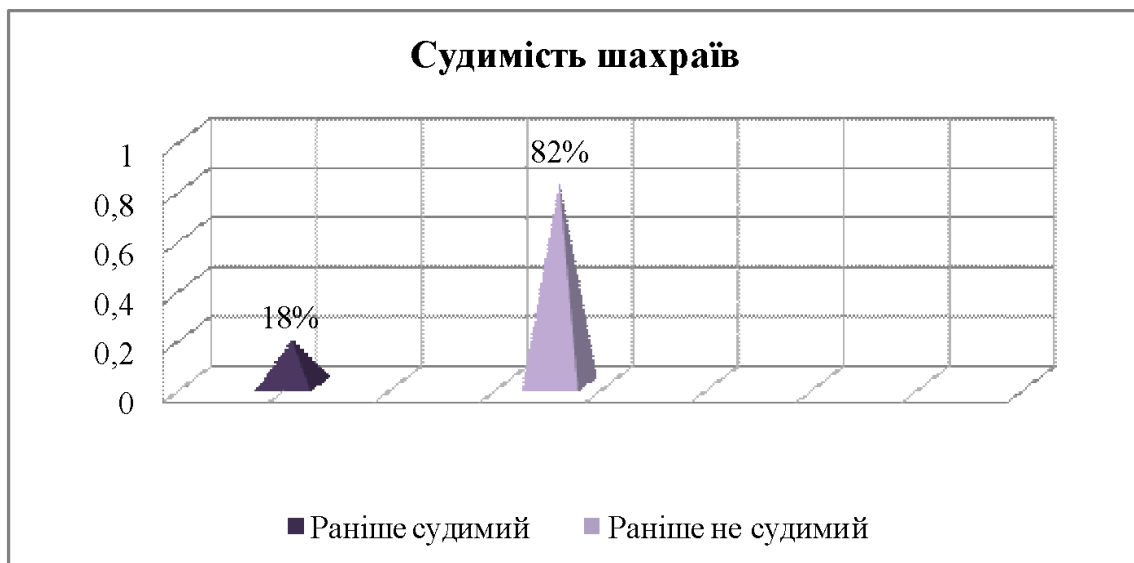
Щодо сімейного стану – 28 % шахраїв одружені, 51 % – неодружені, 6 % – у цивільному шлюбі/мають співмешканця (співмешканку), 4 % – розлучені.

Найбільше шахраїв із середньою освітою – 45,0 %: із повною загальною середньою освітою – 18,0 %, середньою освітою – 16,0 %; вищою освітою – 27,0%; технічною – 10,0 % шахраїв.

Більше половини шахраїв (69,0 %) не працюють. Зазначимо щодо

кримінально-правових ознак, що попередню судимість мали раніше 18,0 % злочинців, що скоїли шахрайство.

Важливою соціальною ознакою особи шахрая, який вчиняє протиправні дії у сфері волонтерської та благодійної діяльності є їх участь у державних і громадських організаціях, пов'язаних із волонтерством та благодійництвом.

На практиці склалося так, що волонтерів до своєї діяльності залучають територіальні центри соціального обслуговування одиноких громадян та людей похилого віку, які діють при Управліннях праці та соціального захисту населення. Волонтери допомагають працівникам центрів у виконанні їх функціональних обов'язків, здійснюючи надання таких послуг: догляд; підтримання належних умов проживання; паліативний догляд; реабілітація, соціальна профілактика; соціальний супровід/патронаж. Волонтерів визнано суб'єктами соціальної роботи і в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» стаття 3 до переліку суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю включає: уповноважених органів, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю; фахівців із соціальної роботи; об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації; юридичних та фізичних осіб, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді; волонтерів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. Об'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є сім'ї; діти;

молодь; професійні та інші колективи; вразливі групи населення, з якими здійснюється соціальна робота. Соціальна робота волонтера з сім'ями, дітьми та молоддю передбачає надання їм соціальних послуг та здійснення соціальної підтримки [31, с. 51; 161]. Через вторгнення РФ на територію України, актуальним стало надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок війни та Збройним Силам України, іншим військовим формуванням тощо. Як вже раніше зазначалося, на таких ситуаціях наживаються шахраї, діючи від імені фіктивних волонтерських та благодійних організацій, або представляючись особою, яка потребує допомоги (не маючи законних підстав на отримання такої допомоги).

До суб'єктів відповідальності за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність, віднесено публічну адміністрацію, благодійників (фізичні та юридичні особи, у тому числі благодійні організації), бенефіціарів, інших фізичних та юридичних осіб [178, с. 26]. Водночас, згідно статті 13 Закону України «Про волонтерську діяльність» волонтери, організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, отримувачі волонтерської допомоги також несуть відповідальність відповідно до закону [152].

Шахрайські дії вчиняють як особи, котрі не мають офіційного статусу волонтера, не перебувають у благодійних або громадських організаціях, що займаються волонтерською діяльністю, так і особи, які є офіційно зареєстрованими, наприклад волонтером або дійсним членом благодійної або громадської організації, користуючись своїм становищем та рівнем довіри до свого статусу [57].

Як свідчить аналіз судово-слідчої практики, вчинення шахрайства, під виглядом волонтерської діяльності, особою, що видає себе за волонтера, має місце у 61 % випадків.

Під прикриттям волонтерської та благодійної діяльності нерідко діють й організовані угруповання, з приводу чого наведемо приклад.

Зокрема, у 2013 році група осіб організували шахрайську схему

заволодіння грошовими коштами підприємств та організацій різних форм власності під приводом благодійних внесків для допомоги учасникам АТО та лікування дітей або соціально незахищених верств населення. Під час досудового розслідування встановлено, що починаючи з 2012 року ОСОБА_4, діючи за попередньою змовою з ОСОБА_5, ОСОБА_6 та ОСОБА_7, систематично шляхом обману, здійснювали телефонні дзвінки керівникам підприємств та організацій різних форм власності, розташованим на території України, від імені посадових осіб обласних державних адміністрацій, з пропозицією прийняти участь у благодійності та перерахувати належні їм грошові кошти під приводом надання благодійної допомоги на оздоровлення дітей та воїнів АТО. З метою приховування своєї протиправної діяльності учасники злочинної групи створили фіктивні благодійні фонди, від імені яких здійснювалось розсилання електронних листів та на рахунки яких, в подальшому переказували кошти потерпілі. У подальшому, з метою власного збагачення, дані кошти використовували на власний розсуд. Таким чином, роль ОСОБА_4 полягала у придбанні благодійних фондів та подальшому відкриттю розрахункових рахунків на вказані фонди у банківських установах, пошуку та підбору громадян, що будуть здійснювати телефонні дзвінки, забезпечувати інтернет переписку з підприємствами установами та організаціями, громадян, на розрахункові рахунки яких будуть перераховані грошові кошти, а також інших співучасників вчинення злочинів. За вчинення указаних злочинних дій ОСОБА_4 отримував грошову винагороду в розмірі 40% від суми незаконно отриманих коштів, а інші кошти, за попередньою домовленістю розподіляв між інших учасників групи. ОСОБА_5 забезпечував організацію здійснення телефонних дзвінків від імені посадових осіб обласних державних адміністрацій, з пропозицією прийняти участь у благодійності та перерахувати належні їм грошові кошти під приводом надання благодійної допомоги на оздоровлення дітей та воїнів АТО, зняття грошових коштів, що були перераховані від потерпілих на розрахункові рахунки благодійних фондів, у тому числі з використанням системи

веб-банкінгу ПАТ « ІНФОРМАЦІЯ_12 ». За вчинення указаних злочинних дій ОСОБА_5 отримував грошову винагороду в розмірі 6 % від суми незаконно отриманих коштів. ОСОБА_6 безпосередньо здійснювала телефонні дзвінки керівникам підприємств та організацій різних форм власності, розташованим на території України, від імені посадових осіб обласних державних адміністрацій, з пропозицією прийняти участь у благодійності та перерахувати належні їм грошові кошти під приводом надання благодійної допомоги на оздоровлення дітей та воїнів АТО. Разом з цим, інформувала про результати указаної діяльності інших співучасників, у тому числі ОСОБА_5. ОСОБА_7, який працює на посаді провідного фахівця сектору по роботі з малими корпоративними клієнтами ПАТ, відкривав розрахункові рахунки фіктивних благодійних фондів та маючи відповідні знання та можливості, здійснював їх подальше обслуговування, завідомо усвідомлюючи, що розрахункові рахунки благодійних фондів використовуються для шахрайського заволодіння грошовими коштами, допомагав, в під час обробки платіжних доручень банківською системою, повідомляв співучасників про перерахування на розрахункові рахунки грошових коштів, а також повідомляв про можливу загрозу блокування розрахункових рахунків благодійних, у тому числі правоохоронними органами [191].

Рідше шахрайські дії вчиняються особами, які мають офіційний статус волонтера або є членом об'єднання громадян, що займається благодійницькою діяльністю (17 %).

Так, у 2022 році ОСОБА_3, маючи умисел, направлений на заволодіння чужим майном, шляхом обману, за допомогою незаконних операцій з використанням ЕОТ, з метою особистого збагачення за рахунок інших осіб, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та свідомо бажаючи настання наслідків свого діяння, з корисливих мотивів, за допомогою додатку «Viber», представився волонтером, який має змогу надати потерпілій послугу, що полягала у передачі грошових коштів родичам та тимчасово-окупованій

території Запорізької області. Після чого, у процесі подальшого листування з ОСОБА_9, під приводом передачі грошових коштів отримав грошові кошти в сумі 6 200 гривень з розрахункового рахунку банківської картки № НОМЕР_4, емітованої АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» на ім'я потерпілої ОСОБА_9, на банківську картку № НОМЕР_2, емітовану АТ АКБ «КОНКОРД» на ім'я ОСОБА_8, яка не будучи обізнаною про злочинний намір останнього, надала йому реквізити своєї онлайн-картки та дані для входу до інтернет-банкінгу. Продовжуючи реалізацію свого протиправного умислу, ОСОБА_3 за допомогою інтернет-банкінгу здійснив вхід до мобільного додатку «NeoBank» № НОМЕР_2 на ім'я ОСОБА_8 та здійснив переказ грошових коштів на банківську карту № НОМЕР_3, емітовану АТ «ТАСКОМБАНК» на ім'я ОСОБА_3, які, знаходячись за адресою: АДРЕСА_3, використовуючи банкомат SAZA7830 перевів у готівку та розпорядився на власний розсуд, спричинивши потерпілій ОСОБА_9 матеріальний збиток на суму 6 200 гривень [189].

У 22 % випадках шахраями стають «фейкові» набувачі допомоги. Такі особи виставляють фейкові фото, публікують тексти із посиланням на скрутне становище, та проханням допомоги. Здебільшого шахраї представляються воєнними.

Наведемо приклад. 20-річна обвинувачена під чоловічим ім'ям створила фейкову сторінку у соцмережі та, видаючи себе за військовослужбовця, познайомила з потерпілою. Під час спілкування обвинувачена неодноразово просила гроші на нібито лікування та реабілітацію після отриманого поранення в зоні бойових дій. Жінка перерахувала понад 800 тис грн. на банківські рахунки студентки. Під час проведення обшуків за місцем мешкання обвинуваченої було вилучено комп'ютерну техніку та мобільні телефони, які використовувалися у протиправній діяльності. Прокурори Дніпропетровської обласної прокуратури скерували до суду обвинувальний акт стосовно зловмисниці за фактами вимагання та шахрайства, вчинених в особливо великих розмірах

(ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190 КК України) [208].

Отже, шахраїв, які вчиняють протиправні дії у сфері волонтерської та благодійної діяльності, можна розділити на три групи:

1) особи, які мають відношення до громадських об'єднань, пов'язаних із волонтерською та благодійною діяльністю;

2) особи, які діють під виглядом волонтерів (благодійників), не маючи офіційного статусу волонтера та не перебуваючи у благодійних або громадських організаціях, що займаються волонтерською, благодійною діяльністю;

3) особи, які обманним шляхом заволодівають матеріальними благами (послугами), призначеними для отримувачів волонтерської допомоги та бенефіціарів (набувачів благодійної допомоги).

Інформація про особистість потерпілого має досить велике значення під час розслідування кримінальних правопорушень, адже існує певний закономірний зв'язок між потерпілим і злочинцем, що може бути використано для розшуку і затримання останнього, доведення його вини [203, с. 38]. Вивчення його особистості – складова частина діяльності слідчого, що включає в себе збирання даних, які характеризують особу потерпілого, їх аналіз та фіксацію у відповідних процесуальних документах. Це не лише автобіографічні дані, але і побутова характеристика, відомості про стан здоров'я, спосіб життя, коло знайомих, поведінку та ін. [109, с. 93].

Як звертає увагу О. В. Кравченко, шахрайства – це такі кримінальні правопорушення, що вчиняються за активної участі жертв цих злочинів, а іноді й за їх допомогою (при цьому нерідко у випадках шахрайства важко провести розподільну межу між поведінкою потерпілих і злочинців) [86, с. 184].

Шахраї безжально спекулюють на людських слабкостях, перетворюючи надію на порятунок на інструмент для своїх злочинних намірів.

Так, намітивши жертву, злочинці підштовхують її до ролі постраждалого: зближуються, маніпулюють почуттями, відволікають увагу,

заманюють у пастку, або ж безпідставно звинувачують та залякують. Головна мета – отримати тимчасову владу над жертвою, змінити її мислення і поведінку у потрібному напрямі. Для злочинців ідеальна жертва – це не готова захищатися за конкретних обставин особа, а також підвладна впливу та маніпуляціям. Природна необізнаність жертви про небезпеку, неготовність захищатися підвищує шанси на успішне злочинне посягання [28, с. 127].

Аналіз судово-слідчої практики, а також результати проведеного опитування показали, що потерпілими від шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності нерідко стають соціально-незахищені верства населення, в основному отримувачі волонтерської чи благодійної допомоги.

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» визначено, що отримувачами волонтерської допомоги є фізичні особи, які отримують таку допомогу на підставі договору про надання волонтерської допомоги, укладеного з волонтерською організацією. До фізичних осіб як отримувачів волонтерської допомоги, відносяться: малозабезпечені особи; безробітні особи; багатодітні; бездомні; безпритульні; особи, що потребують соціальної реабілітації; хворі; інваліди; одинокі особи; особи похилого віку; особи, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; громадяни, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків; жертви злочинів; біженці; особи, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів. Разом із тим, В. В. Вашкович зазначає, що традиційно уже сформоване приблизне коло отримувачів волонтерської допомоги, з якими працюють волонтери: 1) діти інваліди – 36,0%; 2) молодь різних вікових груп – 67,0%; 3) діти і батьки (сім'ї) – 11,0%; 4) жіноча молодь – 6,0%; 5) абоненти «телефону довіри» – 5% [20, с. 78].

Учасники бойових дій і внутрішньо переміщені особи (переселенці) також часто стають потерпілими.

Зокрема, основними адресатами, яким надавалася масова волонтерська

допомога в період АТО та воєнних дій є:

- українська армія – матеріальне забезпечення бійців (збір харчів, теплих речей та амуніції, ліків, засобів гігієни), технічна допомога: ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин;
- поранені бійці, військові госпіталі та лікарні, у яких лікуються поранені військовослужбовці;
- полонені військові та їх сім'ї – інформаційно-пошукова допомога, допомога в обміні полонених різних сторін конфлікту;
- сім'ї вимушених переселенців - надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, допомога в пошуку житла та роботи, адаптації до нового становища і ситуації);
- сім'ї бійців, сім'ї загиблих (матеріальна, психологічна, гуманітарна допомога;
- мирне населення територій у зоні АТО та бойових дій: збирання коштів, збір речей (їжа, одяг та ін.), доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО та бойових дій [137, с. 30].

Натомість, волонтери та благодійники часто також стають жертвами шахраїв – номери їх карток опубліковані в соцмережах. Далі – справа за майстерністю шахрая, який намагається зняти гроші з картки. Якщо сума власних коштів на картці є малою чи кошти постійно знімають з рахунку, шахрай може переконати телефоном клієнта підвищити кредитний ліміт до максимуму. Після того виманюють паролі, аби вивести кредитні гроші з картки на інший рахунок [230].

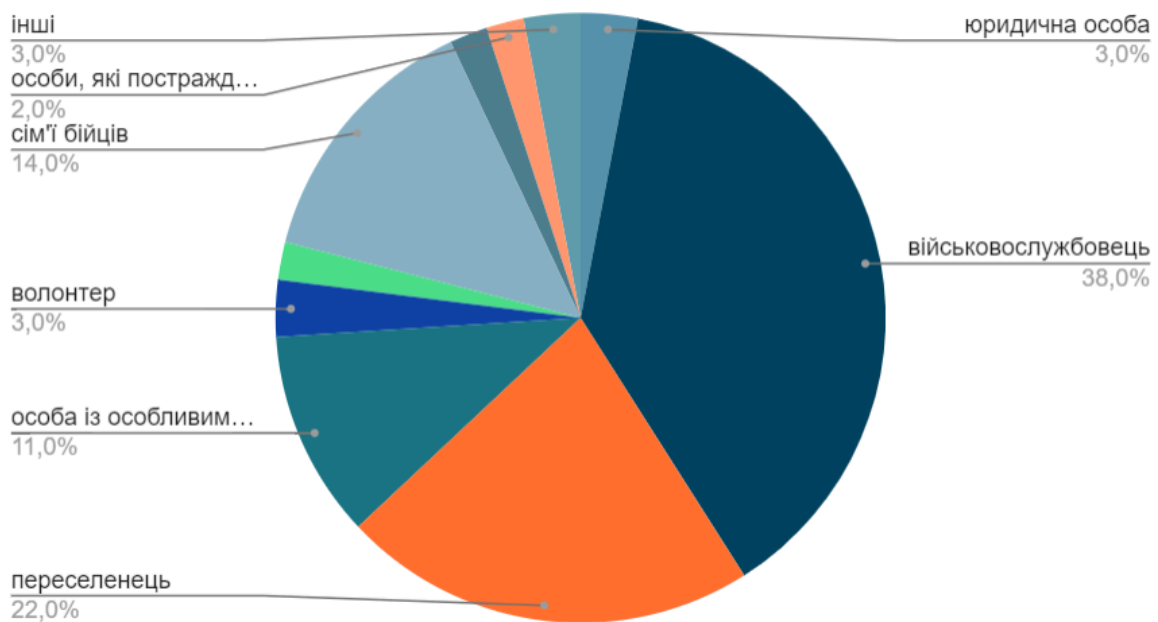
До групи таких добровільних помічників можуть входити люди різного віку, соціальної ролі й статусу (діти, студенти, підлітки, батьки, волонтери-фахівці, спонсори, чиновники, члени громадських організацій та просто небайдужі ляди). Волонтером може бути людина з будь-якою освітою чи без неї, яка спроможна відчувати означені потреби інших людей і на добровільних засадах допомагати їм. Досить важливим є той факт, коли в колі

небайдужих людей, які різняться за соціальними категоріями, присутні й фахівці соціальної сфери, професіонали в роботі з людьми, які можуть кваліфіковано надавати добровільну соціально-психологічну, соціально-юридичну або соціально-педагогічну допомогу. Соціальний працівник може виконувати функції волонтера, тільки вже професійно, кваліфіковано, що відповідає його освіті. Соціальний працівник – це людина, яка покликана допомагати іншим людям, які потребують підтримки, співчуття, матеріальної, медичної, юридичної, психологічної або педагогічної допомоги [201, с. 152].

Якщо шахраї розміщують приватні оголошення у ЗМІ, соціальних мережах із фейковими фотографіями, історіями життя, із окресленням необхідності отримання допомоги – у 78 % випадків шахраї представляються воєнними, 12 % інвалідами, 14 % біженцями з зони бойових дій та ін. За таких обставин потерпілими можуть стати небайдужі, довірливі громадяни, які намагаються допомогти, перераховуючи гроші «фейковим» нужденним.

Як показав аналіз судово-слідчої практики, потерпілими від шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть бути: військовослужбовці – 38 %, переселенці – 22 %, особи із особливими потребами – 11 %, волонтери – 3 %, представник благодійної організації – 2 %, сім'ї бійців – 14 %, особи, які постраждали від стихійного лиха – 2 %, особи, які постраждали від пандемії (епідемії) – 2 %, інші – 6%.

Потерпілі від шахрайства

Отже, категорії потерпілих від шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначаються особливим характером потреб, що виникають унаслідок соціально-економічної кризи, епідемії, пандемії, війни та інших надзвичайних станів. Залежно від цих умов формуються віктимогенні групи потерпілих.

Отже, в умовах війни потерпілими найчастіше стають військові, їхні сім'ї, а також люди, які змушені покинути свої домівки через вторгнення РФ на їхні території (внутрішньо переміщені особи). Цих потерпілих можна віднести до першої групи.

До другої групи можна віднести потерпілих, які через надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру (пандемії, епідемії, повені, урагани тощо) опиняються у скрутному становищі, без медикаментів, коштів, житла та їжі.

До третьої групи входять малозабезпечені, безробітні, багатодітні, бездомні особи, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Особи з інвалідністю та особи похилого віку, які часто мають обмежені можливості самостійно вирішувати свої проблеми і потребують допомоги можна віднести до четвертої групи потерпілих.

В окрему (п'яту) групу можна виділити добросовісних волонтерів та благодійників, які стали жертвами шахраїв через свою довірливість. \

Висновки до розділу 1

З огляду на розгляд криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності варто сформулювати наступні висновки:

1. З 2014 року волонтерство та благодійність перетворилися на рушійну силу українського суспільства, об'єднуючи людей та рятуючи життя в найскладніші часи. Пандемія COVID-19, яка охопила весь світ у 2020 році, також викликала безліч негативних наслідків, включаючи економічну кризу, втрату робочих місць та зростання бідності, призводячи до нової хвилі благодійництва. Наріжним каменем стійкості українського суспільства стала волонтерська та благодійна діяльність в умовах війни, надаючи допомогу мільйонам людей, які постраждали від агресії. \

Проаналізовано низку нормативно-правових актів і наукових поглядів щодо основних понять, суб'єктів сфери волонтерської та благодійної діяльності, за результатами чого зроблено висновок про те, що чинний нормативно-правовий механізм містить низку прогалин та законодавчих колізій, що сприяють криміногенним проявам з боку недобросовісних суб'єктів. \

2. Обстановку вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності необхідно розглядати поряд з умовами, що визначається факторами, які сприяють заволодінню шахраями майном або правами на майно потерпілих. Такими факторами є: особливості часу вчинення шахрайства (у безпосередньому та календарному розумінні); особливості місця вчинення шахрайства (у безпосередньому та географічному розумінні); особливості нормативно-правового регулювання

сфери волонтерської та благодійної діяльності; умови, які визначаються певними процесами, що впливають на рівень шахрайств тощо.

Динаміка шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності має залежність від регіону, де воно вчинене. Тобто, географічні координати визначають місце вчинення таких кримінальних правопорушень. На підставі аналізу судово-слідчої практики та опитування респондентів виявлено, що найчастіше шахрайства досліджуваної категорії вчиняються у таких областях: Дніпропетровська, Харківська, Кіровоградська, Запорізька, Донецька, Київська, а також у західних областях України (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Волинська і Рівненська). З початком повномасштабної війни в Україні, рівень шахрайства значно виріс: на прифронтових територіях (в умовах війни шахраї можуть використовувати хаос та нестабільність для того, щоб обманювати людей); у місцях з низьким рівнем життя, де люди потребують допомоги, а шахраї застосовують різноманітні способи збагатитися за рахунок благодійних внесків; у місцях з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, де спостерігається великий потік волонтерів та благодійників.

Специфікою шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є визначення часу у календарному розумінні.

3. З урахуванням специфіки механізму шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності предмет зазначених кримінальних правопорушень у 84 % випадків адресований на потреби ЗСУ та осіб, які постраждали від війни та інших надзвичайних ситуацій.

4. Спосіб вчинення шахрайств у сфері волонтерської та благодійної діяльності слід розглядати як цілеспрямований комплекс дій, що ґрунтується на об'єктивних та суб'єктивних факторах, спрямований на підготовку, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

Обман у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності може проявлятися у: створенні фейкових благодійних організацій або волонтерських рухів; зборі коштів під фейковими приводами

або для неіснуючих організацій; використанні авторитету благодійної організації або волонтерського руху для отримання особистої вигоди; штучному створенні підстав для отримання волонтерської чи благодійної допомоги; використанні чужих документів чи підробці документів (довідок, договорів та ін.) для отримання волонтерської чи благодійної допомоги; використанні символіки для обману донорів або волонтерів тощо.

Способами приховування шахрайських дій є: підробка документів; знищення комп'ютерної інформації; використання засобів маскування; використання разових номерів мобільних телефонів; знищення предметів, документів та інших засобів учинення шахрайства; шахрайські дії від імені вигаданих осіб; створення та дії під виглядом вигаданих волонтерських та благодійних організацій; давання заздалегідь неправдивих показань та замовчування певних фактів тощо.

5. Характеристику особи, яка вчиняє шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, слід розглядати з урахуванням таких ознак: фізіологічні (стать, вік); соціальні (освіта, наявність сім'ї, соціальний статус, положення у суспільстві, участь у державних та громадських організаціях тощо); морально-психологічні та кримінально-правові.

Кількість шахрайств, які вчиняються чоловіками – 63 %, 37 % – жінками. Середній вік шахраїв коливається від 25 до 45 років. Щодо сімейного стану – 28 % з них одружені, 51 % – неодружені, 6 % – у цивільному шлюбі, 4 % – розлучені. Найбільше шахраїв із середньою освітою – 45,0 %: з повною загальною середньою освітою – 18,0 %, середньою освітою – 16,0 %; вищою освітою – 11,0%; технічною – 10,0 %. 71,0 % шахраїв не працюють, 14 % учні ЗОШ та студенти ЗВО. Різноманітних виявилось 15 %. Судимість мали раніше 18,0 % осіб, які скоїли шахрайство.

Можна виділити п'ять віктимогенних груп потерпілих, зокрема: 1) військові, їхні сім'ї, а також люди, які змушені покинути свої домівки через вторгнення РФ на їхні території (внутрішньо переміщені особи); 2) потерпілі, які через надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру

(пандемії, епідемії, повені, урагани тощо) опиняються у скрутному становищі, без медикаментів, коштів, житла та їжі; 3) малозабезпечені, безробітні, багатодітні, бездомні особи, які перебувають у складних життєвих обставинах; 4) особи з інвалідністю та особи похилого віку, які часто мають обмежені можливості самостійно вирішувати свої проблеми і потребують допомоги; 5) добросовісні волонтери та благодійники, які стали жертвами шахраїв через свою довірливість.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організація й планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності

Криміналістична методика виникла в результаті інтеграції та диференціації наукових знань і у класичному розумінні є системою наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації і здійснення розслідування та запобігання окремим видам кримінальних правопорушень [237, с. 269; 48, с. 9]. Виходячи з цього, можна зрозуміти, що організація виступає як необхідна умова ефективного застосування конкретної окремої криміналістичної методики [121, с. 162] і входить до її структури [128, с. 141].

Організація як наукова категорія означає «внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємодії ... частин цілого» [90, с. 396]. Разом з тим, у практичному розумінні організація розслідування передбачає переважно роботу із наявною інформацією, її опрацювання та оцінку. В результаті цієї діяльності відбувається висунення версій та визначаються завдання розслідування: ухвалюються відповідні рішення, забезпечується їх виконання. Надалі цей процес триватиме шляхом уточнення завдань та ухвалення нових рішень із урахуванням отриманих даних та результатів завдяки чому слідчий має можливість прогнозувати процес розслідування в цілому [200, с. 156; 88]. Весь процес розслідування є організаційною діяльністю, що полягає у постійному аналізі, синтезі та узагальненні інформації, та виокремленні серед її потоку тієї, що є важливою у справі [132, с. 194].

Натомість, слід наголосити на тому, що дотепер тривають дискусії щодо співвідношення поняття «організація» та «планування» розслідування.

Предметом дискусії є як елементи організації та планування розслідування, так і пріоритетність кожної з діяльності. Більшість науковців схиляється до того, що поняття «організація» є більш ширшим, ніж «планування», оскільки планування є елементом організаційної діяльності слідчого. На думку інших – організація розслідування поняття більш вузьке, ніж планування. Воно передбачає створення умов, необхідних для ефективної роботи слідчого: приміщення, зв'язок, транспорт, технічне обслуговування, застосування, наукове обґрунтування режиму роботи, правильної постановки обліку і звітності. Є й такі, що вважають організацію і планування взаємозалежними, пояснюючи це тим, що організаційні заходи ґрунтуються на завданнях плану розслідування [186, с. 456].

О. В. Олішевський взагалі вважає, що організація і планування, в частині упорядкування розслідування, можуть повністю співпадати. Проте організація не тотожна плануванню, її обсяг значно більший. Планування – виключно розумова діяльність, а організація включає обов'язкове виконання практичних дій. До неї, окрім упорядкування, відноситься створення сприятливих умов розслідування. Тому планування, умовно кажучи, є методом організації розслідування злочинів. Організація розслідування кримінальних правопорушень перетинається із забезпеченням в одній зі своїх частин – створення сприятливих умов розслідування, що по суті є забезпеченням. З одного боку, саме криміналістичне забезпечення як специфічна діяльність потребує організації, з іншого – організація розслідування кримінальних правопорушень представляє собою й інший, окрім забезпечення, вид діяльності, що пов'язаний ще з упорядкуванням елементів розслідування [120, с. 9]. З цього виходить, що, хоча організація і є ширшим поняттям, але завдяки їй здійснюється реалізація наміченого плану, його адаптація та динамічність відповідно до новостворених обставин [163].

Отже, до предмету організації можна віднести закономірності щодо упорядкування елементів розслідування, створення сприятливих для нього умов [121, с. 162], застосування найбільш ефективних шляхів і способів

реалізації поставлених завдань розслідування, забезпечення узгодженості та упорядкованості дій органів й осіб у процесі вирішення цих завдань тощо [131, с. 53].

Разом з тим, як зауважує М. С. Остапчук, потреба планування визначена нормативно [124, с. 347]. Зокрема, відповідно до Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 06.07.2017 № 570, слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у всіх кримінальних провадженнях, в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування кожного кримінального провадження [156].

На відміну від нормативного характеру планування розслідування, поняття «організація» описує складову системи, спрямовану на виконання функцій координації і субординації [216, с. 98].

Є прибічники, які відносять організацію розслідування кримінальних правопорушень до окремої криміналістичної теорії [206], на що О. В. Олішевський справедливо зауважує, що, з одного боку, у визначенні організації розслідування злочинів як окремої теорії є раціональне зерно. Однак, представляється складним вилучення з матерії криміналістичних тактики та методики організаційних питань [121, с. 162]. Причому, організація розслідування кримінальних правопорушень поєднує зусилля не лише слідчого, але й інших компетентних суб'єктів, які діють з метою спільного результату – досягнення завдань кримінального провадження [223, с. 76].

Ю. М. Черноус та А. В. Лісіцький стосовно цього питання відносять до організації розслідування кримінальних правопорушень:

- прийняття рішень організаційного характеру;
- забезпечення ефективної роботи слідчо-оперативною групою;

- налагодження систематичного обміну інформацією;
- контроль за діяльністю з розслідування кримінальних правопорушень;
- аналіз її результатів;
- матеріальне, науково-технічне, кадрове та інше ресурсне забезпечення [223, с. 78].

О. В. Москаленко структурними елементами організації розслідування вважає: визначення і конкретизація цілей розслідування, планування, створення належних умов праці слідчого, належна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, спеціалістами [113, с. 136].

Наразі А. В. Сорочан слушно зауважує, що організація передбачає створення найбільш оптимальних процесуальних і тактичних умов для виконання запланованих заходів. Завдяки їй здійснюється реалізація наміченого плану, його адаптація та динамічність відповідно до новостворених обставин. Використовуючи такий підхід, науковець виокремлює низку елементів системи організації розслідування шахрайств, зокрема:

- вивчення та оцінка інформації про подію, що надійшла від заявників та співставлення її з типовими слідчими ситуаціями;
- розробка за участю слідчого плану реалізації матеріалів, здобутих оперативним шляхом;
- прийняття рішення про початок розслідування та внесення відомостей в ЄРДР (серед організаційних заходів на цьому етапі є встановлення наявності складу злочину, а не існування цивільно-правового делікту);
- визначення особи, яка проводитиме досудове розслідування, з'ясування необхідності створення групи слідчих;
- визначення тактичних завдань та напрямів розслідування, залежно від слідчої ситуації, що склалася;
- складання плану розслідування, в якому слід передбачити наступні

позиції: версії та шляхи їх перевірки; визначення обставин, які необхідно встановити; визначення дій та заходів, спрямованих на вирішення завдань розслідування (їх вид, послідовність, організаційні та тактичні особливості здійснення); визначення строків, виконавців та виконавців контролю тощо;

- забезпечення використання окремих техніко-криміналістичних засобів (спец. засобів тощо) до проведення тих чи інших дій;

- визначення необхідності залучення до процесу розслідування обов'язкових та інших осіб, участь яких допоможе слідству (захисника, спеціаліста (педагога, психолога, судово-медичного експерта, тощо);

- вирішення організаційних питань щодо використання спеціальних знань та призначення необхідних експертиз (добір матеріалів, підготовка зразків для порівняльного дослідження, узгодження питань експерту, з'ясування термінів виконання, визначення установ, в які доцільно звернутися тощо);

- збирання необхідної інформації про осіб, які брали участь у вчиненні кримінального правопорушення, та прийняття відповідного рішення у випадку наявності судимості, знаходження на обліку певних установ тощо;

- використання криміналістичних обліків, автоматизованих інформаційно-пошукових систем, перевірка інформації за державними реєстрами тощо;

- організація і налагодження взаємодії між слідчим і оперативними підрозділами, іншими державними органами;

- організація заходів щодо нейтралізації протидії розслідуванню з боку свідків, співучасників, правоохоронних органів, державних контролюючих органів;

- встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину та розроблення засобів та методів профілактики тощо [186, с. 458].

Аналізуючи підходи до змісту організації розслідування можна виділити елементи, що виділяються абсолютно всіма вченими:

- оцінка інформації про подію, що надійшла від заявників та

співставлення її з типовими слідчими ситуаціями;

- визначення тактичних завдань та прийняття тактичних рішень;
- складання плану намічених дій;
- організація і налагодження взаємодії між слідчим і оперативними підрозділами, іншими державними органами тощо.

Ці структурні елементи організації розслідування і розглянемо в контексті організації розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Починаючи із оцінки інформації про подію, слід звернути увагу на думку В. В. Тіщенко, який наголошує, що цей процес здійснюється за наступними напрямками:

- визначення джерел інформації;
- оцінка інформації щодо її вірогідності і наявності кримінально-релевантних ознак;
- оцінка ознак, що вказують на належність кримінальної події, що розслідується;
- оцінка доказової цінності інформації, що надійшла;
- виявлення прогалин інформації стосовно обставин, що підлягають доказуванню [204].

Як слушно зауважують Н. В. Павлова, Д. А. Птушкін та К. О. Чаплинський: «окреслення завдань, які визначають зміст початкового етапу розслідування та впливають на подальший його хід, безпосередньо залежить від повноти відомостей на момент внесення відомостей до ЄРДР, вивчення та оцінки джерел інформації» [131]. Відповідно до наказу МВС від 08.02.2019 № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» джерелами такої інформації можуть бути: 1) заяви та повідомлення від осіб, які надійшли до особи, що уповноважена на здійснення досудового розслідування, або до службової особи, яка уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв або повідомлень;

2) самостійно виявлені посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини про вчинення кримінального правопорушення;

3) повідомлення від осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення, чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні [158].

Залежно від категорії кримінальних правопорушень, одні джерела інформації є більш поширеними, інші зустрічаються рідше.

Утім, у провадженнях досліджуваної категорії початок розслідування здебільшого відбувається на підставі: 1) заяв/повідомлень про вчинення кримінального правопорушення; 2) матеріалів, отриманих від оперативних підрозділів; 3) самостійного виявлення слідчим, дізнавачем, детективом, прокурором фактів учинення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги під час здійснення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні [234, с. 20].

Завданням службової особи правоохоронного органу, яка отримує джерело первинної інформації про ймовірно вчинене протиправне діяння, є визначення його попередньої правової кваліфікації. Звичайно, вона може зазнавати трансформації у перебігу юридичного процесу, що може мати наслідком зміну різновиду процесу (наприклад, із кримінального на адміністративний). Але на момент отримання і вивчення первинних відомостей, попри їх можливу обмеженість, правова кваліфікація діяння має бути встановлена обов'язково [80, с. 134]. Слідчому необхідно зіставляти фактичні дані, отримані з різних джерел (процесуальних та позапроцесуальних), що дозволяє виявити суперечності, неточності чи неповноту даних. Правильна попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення впливає на порядок проведення досудового розслідування (досудове слідство або дізнання), а також на вибір процесуальних заходів, які слідчий буде в подальшому здійснювати в межах розслідування

кримінального правопорушення (наприклад, проведення негласних слідчих (розшукових) дій) [225, с. 305]. Натомість, як слушно наголошує В. Г. Лукашевич, за умов діючого на сьогодні КПК України, без виконання зазначених перевірочних дій, на підставі лише отриманої заяви про злочин, встановити, чи є у фактах, про які повідомлено, ознаки злочину; якими даними чи доказами підтверджуються наведені факти; за якою статтею КК України слід кваліфікувати злочин тощо – дуже складно або взагалі неможливо у ряді випадків [103, с. 115].

Ідеальну (інформаційну) модель юридичного факту надає юридична конструкція, що знаходить своє відтворення в кримінальному законодавстві. Юридичною конструкцією юридичного факту кримінально-правової оцінки є склад злочину, під яким у науці кримінального права та в слідчо-судовій практиці розуміють сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що необхідні та достатні для оцінки поведінки особи як конкретного злочину. Якщо ознаки фактично вчиненого особою діяння й ознаки елементів складу злочину, передбаченого в кримінальному законі, збігаються, слід вважати, що вчинене діяння містить ознаки відповідного складу злочину. Відсутність у вчиненому хоча б однієї з ознак відповідного елементу складу злочину свідчить про відсутність і складу злочину загалом [212, с. 197]. Водночас, необхідно враховувати, що одні й ті самі ознаки бувають властиві як злочинному, так і незлочинному діянню. Отже, одні й ті самі дані про протиправне діяння можуть мати різну кримінально-правову кваліфікацію. Наприклад, незаконні дії з використання платіжних карток, інших засобів доступу до банківських рахунків та електронних грошей можуть виникнути внаслідок викрадення картки, отримання її за допомогою підроблених документів, використання підробленої платіжної картки за допомогою певних комп'ютерних технологій, зловживання повноваженнями відповідальних працівників кредитнофінансових установ, втручання в роботу систем або цілої комп'ютерної мережі тощо. З цього виходить, що зробити навіть припущення

про те, що мало місце кримінальне правопорушення, наприклад, з використанням комп'ютерних технологій, на основі однієї будь-якої ознаки особи, яка вносить відомості до ЄРДР, досить проблематично. Тому навіть для попередньої кваліфікації кримінального правопорушення в процесі внесення відомостей до ЄРДР необхідна наявність низки ознак, які будуть свідчити про можливе вчинення злочинного діяння. Така ситуація як раз вказує на те, що саме на початковому етапі досудового розслідування на слідчого покладається доволі складна й кропітка організаційна робота з виявлення та перевірки необхідної сукупності ознак вчинення конкретного кримінального правопорушення [51, с. 199].

Як показало опитування респондентів, та аналіз літературних джерел, на початку розслідування щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, часто виникають складнощі із відмежуванням ознак, що характеризують кримінально-правові дії, передбачені ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», від ознак, властивих для ст. 190 КК України (шахрайство) [96, с. 175; 66, с. 156].

На нашу думку, для того, щоб відмежувати шахрайство від незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, слід звертати увагу на об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Так, ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК, можуть проявлятися в таких формах: 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги, або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном. Тобто, йдеться про обертання певними особами, які мали доступ до товарів чи предметів гуманітарної допомоги (наприклад волонтерами), цих предметів на власну користь чи на користь третіх осіб чи юридичних осіб. Також мається на увазі продаж речей, отриманих як благодійні пожертви або безоплатну допомогу, або використання майна, отриманого безкоштовно, для

комерційних цілей тощо.

Водночас, об'єктивна сторона шахрайства (ст. 190 КК України) полягає у заволодінні майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Тому не слід плутати ці два склади між собою.

Як показав аналіз судово-слідчої практики, обман та зловживання довірою у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть проявлятися у:

- створенні фейкових благодійних організацій або волонтерських рухів;
- збиранні коштів під фейковими приводами або для неіснуючих організацій;
- використанні авторитету благодійної організації або волонтерського руху для отримання особистої вигоди;
- штучному створенні підстав для отримання волонтерської чи благодійної допомоги;
- використанні чужих документів чи підробці документів (довідок, договорів та ін.) для отримання волонтерської чи благодійної допомоги;
- використанні символіки для обману донорів або волонтерів тощо.

В. П. Ємельянов зазначає, що шахрайство являє собою такий вплив на поведінку власника або володільця майна, який вводить потерпілого в оману щодо його уявлень про факти дійсності і обумовлює зовні добровільну передачу майна винному. Оскільки обов'язковою ознакою шахрайства є зовні добровільна передача майна або права на майно, то поміж діями чи бездіяльністю винної особи і помилкою потерпілого повинен існувати причинний зв'язок. Зокрема, на кваліфікацію вчиненого не впливає використання винною особою таких якостей власника чи іншої особи, у віданні якої перебувало майно, як необачність або невиправдана довірливість. Для наявності складу шахрайства необхідно, щоб передача майна чи права на нього винному відбувалася за справжнього волевиявлення потерпілого, котрий або сам передає майно або дозволяє його взяти [43, с. 59].

Отже, правильне сприйняття особою, яка проводить досудове

розслідування, доказової інформації, її зіставлення з ознаками суспільно-небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом, є дуже важливим, оскільки може підтвердити чи заперечити наявність певного діяння та здійснити його юридичну оцінку. Разом з тим, організація розслідування шахрайства здебільшого залежить від того, яка саме слідча ситуація склалася на певному етапі розслідування, із якої витікає необхідність визначення відповідних тактичних завдань розслідування [167; 64, с. 10].

За допомогою цих завдань вирішуються питання щодо:

- визначення ефективних методів розслідування;
- забезпечення об'єктивності, повноти і всебічності дослідження всіх обставин злочину;
- своєчасного та ефективного застосування процесуальних, організаційно-технічних, техніко-криміналістичних заходів з урахуванням особливостей правопорушення;
- забезпечення найбільш ефективного поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань;
- сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших структур правоохоронних органів тощо [90, с. 318].

Говорячи про тактичні завдання, слід сказати, що у криміналістичній доктрині поняття «тактичні завдання» найчастіше застосовується в словосполученні «слідче завдання» або «криміналістичне завдання». У більшості випадків воно трактується як питання, що виникло в процесі розслідування, яке потребує свого вирішення або слідчим особисто, або за допомогою інших учасників кримінального провадження, окремих служб чи осіб [49, с. 11].

Як показало опитування респондентів у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, основними тактичними завданнями є:

- встановлення ознак шахрайства та відмежування його від інших

складів;

- встановлення місця, часу та способу вчинення шахрайства;
- встановлення осіб, які причетні до вчинення шахрайства;
- з'ясування мотиву, мети та всіх обставин події;
- встановлення всіх епізодів злочинної діяльності;
- встановлення свідків;
- з'ясування доказової бази на підтвердження провини шахраїв;
- обрання форм і методів взаємодії;
- визначення слідчої ситуації, що склалася;
- обрання найбільш ефективного алгоритму розслідування;
- вжиття заходів для запобігання спробам протидії розслідуванню

тощо.

Аналізуючи вказане, можна побачити, що тактичні завдання розслідування, перш за все, тісно пов'язані з обставинами, що підлягають доказуванню [135, с. 128]. О. В. Пчеліна також наголошує на тому, що тактичні завдання є втіленням елементів предмета доказування, і відповідно до цього твердження формулює тактичні завдання, що базуються на елементах предмета доказування [165, с. 77].

Натомість, Н. П. Бортник та М. М. Коваль вважають, що всі тактичні завдання можуть бути розділені на дві групи: а) завдання організаційно-управлінського характеру, що забезпечують відповідні умови для постановки і вирішення другої групи завдань; б) завдання розшукового і тактичного характеру, безпосередньо спрямовані на встановлення обставин розслідуваної події [14, с. 301].

Як слушно зауважує О. Ромців, організація розслідування отримує матеріалізацію у плані розслідування [170, с. 200]. Більшість науковців під «плануванням розслідування» розуміють визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, а також, встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [77, с. 207].

Разом з тим, в основі планування будь якого розслідування на його початку відбувається висунення загальних та приватних версій. Виходячи з цього, під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть висуватися такі загальні версії:

- шахрайство мало місце за обставин, які повідомив потерпілий;
- шахрайство мало місце, але за інших обставин;
- вчинено інше кримінальне правопорушення;
- ознаки шахрайства відсутні, заявник помиляється стосовно події, що відбулась [68].

Одночасно, як наголошує А. В. Рейнгольд, необхідно висувати версії стосовно осіб, які можуть володіти необхідною інформацією про шахрайство (свідків), зокрема:

- інформацією про шахрайство володіють інтернет-провайдери;
- інформацією про шахрайство володіють банківські працівники;
- інформацією про шахрайство володіють працівники поштових відділень;
- інформацією про шахрайство володіють працівники приватного підприємства та фізичні особи;
- інформацією про шахрайство володіють особи з кола знайомих запідозреної службової особи тощо [166].

До приватних версій можна віднести:

- шахрайство вчинено організованою групою, яка спеціалізується на шахрайствах у сфері благодійництва;
- шахрайство вчинено організованою групою, яка спеціалізується на шахрайствах у сфері благодійництва та інших злочинах;
- шахрайство вчинено за попередньою змовою групою осіб;
- шахрайство вчинено особами, раніше судимими за аналогічні кримінальні правопорушення;
- шахрайство вчинене раніше не судимими особами [166].

Говорячи про обставини, що підлягають встановленню, що є

центральною складовою плану розслідування, вважаємо слушною думку, що формування обставин, що підлягають встановленню, зумовлено трьома чинниками: предметом доказування (передбаченим ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного кримінального правопорушення. Наразі обставини, що підлягають доказуванню, відображені в нормах чинного КПК України та є визначальними, базовими для всіх злочинних діянь без винятку, а також для криміналістичної методики розслідування, тому мають неабияке значення [2, с. 97].

В. С. Мацишин акцентує, що разом із типовими обставинами, що підлягають доказуванню, при розслідуванні конкретного кримінального провадження виникає необхідність дослідження суттєвих обставин, обумовлених притаманними тільки цій справі індивідуальними особливостями. Через такі причини окремі обставини і питання, що підлягають дослідженню, можуть відпасти, характер їх може змінитися. Знання важливих обставин, що підлягають вставленню, дає можливість слідчому уникати непотрібних дій, обирати правильний, найбільш раціональний шлях дослідження, підвищувати тим самим ефективність слідства, економити час [108, с. 144].

Отже, у криміналістичному розумінні ці обставини мають дещо розширений вигляд.

Цю думку підтримує й Н. В. Павлова, яка дійшла висновку, що обставини, що підлягають встановленню, є ширшим поняттям, ніж обставини, що підлягають доказуванню і є одним із найбільш важливих елементів організації та планування розслідування. Особливо важливо ставити за мету встановлення таких обставин при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. Адже складність доведення умислу в таких провадженнях не викликає сумнівів, і визначення всіх суттєвих обставин, обумовлених притаманними тільки таким діянням ознаками, є важливим завданням [130, с. 144].

Більшість вчених поділяють всі обставини, що підлягають встановленню у чотири групи:

1) обставини, що стосуються самої події шахрайства (відомості про: час, місце вчинення шахрайства, спосіб його вчинення; знаряддя (засоби) злочину; сліди; предмет злочинного посягання (його кількісні та якісні характеристики) тощо);

2) обставини, що стосуються особи потерпілого та злочинця;

3) причинкові обставини: наявність причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, і заходи, яких необхідно вжити для їх усунення, тощо;

4) решта обставин (вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; кваліфікуючі ознаки щодо розміру шкоди, завданої злочином; обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що виключають кримінальну відповідальність, що є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, а також обставини, що виключають факт вчинення підозрюваною особою іншого злочину тощо) [225, с. 307; 2, с. 97; 131].

Говорячи про обставини, що стосуються самої події шахрайства, слід сказати, що, згідно п. 3 ст. 218 КПК України, місце та час вчинення кримінального правопорушення визначається з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо [94]. Натомість, особливо важливим є встановлення обставин, що стосуються події шахрайства, що вчинялося через мережу Інтернет (відомості про час, місце вчинення шахрайства, спосіб його вчинення, сліди тощо). Як вже раніше зазначалося, потерпілий і шахрай здійснюють віртуальне спілкування із матеріального середовища, маючи кожний свою IP-адресу. Отже, актуальним питанням є встановлення точок доступу, з яких здійснювалося спілкування між покупцем та продавцем та

просторових характеристик місця кримінального правопорушення в цілому [226].

Що стосуються предмету злочинного посягання, необхідно встановити його кількісні та якісні характеристики. Зокрема, слід зазначити, що предмет злочинного посягання щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності може мати складний характер і охоплювати не лише майнові, а й немайнові цінності, наприклад право на майно; електронні дані (інформація про донорів або волонтерів) та бази даних благодійних та волонтерських організацій, яку використовують шахраї тощо.

Наступною важливою обставиною, що підлягає встановленню, є встановлення мотиву та умислу на вчинення шахрайства, а також відмежування шахрайських дій від цивільно-правових деліктів.

Слід зауважити, що, відмежовуючи шахрайство від цивільно-правових деліктів, слід виходити з того, що отримання майна з умовою виконання якого-небудь зобов'язання може бути кваліфіковане як шахрайство, якщо встановлено, що винна особа вже в момент заволодіння цим майном мала на меті його привласнити, а зобов'язання – не виконувати. Розмежування кримінально-караного злочину від цивільно-правової угоди слід проводити не по тому, як оформлені укладені між сторонами договори, а по тому, що стало результатом цієї договірної діяльності. Якщо одна сторона, приймаючи на себе зобов'язання, не має ніяких реальних можливостей і бажання їх виконувати, мова йде про шахрайство (постанова Верховного Суду від 24.09.2020 у справі № 755/10138/16-к). Крім того, відповідно до правової позиції, викладеної у постанові Верховного Суду України від 24 листопада 2016 року у справі № 5-250кс16, наявність формальних (навіть належним чином оформлених) цивільно-правових відносин, за допомогою яких суб'єкт прагне завуалювати свій злочинний умисел, за наявності підстав не повинна бути перешкодою для оцінки скоєного як злочину, передбаченого ст. 190 КК України [168; 133, с. 467].

Для встановлення інтелектуальної складової, наприклад, прямого

умислу на вчинення злочину, може мати значення встановлення факту притягнення особи раніше до кримінальної чи адміністративної відповідальності; наявність у особи заздалегідь обміркованого умислу, що характеризується певним розривом у часі між виникненням умислу вчинити злочин та його реалізацією. Тому важливо встановити час виникнення у підозрюваного умислу вчинити злочин, розробки певного плану, обрання часу, предмета, засобів вчинення даного злочину, а також фактичну діяльність особи відповідно до вказаних чинників. Таким чином, потрібно довести конкретизацію умислу підозрюваних за його спрямованістю, під якою розуміється зосередженість свідомості і волі особи на меті вчинення конкретного злочину і активну спрямованість до її досягнення [116, с. 11].

Відтак, для підтвердження умислу щодо шахрайства необхідно з'ясувати наступні обставини:

- факт добровільності передачі майна або права на нього (грошей; особистих документів, які внаслідок використовуються шахраями у злочинних схемах або дозволяють отримати право на майно тощо);

- не усвідомлення потерпілим факту обману на момент передачі майна або права на нього;

- факт заздалегідь спланованого наміру на заволодіння майном або правом на нього шляхом обману або зловживання довірою;

- відсутність наміру виконувати зобов'язання на момент заволодіння майном або правом на майно [34], наприклад: встановлення факту створення фейкових сайтів, аккаунтів, сторінок у соціальних мережах про благодійну та волонтерську допомогу; встановлення факту неможливості виконання взятих на себе зобов'язань щодо надання благодійної чи волонтерської допомоги тощо.

Із метою встановлення справжності благодійної організації чи фонду, необхідно знайти її за кодом ЄДРПОУ, подивитися соцмережі та соцмережі керівника. Код ЄДРПОУ є унікальним ідентифікатором, який присвоюється кожній юридичній особі в Україні. Його можна знайти на веб-сайті

Міністерства юстиції України. Крім того, слід переглянути соцмережі організації. Соцмережі організації можуть надати додаткову інформацію про її діяльність та роботу.

Із метою з'ясування, чи не має причетність до шахрайства керівник благодійної організації, слід перевірити його соцмережі, які можуть надати інформацію про його досвід та репутацію.

Обставиною, що підлягає встановленню, також є вирішення питання, чи звітує організація про свою діяльність і витрачені кошти.

Зокрема, маємо враховувати, що звіт з боку благодійної організації або волонтерів про використання коштів, повинен включати:

- копії договорів та первинних документів, що підтверджують придбання благодійною організацією матеріальних цінностей або послуг, що призначені для передання кінцевим набувачам допомоги;

- підтвердження факту передання матеріальних цінностей або послуг кінцевим набувачам (відповідні накладні/ акти, фото- та/ або відео передачі) [63].

Якщо шахрайство вчинялося шляхом розміщення фейкового оголошення про необхідність надання благодійної допомоги, важливим є встановлення наступних ознак, що свідчать про протиправні наміри:

- вказано неофіційні канали зв'язку (особисті мобільні телефони, банківські картки);

- відсутні посилання на офіційних представників волонтерських спільнот/ОДА/Червоного хреста;

- надто конкретні або ж незрозумілі запити (наприклад, системи нічного бачення сірого вовка калібру 7.62), запити дорогого медичного/воєнного обладнання;

- акцент на емоціях провини, жалю, а текст часто виділений великими літерами та знаками оклику;

- вказано суми зібраних коштів без інструменту їх підрахунку (чеків, системи Patreon, краудфайдингових платформ);

– текст перекладено автоматичним перекладачем (багато русизмів, неправильно вжиті форми слів);

– надто очевидні запити (їжа, медикаменти) [215].

Обставинами, що підлягають встановленню відносно особи шахрая є: психологічні та фізичні особливості; освітній рівень; професійні навички; осудність; вік; кількість шахраїв та роль кожного у вчиненні шахрайства тощо.

Важливим є встановлення причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню шахрайства; відомості про наявність зв'язку «потерпілий – шахрай»; чи існує причинний зв'язок [2, с. 97].

Наступною обставиною, що підлягає встановленню, є вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України). Майнова шкода є найбільш поширеним негативним наслідком вчинення таких кримінальних правопорушень і виражається у наслідках, що мають вартісну форму та полягають у безпосередньому обмеженні матеріального блага особи, а також у понесенні особою будь-яких додаткових майнових втрат. Майнова шкода відрізняється від інших видів шкоди (фізичної та моральної) можливістю її точного встановлення та вираження в грошовому еквіваленті. Якщо розглядати майнову шкоду у грошовому еквіваленті, то до неї включають вартість втрачених речей і витрат, здійснених потерпілим для поновлення втраченого майна [116, с. 13].

Загалом, до процесуальних способів і засобів, спрямованих на встановлення та забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, можна віднести:

– доказування характеру і розміру шкоди, заподіяного кримінальним правопорушенням;

– роз'яснення потерпілим їх прав пред'являти до підозрюваного чи до осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду, заподіяну

його (їх) злочинним діями, цивільний позов і його стягнення;

– проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення майна підозрюваного чи осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду спричинену винною особою (оглядів: місцевості, приміщень, речей та документів, обшуків, допитів, залучення експертів та проведення експертиз, пред'явлення для впізнання: особи, речей), в тому числі майна, здобутого злочинним шляхом, у кого воно б не знаходилось;

– давання доручень оперативним підрозділам, провести ОРЗ для виявлення майна підозрюваного та інших осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за дії винної особи, а також майна здобутого злочинним шляхом; місця їх знаходження з метою забезпечення відшкодування шкоди;

– звернення до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на вклади, цінності та інше майно підозрюваного чи осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду спричинену їх діями, де б це майно не знаходилось;

– тимчасовий доступ до речей, документів, опис та вилучення майна на яке накладене арешт тощо [95, с. 210].

Предмет доказування також включає обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України). Наразі перелік обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та обставини, що характеризують особу підозрюваного у законі чітко не визначено. У зв'язку з тим, ці дві групи обставин можуть формуватися на підставі матеріалів (характеристик, довідок, інших джерел), що не є процесуальними джерелами доказів [116, с. 16].

Як ми вже раніше зазначали, до організації та планування

розслідування відноситься ще й взаємодія слідчого з іншими органами.

Натомість, взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень є досить складним процесом, що містить у собі процесуальну, організаційну, тактичну і, звичайно, психологічну складові частини залежно від того, з якими саме підрозділами в ході розслідування взаємодіє слідчий [74, с. 377]. У зв'язку із тим, що це достатньо широке питання, котре потребує ґрунтовного аналізу, взаємодію слідчих з оперативними підрозділами, а також з іншими державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності ми розглянемо у наступному розділі.

2.2. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями у кримінальному провадженні

Вирішенню завдань кримінального судочинства сприяє правильно організована взаємодія підрозділів правоохоронних органів, під якою розуміється їхня узгоджена, підпорядкована єдиному задуму діяльність, здійснювана шляхом оптимального, найефективнішого вирішення завдань, що виникають у разі виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Слідчий має право самостійно розслідувати кримінальні правопорушення та проводити процесуальні дії. Утім, цього недостатньо для того, щоб розкрити кримінальні правопорушення, особливо якщо вони здійснюються групою осіб. Щоб розкрити такі кримінальні правопорушення, встановити всіх співучасників та вирішити багато інших завдань досудового розслідування, необхідно активно використовувати можливості оперативно-розшукових підрозділів. Саме об'єднання можливостей, які мають суб'єкти взаємодії, дозволяє ефективно вирішувати поставлені

завдання [138, с. 192]. Відповідно до суті поняття можна стверджувати, що структурно взаємодія передбачає узгодженість, координованість, діяльності, спільність діяльності загальну мету діяльності, що передбачає наявність як мінімум двох суб'єктів [53, с. 461].

В. В. Топчій визначив взаємодію слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінального провадження як засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність, спрямовану на вирішення завдань кримінального судочинства, за організуючої ролі слідчого й чіткого розмежування компетенції [207]. Водночас, А. В. Одерій та А. О. Шульга акцентують, що у взаємодії можуть брати участь органи, які хоча і не підпорядковані, але діють узгоджено, ефективно застосовуючи методи та способи боротьби зі злочинами [119, с. 39].

У свою чергу Г. А. Матусовський розглядає взаємодію не лише як узгоджену діяльність слідчого з іншими правоохоронними органами, а й спільну діяльність з іншими державними органами, підприємствами, установами й організаціями [107, с. 159]. Приблизно таку позицію займають й В. Ю. Шепітько та І. О. Завидняк, які взаємодію визначають як узгоджену діяльність різних ланок однієї або декількох організаційних систем, спрямовану на досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу. Вчений допускає взаємодію правоохоронних та інших державних органів і посадових осіб у процесі розкриття і розслідування злочинів [91, с. 172; 52, с. 209]. Проте, як наголошують П. Д. Біленчук, Л. В. Борисова та Є. К. Паніотов, основу такої взаємодії складає обов'язкова участь відповідних правоохоронних та інших органів у розкритті злочинів із виділенням для цього необхідних, специфічних для кожного органу джерел інформації, сил і засобів [11, с. 55].

Особливості взаємодії слідчих з іншими правоохоронними органами, а також установами, підприємствами та організаціями, громадськими формуваннями тощо належать до числа вагомих складників організації

розслідування [167], що допомагає слідчому сумісно здійснювати планування розслідування [78, с. 3].

Як показав аналіз наукових джерел, є певна дискусійність у визначенні форм здійснення взаємодії.

Утім, за даними узагальнення слідчої практики найбільше розповсюдженими формами взаємодії слідчих та інших підрозділів при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень є:

- *процесуальні*:
 - організаційне забезпечення роботи слідчо-оперативної групи;
 - допомога слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів;
 - виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій;
 - взаємодія під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- *організаційні (непроцесуальні)*:
 - спільний аналіз отриманої інформації;
 - взаємний обмін інформацією, що становить оперативний інтерес;
 - планування СРД та розшукових заходів;
 - взаємодія під час реалізації матеріалів ОРД;
 - одночасне проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів;
 - обговорення результатів спільних дій тощо.

Серед усіх правоохоронних підрозділів, слідчі під час розслідування та розкриття шахрайства у сфері гуманітарної допомоги та волонтерської діяльності здебільшого взаємодіють з працівниками оперативних підрозділів.

Зокрема, взаємодія слідчих і оперативних підрозділів під час розслідування протиправних дій щодо гуманітарної допомоги виражається у здійсненні належного оперативного супроводження; проведення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення

місця перебування особи, яка ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності; виконанні доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; сприянні слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій; створенні й діяльності у рамках СОГ [235, с. 281].

Зокрема, як показали результати опитування практичних працівників, під час розкриття та розслідування шахрайства у сфері волонтерської та гуманітарної діяльності, взаємодія слідчого в основному відбувається з такими оперативними службами: підрозділами кримінальної поліції, кіберполіцією, оперативно-технічними службами та ін.

Одним із дієвих інструментів у діяльності Національної поліції України є кримінальний аналіз – специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає в ідентифікації та якомога точнішому визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки. Сукупність зібраних унаслідок цих дій фактичних даних створює на початковому етапі досудового розслідування кримінального провадження достатні передумови інформаційного забезпечення подальшого перебігу розслідування. Однак це стає можливим лише тоді, коли зазначені дії здійснюються з урахуванням взаємодії слідчого й оперативного працівника, а також специфіки, властивої інформаційному відображенню події злочину [12, с. 131].

У цьому розрізі є актуальною взаємодія слідчого із оперативними підрозділами Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України [157; 58].

Діяльність підрозділів кримінального аналізу НП України здійснюється за такими основними напрямками:

– оперативний аналіз – аналіз конкретних кримінальних проваджень стосовно інформації, що становить інтерес для кримінальної поліції або

органів досудового розслідування про осіб, об'єкти, учасників організованих груп чи злочинних організацій, та інших відомостей, які їх характеризують і в подальшому сприятимуть розслідуванню правопорушень. Метою збирання та аналізу інформації є створення та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп і передачу керівному складові чіткої інформації, що стосується оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій. Здійснюється аналіз тенденцій рівня злочинності, з'ясовуються місця концентрації вчинення злочинів, визначається профіль підозрюваного та потерпілого [213];

– тактичний аналіз застосовується при розслідуванні різних категорій злочинів, але він найбільш ефективно його використання при розслідуванні злочинів, за якими особа, яка вчинила кримінальне правопорушення не встановлена, і якщо злочини є серійними. Зрештою тактичний кримінальний аналіз служить вирішенню таких завдань досудового розслідування, як встановлення механізму вчинення злочину та осіб, які підлягають притягненню до відповідальності, об'єднання кримінальних проваджень з метою отримання повної криміналістично значимої інформації щодо їх розкриття та розслідування;

– стратегічний аналіз проводиться з метою підготовки стратегічних управлінських рішень та визначення ризиків розвитку криміногенної ситуації. Під час проведення аналізу злочинності виконується аналіз її суті, обсягу, динаміки та розвитку злочинності або різних її видів (категорій злочинів) на окремих територіях і протягом визначеного проміжку часу. Результати виконання цього аналізу можуть бути представлені у таких аналітичних формах: схеми, графіки, таблиці, діаграми, теплокарти, фото, геолокації, статистичні зведення, письмові звіти тощо. Як перспективний напрямок для реагування на злочин і профілактики злочинів – створення географічної прив'язки до певних житлових будинків, з можливістю нанесення інформації на карту та якісного аналізу скоєних порушень,

визначати зони скоєння злочинів, скерувати в такі місця додаткові наряди патрульної поліції; відпрацювати місця проживання осіб, які перебувають під адміністративним наглядом [213, с. 31].

Завдяки застосуванню методу кримінального аналізу правоохоронним органам у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності удалося успішно розкрити та розслідувати багатоєпізодні кримінальні правопорушення у сфері волонтерської та благодійної діяльності, які охоплювали значну територію та включали велику кількість подій і суб'єктів зі складною структурою.

Слідчий може взаємодіяти й з оперативними підрозділами других відомств, наприклад, з органами і установами виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України. Така взаємодія має місце якщо шахрайство, пов'язане із гуманітарною допомогою та волонтерською діяльністю вчиняється арештантами шляхом використання інтернет-технологій.

Наведемо приклад. Зокрема, Київська поліція викрила 35-річного жителя Львівщини, який, перебуваючи у столичному СІЗО за підробку грошей, пропонував інтернет-користувачам військову амуніцію. Виконувати замовлення підозрюваний не збирався. Чоловік представлявся волонтером і пропонував доставку бронежилетів, касок, тактичних рукавиць на територію проведення бойових дій. Тим, хто звертався за допомогою, аферист скидав реквізити картки знайомого, а після перерахування коштів блокував номери телефонів потерпілих. Ошукані громадяни – мешканці різних областей України. У слідчому ізоляторі поліцейські провели обшук та виявили у фігуранта мобільний телефон, з якого він реалізовував схему [3].

У таких випадках В. Б. Коба вважає актуальною проведення тактичної операції «Злочинець – в'язень», метою якої є встановлення факту, що шахрайство вчинялося із місць позбавлення волі. Реалізація цієї тактичної операції здійснюється у тісній взаємодії слідчого, оперативних підрозділів Департаменту кіберполіції НП України та співробітниками місць позбавлення

волі (СІЗО, УВП). Зокрема, важливими заходами для викриття шахрая, який дії в місцях позбавлення волі є: проведення комплексу оперативних заходів, спрямованих на документування шахрайських дій; прослуховування телефонних переговорів шахрая із іншими особами та потерпілими в рамках НСРД; допит потерпілих; допити свідків; проведення особистих обшуків, а також в камерах в'язня, з метою вилучення мобільних телефонів, планшетів, сім-карток мобільного зв'язку, чорнових записів, інформації щодо банківських карток, аккаунтів потерпілих тощо; проведення обшуків за місцем проживання співучасників, які проживають на волі та надавали допомогу у вчиненні шахрайства; затримання організатора та учасників злочинного угруповання та їх допити тощо [69].

Разом з тим, взаємодія за участю оперативних працівників Департаменту кіберполіції Національної поліції України, його структурних підрозділів, які діють за міжрегіональним принципом, для розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку здійснюється за спільним наказом керівників органу досудового розслідування та Департаменту кіберполіції Національної поліції України у формі створення СОГ [147; 65, с. 266].

У цьому розрізі можна також вести мову про взаємодію із постачальниками електронних комунікаційних послуг, операторами послуг платіжної інфраструктури, адміністраторами, що присвоюють мережеві ідентифікатори, та іншими суб'єктами, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-комунікаційних систем, а також банківськими представництвами. З огляду на анонімність, можливість використання шахраями систем зв'язку з вільним доступом, придбання необмеженої кількості «sim-card», створення акаунтів на різних ресурсах, сервери яких розташовані і належать різним країнам, суттєво ускладнюють практичний бік боротьби із зазначеним видом шахрайства. Крім того, наявність низки бюрократичних складових під час виконання

запитів щодо розслідування фактів Інтернет-шахрайства зводять нанівець роботу правоохоронців через великі терміни проходження документів. Компанії-власники серверів інтернет-ресурсів не забезпечують зберігання всього обсягу даних, що проходить через їх устаткування довгий період часу. А тому від швидкості, своєчасності і сумлінності виконання запиту щодо злочину повною мірою залежить рівень ефективності розслідування. Правоохоронці можуть результативно діяти лише використовуючи власні контакти у структурах, що зобов'язані виконувати зазначені запити, повідомляючи заздалегідь про вчинений злочин, а також запит, який надійде згодом, та отримують загальну інформацію щодо існування необхідних даних, місця знаходження злочинців, самого факту злочину [229, с. 63; 167].

При взаємодії з митними органами у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та гуманітарної діяльності правоохоронні органи наділені наступними повноваженнями:

1) направляти митним органам офіційні письмові повідомлення про вчинення особою порушення митних правил, які відповідно до ст. 491 Митного кодексу України є однією із підстав для порушення справи про порушення митних правил;

2) надання митним органам відповідної офіційної інформації про наявність достатніх підстав вважати, що переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України здійснюється поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, що є однією із підстав для проведення митними органами огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів комерційного призначення (ст. 338 МК України);

3) передавати до митного органу або до суду матеріали щодо закриття кримінального провадження про контрабанду за наявності в діях особи ознак порушення митних правил з метою притягнення винних до адміністративної відповідальності (ст. 496 МК України);

4) інформувати митні органи на їх письмові запити або з власної ініціативи про наявні відомості, необхідні для здійснення митного контролю

(ст. 334 МК України);

5) здійснювати негласний контроль та оперативний нагляд за переміщенням товарів щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України задля вилучення таких товарів, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди (ст. 457 МК України) [110; 55; 148].

Взаємодія правоохоронних органів із органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади у правовій сфері проявляється, у першу чергу, у підготовці змін до нормативно-правових актів з питань контрольної-наглядової діяльності, профілактики правопорушень тощо [41, с. 119].

До основних форм взаємодії правоохоронних органів із Державною податковою службою України можна віднести: 1) обмін інформацією; 2) спільні тактичні операції; 3) спільне патрулювання (рейди) поза пунктами пропуску на державному кордоні; 4) спільна координація діяльності інших суб'єктів у межах наданої компетенції; 5) надання взаємодопомоги тощо. Важливе місце у процесі організації взаємодії Державної податкової служби України з іншими правоохоронними органами та органами державної влади і місцевого самоврядування займає її нормативна складова [5, с. 254]. Така взаємодія полягає у нормативно-правовому забезпеченні взаємодії, обговоренні спільних проектів щодо профілактики, виявлення протиправних дій у сфері гуманітарної та волонтерської діяльності.

Безпосередня протидія шахрайству досліджуваного виду передбачає й зосередження зусиль на тісній взаємодії правоохоронних органів із банківськими структурами. Основна мета такої взаємодії – отримати інформацію про банківські розрахункові операції, що викликають підозру.

Їх взаємодія є одною з форм так званої зовнішньої взаємодії. Суть її полягає в отриманні відомостей, які мають значення для справи. Як правило, це взаємне консультування, отримання заяв про злочин від керівництва банку, надсилання запитів і отримання необхідної інформації щодо операцій

клієнтів банку, іншої інформації тощо. Вона може відбуватися як до відкриття кримінального провадження, так і в процесі судового розгляду. Натомість, слід погодитися із В. В. Корнієнко, який зауважує, що модель взаємодії «банк – правоохоронні органи» на сьогодні є проблемною, має суперечності і відсутність спільної зацікавленості. Як альтернативний метод пошуку, збирання та отримання необхідної інформації про зловживання в банківській сфері вчений слушно пропонує представити такі моделі, як: «банк – Національний банк України (структурні підрозділи) – правоохоронні й контролюючі органи», «банк – Держфінмоніторинг України – правоохоронні органи» [81, с. 107–152]. В цьому контексті маємо зауважити, що банки дійсно співпрацюють із правоохоронними органами здебільшого на підставі судових рішень. Як показало анкетування практичних працівників правоохоронних органів, взаємне консультування вказаних структур відбувається достатньо рідко, як і не охоче банки надають відповіді на запити. У 87 % банки надають доступ до інформації тільки в рамках тимчасового доступу до речей та документів у межах розслідування кримінальних правопорушень.

Запорукою успішної роботи правоохоронних органів України є ефективна співпраця з громадськістю, а ЗМІ – це потужний інструмент для її налагодження.

Є низка прикладів успішної співпраці НПУ та ЗМІ при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерства та благодійної діяльності.

Так, у 2024 році НП України та ЗМІ опублікували розслідування про те, як шахраї під приводом отримання гуманітарної допомоги ошукували благодійні організації. Як стало відомо, спільники звертались до різних фондів із запитом нібито від військових частин, а отриману надалі допомогу у вигляді тактичного знаряддя, медичного обладнання та аптек перепродавали [209].

Різноманітні напрями й форми взаємодії уповноважених осіб зі ЗМІ можуть сприяти отриманню орієнтувальної та доказової інформації в

кримінальному провадженні. Прикладом, повідомлення у ЗМІ нерідко виступають джерелами вихідної інформації про ознаки кримінального правопорушення та приводами до початку кримінальних проваджень; журналісти достатньо ефективно збирають криміналістично значущу інформацію в межах проведення журналістських розслідувань; ЗМІ можна послуговуватися для розшуку осіб і пошуку потенційних очевидців кримінальних правопорушень тощо [71, с. 49].

Як показав аналіз судово-слідчої практики, інформаційна та комунікаційна співпраця поліції та ЗМІ є запорукою прозорості та ефективності роботи у сфері волонтерства та благодійності. Спільними зусиллями поліції та ЗМІ чиниться протидія таким правопорушенням у такій формі: проведення прес-конференцій; створення гарячих ліній (куди люди можуть повідомляти про шахрайські випадки); використання інформаційних матеріалів щодо вчинення протиправних дій у сфері волонтерства та благодійності. Взаємодія має місце й під час розкриття та розслідування таких кримінальних правопорушень шляхом реагування на повідомлення у ЗМІ та отримання консультацій від медіа-представників, а також використання допомоги ЗМІ у збиранні інформації та розшуку злочинців. Важливу роль у боротьбі з шахрайством у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть відігравати результати журналістських розслідувань, а також інформування громадян через ЗМІ про необхідність реагування на протиправні випадки.

Висновки до розділу 2

Під час опрацювання питань планування та організації розслідування шахрайства досліджуваного виду нами було зроблено наступні висновки:

1. На початку розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності часто виникають складнощі із відмежуванням ознак, що характеризують кримінально-правові дії, передбачені ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», від ознак, властивих для ст. 190 КК України «Шахрайство». Тому є важливою правильна юридична оцінка протиправних фактів та подій у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

2. Запорукою успіху розслідування є його організація та планування. Виділено та охарактеризовано елементи, що відносяться до змісту організації розслідування досліджуваних видів шахрайства. Виокремлено загальні та приватні версії, що висуваються під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

3. Окреслено коло обставин, що підлягають встановленню (щодо події; щодо особи шахрая та потерпілого; щодо предмету злочинного посягання; щодо мотиву та умислу на вчинення шахрайства; щодо причинного зв'язку між діями винних осіб та їх наслідками; щодо факту неможливості виконання взятих на себе зобов'язань з приводу надання благодійної чи волонтерської допомоги; щодо встановлення причетності до шахрайства працівників благодійної організації тощо).

4. Зазначено перелік ознак, що свідчать про протиправні наміри шахраїв, які діяли під виглядом волонтерів чи представників благодійної організації. Наголошено на необхідності встановлення справжності благодійної організації чи фонду шляхом перевірки коду ЄДРПОУ, аналізі звітності цих громадських утворень, дослідженні сайту організації та аккаунтів представників «фейкових» організацій.

5. Висвітлено форми та особливості взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Акцентовано на діяльності підрозділів кіберполіції та оперативно-технічних служб у розкритті та розслідуванні шахрайства досліджуваної категорії. Приділено увагу застосуванню методу кримінального аналізу під час розслідування багатоепізодних кримінальних правопорушень у сфері волонтерської та благодійної діяльності, які охоплювали значну територію та включали велику кількість подій і суб'єктів зі складною структурою. Висвітлено особливості взаємодії й з оперативними підрозділами других відомств (з УВП та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України). Така взаємодія має місце якщо шахрайство, пов'язане із благодійною допомогою та волонтерською діяльністю вчиняється арештантами шляхом використання інтернет-технологій.

6. Наголошено, що специфіка шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначається необхідністю взаємодії правоохоронних органів із органами Державної митної служби України і Державного комітету з питань справ охорони державного кордону України, із представниками Державної податкової служби, а також із органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади. Висвітлено особливості співпраці НПУ та ЗМІ при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерства та благодійної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного, потерпілого й свідка

Окрему групу слідчих (розшукових) дій об'єднує їх криміналістична сутність, як вид джерела і сукупність методів отримання інформації, в основі якої лежать прийоми спілкування, які засновані на раціональному пізнанні: розпитування; розповідь; демонстрація; графічне відображення; міміка; жести. Тому такі слідчі (розшукові) дії, як допит і одночасний допит двох або більше вже допитаних осіб називаються вербальними, від латинського – слово [210, с. 64]. Як регламентований кримінально-процесуальним законом процес специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, допит полягає в тому, що слідчий (прокурор, суддя), використовуючи законні практичні прийоми і методи психологічного впливу, отримує від допитуваного і фіксує у протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, що мають значення для розслідування злочину [244, с. 190]. Одержання інформації в ході допиту дозволяє в найкоротший строк встановити способи вчинення злочинів, викрити винних, виявити інші обставини, що мають значення для кримінального провадження [22, с. 3].

Допит є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, що на перший погляд, видається занадто простою, однак насправді її кваліфіковане проведення вимагає не лише знання закону і його творчого застосування, а й певного життєвого досвіду, вміння обирати різні методи спілкування та впливу на особистість з урахуванням її індивідуально-вікових особливостей [62, с. 110].

Отже, слідчий повинен володіти високим рівнем професійної підготовки для ефективного проведення допиту, вміти побудувати

психологічний контакт з особою допитуваного, варіювати залежно від обстановки, володіти певними тактичними прийомами і методами впливу на допитуваного [37, с. 18].

Ефективність допиту ґрунтується на ретельній підготовці, що включає: вивчення матеріалів справи, аналіз особистості допитуваного, визначення часу й місця проведення, підготовку технічних засобів, речових доказів та чітке формулювання предмету й плану допиту.

З метою отримання успішних результатів допиту слід також заздалегідь продумати тактику проведення допиту.

На переконання переважної більшості вчених-криміналістів, вибір тактики допиту залежить від кількох чинників:

- ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо);
- процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування;
- особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду тощо);
- характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [123, с. 60].

У цьому розрізі слід відзначити позицію В. О. Коновалової, яка свого часу справедливо зазначала, що правильний вибір тактики допиту залежить від попереднього вивчення матеріалів провадження. Слідчий на початку розслідування, як правило, ще не володіє достатнім обсягом необхідної інформації, тому підготовка до допиту полягає в ретельному вивченні наявних матеріалів, з'ясуванні можливостей отримання при майбутньому допиті інформації, що дозволить здійснити подальше розслідування [77, с. 40]. Натомість, В. Ю. Шепітько звертає увагу, що деякі слідчі розпочинають допит, не ознайомившись як слід з матеріалами провадження, й тому забувають з'ясувати вагомні обставини [238, с. 274].

Така ситуація трапляється й у практиці розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Так, 71 % респондентів

заявили, що в них немає часу для ретельного вивчення матеріалів таких кримінальних проваджень, для встановлення інформації щодо осіб, які підлягають допиту та ін. Ці обставини, як на наш погляд, призводять до поверхневого проведення допиту осіб у такій категорії кримінальних проваджень і, як наслідок, до звуження можливостей отримання доказової інформації.

В. А. Журавель з цього приводу наголошує, що на хід та результати допиту потерпілого впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники: серед них – ґрунтовне вивчення слідчим матеріалів кримінального провадження, врахування індивідуальних особливостей особи потерпілого, його першого враження від слідчого, психологічної обстановки, в якій відбувається спілкування. Під час допиту слідчий насамперед повинен виявляти умови, в яких потерпілий сприймав подію кримінального правопорушення та його наслідки, факти, що характеризують його психічний стан під час посягання і після нього [47, с. 42]. Разом з тим, ознайомлення з матеріалами кримінального провадження полягає у необхідності: предметної систематизації матеріалів про факти, події, особу тощо; виявлення суперечностей і прогалин у досліджуваних матеріалах; одержання контрольних відомостей, що можна використовувати під час допиту [115, с. 114].

У свою чергу, під час вивчення особи допитуваного джерелами відомостей біографічного характеру є, як правило, інформація про різні періоди його життя або ж дані, отримані від його рідних, знайомих, колег. Також може бути проаналізована й особиста кореспонденція, матеріали кримінальних проваджень, якщо допитуваний раніше притягувався до відповідальності. Можливе й опосередковане вивчення особистості, яке буває, як правило, на початковому етапі розслідування. Причому слідчий знайомиться з особистісними особливостями потенційних допитуваних на підставі аналізу зібраних документів та іншої інформації, використовуючи широко відомий в криміналістиці метод узагальнення незалежних

характеристик. Також одним із достовірних методів вивчення особистості в кримінальному судочинстві може виступати проведення відповідних експертиз. На думку дослідників, судово-медична експертиза стану здоров'я та судово-психологічна експертиза можуть надати повнішу інформацію щодо окремих характеристик особистості [15, с. 65].

Для результативного проведення допиту слідчий має усвідомлювати мету проведення цієї слідчої (розшукової) дії, зокрема, які саме дані та за допомогою яких тактичних прийомів та засобів він має намір одержати [70, с. 234].

Натомість, слід зауважити, що все різноманіття тактичних прийомів допиту може застосовуватися лише за умови чіткого та неухильного дотримання критеріїв їх допустимості. Головним при визначенні критеріїв допустимості тактичних прийомів є дотримання законності. Разом з тим, крім загальних критеріїв, існують ще й конкретні критерії або умови допустимості тактичних прийомів під час проведення допиту, зокрема:

- відсутність в інформації, що повідомляється допитуваному, неправдивих даних;

- недопустимість тиску (у особи, стосовно якої застосовується тактичний прийом, завжди повинна бути можливість добровільного вибору варіанту реагування);

- від допитуваного не повинна приховуватися інформація, ознайомлення з якою є законодавчо встановленим правом особи;

- виключення застосування тактичних прийомів, що можуть потягти серйозні негативні наслідки для учасників кримінального провадження (розлад здоров'я, спонукання до аморальних і протизаконних дій та ін.) [92].

Для того щоб успішно провести допит, слідчий має чітко уявляти, яку інформацію та за допомогою яких прийомів і засобів він має намір отримати. Коло обставин, які слідчий має намір з'ясувати, називають предметом допиту [90, с. 440].

Як стверджує Ю. А. Чаплинська, до таких обставин належать ті, що:

1) пов'язані з подією кримінального правопорушення (спосіб, місце вчинення, час, наслідки тощо); 2) доводять або спростовують винність певних осіб і мотиви їхніх дій; 3) впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного; 4) стосуються характеру і розміру збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням; 5) сприяють учиненню злочинного акта; 6) будь-які інші відомості, значущі для встановлення істини у розслідуваному кримінальному правопорушенні [217, с. 220]. Водночас, за переконанням В. О. Коновалової, предмет допиту визначається двома факторами: переліком обставин, що підлягають з'ясуванню, і даними, які повинні бути відомі або можуть бути відомі особам, що мають відношення до події злочину (свідкам, особам яким оголошено про підозру, потерпілим та ін.) [77, с. 6].

Враховуючи вказане, слід зауважити, що інформація, яка стосується предмета допиту у кримінальному провадженні щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності може мати специфічний характер. Тому, під час підготовки до допиту, слід ознайомитися з:

- спеціальною літературою: галузевими нормативними актами, що регулюють сферу волонтерської та благодійної діяльності, щоб краще зрозуміти контекст протиправних дій;

- специфікою організації волонтерських та благодійних структур, їх порядком функціонування тощо;

- порядком документообігу системою обліку та звітності волонтерських та благодійних організацій (фондів) (розуміння принципів ведення бухгалтерського, податкового, статистичного та іншого обліку, складання звітів);

- змістом попередньо вилучених документів;

- довідковими матеріалами: словники, енциклопедії, довідники, навчальні посібники та інші джерела інформації, що можуть допомогти у з'ясуванні спеціальних термінів, понять.

Для розуміння ключових термінів, правового порядку функціонування

волонтерських та благодійних організацій (фондів), прав, обов'язків волонтерів і благодійників та інших осіб, які мають відношення до волонтерської та благодійної діяльності, слідчому доцільно ознайомитися із низкою нормативно-правових актів, зокрема: Законом України «Про волонтерську діяльність»; Постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 556 «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» [159]; Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 604 «Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройного конфлікту» [154]; Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»; Законом України «Про гуманітарну допомогу» тощо.

Тільки знаючи нормативно-правову складову волонтерської та благодійної діяльності слідчий успішно апелюватиме аргументами та фактами під час допиту осіб, які причетні до шахрайських дій, в змозі задавати правильні питання та розпізнавати неправдиві показання.

Зокрема, слід враховувати, що сфера волонтерської та благодійної діяльності має багато напрямків, зокрема:

- соціальний напрям (допомога мало захищеним чи малозабезпеченим);
- медичний напрям (робота з хворими, пораненими військовими);
- культурно-просвітницький напрям;
- правозахисний напрям (безоплатна правова допомога);
- екологічний напрям;
- психологічний напрям (психологічна підтримка в адаптації людей від тих чи інших складних життєвих обставин);
- військово-забезпечувальний напрям (волонтерство та благодійність в

зоні бойових дій) тощо.

Слідчий повинен розуміти, якого саме напрямку стосувалися шахрайські дії.

Якщо предмет допиту потребує використання спеціальних знань, слід попередньо отримати консультації відповідних спеціалістів, або продумати варіанти запрошення таких обізнаних осіб на допит.

З цього приводу слід погодитися із А. Б. Балонем, який влучно наголошує, що слідчий зобов'язаний орієнтуватися в спеціальних питаннях не гірше за підозрюваного, інакше він просто не зможе на належному рівні провести допит, тому під час допиту може виявитися необхідним вивчення спеціальних питань, знання яких має важливе значення [4, с. 146].

Загальновизнаним є той факт, що специфікою шахрайства є складність розмежування злочину від цивільно-правових відносин. Межа настільки є тонкою, що ряд суб'єктів може помилково допитуватися не в тому статусі, якому вони відповідають. Звідси тяганина, закриття кримінального провадження, судові тяжби щодо порушення прав учасників та норм кримінального процесу та ін. Так, відповідно до ст. 87 КПК України, суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод і вважати недопустимими докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. Разом з тим, допит в статусі підозрюваної особи, яка не вчинила кримінального правопорушення, зумовлює документальну тяганину: низку скарг та пояснень, складання постанов про закриття кримінального провадження відносно цієї особи та ін. Тому першочерговою задачею слідчого є чітко визначити перед допитом, яке відношення особа має до події кримінального правопорушення [59; 94].

Водночас, важливим елементом підготовки до допиту є з'ясування особистісної зацікавленості допитуваної особи у певних результатах. Деякі науковці цьому розрізі пропонують встановлення характеру взаємин за схемою: свідок-підозрюваний, потерпілий-підозрюваний, потерпілий-свідок,

підозрюваний-інший співучасник. З'ясованими обставинами визначається подальша тактика допиту [129, с. 118].

Виходячи із цього, можна окреслити дані, якими слідчий повинен володіти на початку допиту: 1) нормативні акти, що регулюють досліджувану сферу; 2) у чому полягає порушення прав; 3) які дії були законними, а які не законними; 4) характер незаконних дій та особи, які причетні до цього; 5) місце і час вчинення шахрайства; 6) характеристика особи допитуваного, її позиція та процесуальний статус, зв'язок з іншими учасниками кримінального провадження; 7) наявність доказів у провадженні та можливість їх використання; 8) наявність протиріч і тактика щодо їх усунення під час допиту тощо [34].

Процесуальні особливості допитів осіб різних процесуальних статусів докладно висвітлені у юридичній літературі. Тому приділимо більше уваги тактичній складовій та предмету допиту підозрюваних, потерпілих та свідків, що висвітлює специфіку розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Тактика допиту підозрюваного залежить від багатьох особливостей особистості допитуваного: його віку, статі, освіти, психічних якостей, кримінального досвіду та інших. Допитуючи особу з досить високим рівнем освіти, можна рекомендувати тактичні прийоми, що торкаються емоційної сфери її особистості, тому доцільно до початку допиту вивчити особистість правопорушника не лише за його поведінкою в момент затримання, але й за анкетними даними, криміналістичним та іншим спеціальними обліками, інформацією отриманою від рідних та близьких. При цьому у родичів слід докладно з'ясовувати відомості про спосіб життя, сферу діяльності, рід занять, розпорядок дня, коло знайомих та характер їх стосунків, поведінку тощо [202, с. 151]. Також важливим є встановлення факту відношення до офіційної волонтерської та благодійної діяльності.

До того ж, виявлення ступеня обізнаності допитуваного має значення не лише для викриття злочинців, але і для виявлення самообмови, коли при

деталізації показань той, хто обмовив себе, не може відповісти на багато питань, що характеризують обставини скоєння кримінального правопорушення (не може детально описати і не орієнтується в обстановці місця події, не знає послідовності здійснення дій при реалізації мети злочину) [6, с. 34].

Складним і глибоким процесом у діяльності слідчого під час допита підозрюваного є встановлення психологічного контакту, його стабілізація та підтримка. Вже на цьому етапі слідчому необхідно варіювати залежно від обстановки та різних чинників, які важко спрогнозувати чи передбачити. Психологічний контакт являє собою продуману, послідовну та цілеспрямовану діяльність слідчого щодо побудови сприятливих умов для поглибленого спілкування з особою допитуваного, що полягає в отриманні повних та об'єктивних відомостей, які мають істотне значення для встановлення істини у справі. Слід зазначити, що під час спілкування в ході допиту можуть виникати бар'єри, що перешкоджають подальшому проведенню допиту. У криміналістичній літературі, зокрема, виділяють естетичний, інтелектуальний, мотиваційний, моральний, емоційний та інформаційний бар'єри. Найважливіші бар'єри, які виникають під час спілкування, – це емоційний та інформаційний. Їх усунення, насамперед, залежить від об'єктивності слідчого та можливості їх подолати на перших же етапах побудови контакту [37, с. 19].

На думку М. М. Єфімова, емоційний бар'єр можна подолати шляхом створення відповідної атмосфери та встановлення сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань допиту. Тому, для зняття стану напруженості, хвилювання, неспокійності, тривожності, неприязні, підозрілості під час проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії варто встановити з особою психологічний контакт, застосовуючи при цьому ряд тактичних та психологічних прийомів [44, с. 203].

Разом з тим, подолання інформаційного бар'єру – це не менш складне

завдання, яке потребує від слідчого професійних навичок, знань та досвіду, а також орієнтування в обставинах справи. Для подолання інформаційного бар'єру слідчому доцільно використовувати наступні тактичні прийоми: встановити психологічний контакт з підозрюваним; використовувати різні темпи допиту; задавати чіткі та зрозумілі запитання; уважно слухати відповіді підозрюваного; створювати враження інформаційної обізнаності; пред'являти докази; аналізувати вербальні та невербальні сигнали підозрюваного тощо.

В умовах конфліктної ситуації завданням слідчого є по можливості об'єктивна оцінка обставин допиту та прийняття рішень, що сприятимуть уникненню чи зменшенню негативних наслідків. Правильною буде поведінка слідчого, яка ґрунтуватиметься на усесторонньому аналізі, що включає в себе готовність до декількох варіантів поведінки допитуваного, наявність засобів протидії негативним наслідкам чи їх послаблення, а також контраргументів [82, с. 383].

К. О. Чаплинський рекомендує в умовах, коли підозрюваний погано іде на контакт, застосовувати відеозйомку. До переваг її застосування можна віднести: виключення оскарження допитуваним такої слідчої (розшукової) дії через застосування тиску слідчого чи інших неправомірних дій з його боку; можливість перегляду відеозапису на предмет виявлення в поведінці допитуваного (жестах, міміці, інтонації) його справжньої реакції на те чи інше запитання слідчого і корегування наступних слідчих дій у відповідності до отриманої інформації; можливості залучення спеціаліста-психолога чи психіатра для оцінки стану допитуваного; можливість призначення психолого-психіатричної експертизи. Наразі відеозйомка допиту несе в собі і низку ризиків: можна втратити психологічний контакт з допитуваним; викликати додаткову агресію [219, с. 185]. Тому, у кожній ситуації рішення щодо застосування відеозйомки приймається індивідуально.

Слід сказати, що допит підозрюваних, які для вчинення шахрайства використовували своє службове становище, характеризується тим, що

слідчий має ставити запитання особі, яка володіє спеціальними знання в галузі економіки, має професійну підготовку та досвід роботи. Для ефективного результату слідчому доцільно ретельно підготуватися, ознайомитися з довідковою літературою, нормативними актами, дослідити особливості сфери, в якій вчинилося шахрайство. З урахуванням цього, слідчому необхідно вміти використовувати діалог для пошуку та встановлення обставин справи, що може свідчити про високий рівень культури розслідування. Це вимагає від слідчого знань чинного законодавства, уміння ефективно взаємодіяти відповідно до процесуального закону, дотримуючись етичних правил. Перемогти у цій боротьбі слідчому допомагають спеціальні наукові знання в галузі психології та тактики допиту, майстерність [36, с. 311].

Під час допиту слід визначити доцільність використання тих чи інших доказів з метою оперування ними під час допиту, а також використовувати дані, що містяться у висновках експертів та інших матеріалах кримінального провадження: акти ревізій, висновки аудиту та інші документи, що містять інформацію щодо шахрайських дій, показання інших осіб, вилНауковціскриншоти оголошень про надання псевдоволонтерських послуг та здійснення псевдоблагодійної діяльності тощо.

Як раніше було вже зазначено, зараз багато волонтерів та організацій збирають допомогу у соціальних мережах. У цьому випадку слід перевірити, дату створення сторінки, її попередню активність. За необхідності до предмету допиту включити перелік питань щодо законності діяльності у такий спосіб.

Варто звернути увагу і на поведінку волонтера. Справжні волонтери не ведуть себе агресивно, нав'язливо та надто наполегливо. Для перевірки оголошення у присутності допитуваного також можна зробити пошук тексту в Google чи Facebook – якщо оголошення склали аферисти, воно може спливати у публікаціях інших волонтерів та організацій, які й уяви не мають про новий збір чи співпрацю із псевдоволонтерами [215].

Слідчому слід врахувати обставину, що однією з істотних властивостей підозрюваних осіб є постійна готовність використовувати обман, винахідливість у його застосуванні [34]. Ця обставина стає ще більш аргументованою через специфіку шахрайства, спосіб якого полягає у застосуванні обману.

Тому є необхідність у застосуванні не лише одиничних тактичних прийомів, а їх комплексів.

У криміналістичній літературі такий комплекс називають «тактичною комбінацією». Загалом, виділяють три види тактичних комбінації: рефлексивні, забезпечувальні та контрольні. Рефлексивні комбінації переважно мають на меті отримати інформацію від допитуваного або створити такі умови, що зумовлюють неправильність оцінки щодо поінформованості слідчого про обставини справи. Найчастіше рефлексивні комбінації застосовуються під час допиту недобросовісних свідків та потерпілих, а також підозрюваних, які дають неправдиві свідчення. Застосовуючи забезпечувальні комбінації, виконується її головна мета: забезпечити збереження факту допиту в таємниці, допомогти допитуваному пригадати суттєві для справи факти, відтворити певну картину обставин справи тощо. Використовуючи контрольні комбінації, у процесі допиту слідчий отримує відомості, що дають можливість оцінити свідчення чи визначити орієнтуючу інформацію, яка дає змогу зважити правильність власної поведінки, спрямування лінії допиту слідчому [37, с. 21].

До предмету допиту підозрюваного у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності здебільшого відноситься встановлення наступних обставин:

- обставини шахрайства;
- дані про особу шахрая;
- відношення допитуваного до сфери волонтерства та благодійності;
- питання щодо фіктивності волонтерських організацій та благодійних організацій (фондів) тощо;

- напрям, у якому здійснювалася волонтерська та благодійна діяльність;
- особливості здійснення шахрайських схем;
- перелік потерпілих та способи їх ошукування тощо.

Надати достатньо детальну інформацію про шахрайство та осіб, які його вчинили, а також пояснити певні факти про подію, може потерпілий. Утім, специфіка волонтерської та благодійної діяльності, що передбачає надання допомоги окремим категоріям громадян (які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану; хворі; особи з інвалідністю; особи похилого віку та інші особи, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги та ін.) зумовлює набуття у 28 % випадків статусу «потерпілий» особами, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів, а також не завжди здатні повноцінно сприймати ситуацію.

Зокрема, не можна й погодитись із думкою, що особи з певними фізичними вадами не можуть повідомити достовірну інформацію. Адже незряча людина може добре охарактеризувати особливості голосу, а людина, яка погано чує, особливу увагу зверне на міміку та риси обличчя, саме тому слідчий має добре ознайомитись зі всіма даними, які характеризують особу допитуваного, враховуючи його фізичний та психічний стан, що зрештою буде сприяти визначенню найбільш ефективних шляхів допиту [174, с. 2].

Важливим аспектом із боку слідчого є розвиток контактної взаємодії, тобто необхідність підтримати розмову, проявити інтерес та зацікавленість до даної теми, але при цьому слід ураховувати, що не завжди потерпілий матиме бажання продовжувати цю розмову після активного включення та проявлення зацікавленості слідчим. Тому варто досить обережно підійти до вибору теми бесіди, оскільки недоречна тема розмови має наслідки встановлення дискомфорту між суб'єктами та може встановити бар'єр несумісності. Окрім того, не варто забувати про те, що велике значення має актуалізація на момент вибору теми бесіди, оскільки під час вибору належної теми в допитуваного

вона може відображати наявні обставини, які безпосередньо цікавлять слідчого [37, с. 20].

Спочатку потерпілому пропонується самостійно викласти обставини злочину. Подальший його допит проводиться в питально-відповідній формі з метою деталізації обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, усунення неточностей, суперечностей, виявлення умисних викривлень фактів. Особлива увага під час проведення допиту приділяється з'ясуванню ознак зовнішності злочинців із використанням методу словесного портрета, щоб у подальшому скласти композиційні портрети. Також з'ясовується сума завданої шкоди [111, с. 88].

Під час формулювання запитань слідчий повинен дотримуватись наступних логічних правил. Запитання повинні відповідати таким вимогам: а) бути коректними, для перевірки коректності питання слід перевірити, чи істинні умови; б) формулюватись чітко, ясно, у зрозумілій формі, вимагати конкретної відповіді; нечіткі запитання ускладнюють їх розуміння і пошук відповіді на них [174, с. 4]. Зокрема, слідчий зобов'язаний отримати відповіді на такі питання: ступінь її знайомства з особою, на яку вказують як на шахрая; час їх знайомства між собою; відносини, що між ними сформувалися; час, коли відбулись шахрайські дії; предмет шахрайських дій (гроші, майно); обставини вчинення шахрайства; відносини, які сформувалися між потерпілою особою та злочинцем після вчинення шахрайства; наявність документального підтвердження зобов'язання стосовно повернення майна, чи іншого зобов'язання [197, с. 147].

Якщо потерпілий не відноситься до категорії осіб, які потребують волонтерської чи благодійної допомоги, а навпаки намагався допомогти таким особам, можна йому запропонувати продемонструвати вхід до соціальних мереж, в яких він побачив оголошення про необхідність допомоги. Можна запропонувати описати зміст такого оголошення, запитати, чи немає у нього скрини цієї сторінки, та інших документів, в яких би відобразилися шахрайські дії. У який спосіб велася переписка, який номер

телефону вказано в оголошенні, чи телефонував потерпілий на цей номер тощо.

Якщо мало місце безпосереднє спілкування потерпілого з псевдоволонтерами чи благодійниками, слід з'ясувати, чи пред'являлися останніми документи, що посвідчують їх статус та законність їх діяльності, чим викликана довіра потерпілого по відношенню таких осіб, як вони виглядали; за яких обставин потерпілий дізнався, що його ошукали, яка була його реакція.

Під час допиту свідків також необхідно з'ясувати їх рівень обізнаності в окремих економічних, юридичних питаннях, особливостях волонтерської та благодійної діяльності, розуміти його відношення до події шахрайства та до певних осіб, які беруть участь у провадженні.

Необхідно передусім з'ясувати інформацію в межах наступних блоків:

– щодо самого свідка: чи безпосередньо сам він був очевидцем події злочину, чи йому стало відомо про неї від інших осіб; за яких обставин свідок опинився на місці вчинення кримінального правопорушення та з якої відстані спостерігав за діями учасників; чи зможе він впізнати зловмисника і потерпілого та відтворити їхні дії тощо;

– щодо учасників події: особливості поведінки та конкретні дії учасників до, під час та після вчинення кримінального правопорушення; чи знайомий свідок з кимось із них (коли, за яких обставин познайомився); чи вчинялись на місці вчинення кримінального правопорушення кимось із учасників події дії, спрямовані на спотворення (знищення) носіїв слідової інформації тощо;

– щодо події кримінального правопорушення: точні час та місце; що передувало вчиненню протиправних дій; які, на думку допитуваного, причини події; наявність знаряддя злочину та можливість надання опитуваним його детального опису; чи застосовувались кимось з учасників події технічні засоби фіксації (наявність камер відеоспостереження на місці події); що відбувалось після вчинення кримінального правопорушення тощо

[70, с. 234].

Виходячи з цього, можна сформувати наступні групи свідків у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:

- особи, які є очевидцями події;
- особи, які вказані як засновники «фіктивної волонтерської (благодійної) організації (фонду)»;
- представники банківських установ;
- оператори в системі мережі інтернет та інші суб'єкти, що надають різноманітні види послуг;
- працівники страхових агентств, соціальних служб, ДМС, через яких оформлювалися документи;
- інші категорії свідків, які не мають відношення до волонтерської та благодійної діяльності, але володіють інформацією, що має значення для кримінального провадження;
- родичі, знайомі, сусіди потерпілого, підозрюваного та ін.;
- державні контролюючі органи, які здійснюють контроль за волонтерською та благодійною діяльністю:

1) представники Міністерства соціальної політики України: з приводу особливостей здійснення координації діяльності з питань волонтерської діяльності; затвердження порядку ведення обліку волонтерів тощо;

2) представники національної соціальної сервісної служби України: з питань здійснення державного контролю за діяльністю благодійних організацій; внесення до ЄДР юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань відомостей про благодійні організації; особливостей перевірки благодійних організацій;

3) представники державної податкової служби: з питань здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства певними благодійними організаціями;

4) представники державної казначейської служби України: з питань

здійснення контролю за цільовим використанням коштів, виділених з бюджетів усіх рівнів на волонтерську та благодійну діяльність та ін.

Ряд науковців вважає, що, крім правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування, повнота і правдивість показань свідків залежить від вирішення наступних тактичних завдань, які повинні враховуватись слідчим: визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому; нейтралізації чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту (відмова, ухилення від дачі показань, неправдиві показання); врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного; вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань. Натомість, при допиті свідка найбільш складним завданням є встановлення достовірності його показань. Зокрема, мотивами завідомо неправдивих показань можуть бути особиста зацікавленість, співчуття до підозрюваного або потерпілого, шантаж та погрози зі сторони зацікавлених осіб. Ознаками пасивної неправди є незнання обставин, які мали би запам'ятатись, нездатність деталізувати події, бідність емоційного фону, стереотипний збіг показів декількох осіб [184, с. 220; 174, с. 4; 70].

Часто такі показання не збігаються із логічним розвитком подій, а також із показаннями інших осіб (інших свідків, потерпілих, підозрюваних).

Отже, допит є одним із найважливіших інструментів розслідування кримінальних правопорушень. Від того, як буде проведений допит, залежить успіх розслідування та притягнення винних до відповідальності. Разом з тим, запорукою успішного допиту є обрання правильної тактики та прорахування всіх нюансів, які можуть виникнути під час отримання інформації від різної категорії осіб, вміння здійснювати вплив на зміну ситуації та апелювання фактами, які заздалегідь відомі слідчому.

3.2. Особливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів

Як показав аналіз кримінальних проваджень щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, у ході їх розслідування вилучається та підлягає подальшому аналізу низка матеріальних об'єктів: 1) документи, доказове значення яких пов'язано з їх змістом, або з матеріальною складовою (вивчення яких допомагає відтворити дії осіб, які мають відношення до протиправної волонтерської та благодійної діяльності); 2) речові докази, які зберегли на собі сліди шахрайства, або служили засобом вчинення цього кримінального правопорушення; 3) комп'ютерна техніка та електронна інформація, розташована на матеріальних носіях та ін.

Залучення речей та документів кримінального провадження відповідно до вимог кримінального процесуального закону можливе в основному в такі способи:

- подання за власною ініціативою учасниками провадження, а також будь-якими іншими фізичними та юридичними особами;
- витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб документів, їх копій, висновків ревізій, актів перевірок на вимогу сторони кримінального провадження та потерпілого;
- вилучення документів під час обшуку, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді;
- тимчасовий доступ на підставі ухвали слідчого судді, суду, що полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої перебувають документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії, а в разі ухвалення відповідного рішення слідчим суддею, судом – вилученні (тимчасовий доступ заборонено до документів, зазначених у ст. 161 КПК України);

– одержання на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [183, с. 188].

З наведеного вбачається, що процесуальні дії тісно співвідносяться зі слідчими (розшуковими) діями як ціле і частина, що дозволяє перелічені слідчі (розшукові) та інші кримінально-процесуальні дії поділити на дві групи:

– процесуальні дії примусового характеру: обшук, слідчий огляд, тимчасовий доступ до речей і документів;

– дії, пов'язані з добровільним наданням інформації (документів): витребування і надання за власною ініціативою учасниками кримінального провадження [106, с. 383].

Найпоширенішим серед всіх процесуальних дій, спрямованих на вилучення речей та документів, є такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей та документів, який проводиться у 81 % випадків під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Втім, одним із необхідних засобів доказування на початковому етапі досудового розслідування ряду кримінальних правопорушень є організація і проведення обшуку, метою якого є виявлення й вилучення предметів і документів, які мають значення для встановлення істини в провадженні. Обшук – одна з проблематичних слідчих (розшукових) дій, що, вочевидь, пов'язано з дотриманням конституційних прав особи, складною процесуальною процедурою прийняття рішення про проведення обшуку та необхідністю врахування певних факторів, які впливають на його результативність. Головна відмінність обшуку від інших слідчих (розшукових) дій полягає у його примусовому й пошуковому характері [228, с. 72].

Важливе значення має правильне обрання організаційно-підготовчих заходів обшуку та тимчасового доступу до речей та документів.

Зокрема, як звертає увагу В. С. Кузьмічов, до організаційної частини належать дії, що сприяють найраціональнішому проведенню розслідування, його плануванню, підготовці та проведенню слідчих (розшукових) дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей, використанню технічних засобів, взаємодії суб'єктів розслідування. У тактичній частині розглядають дії, спрямовані на виконання завдань розслідування, прийняття тактичних рішень і визначення своєчасності проведення слідчих дій, оцінювання необхідності вжиття запланованих заходів, з урахуванням слідчої ситуації, що склалася [97, с. 52].

Як свідчить аналіз судово-слідчої практики, до організаційно-підготовчих заходів обшуку здебільшого відносяться: вивчення матеріалів кримінального провадження; збір орієнтуючої інформації про: особу злочинця, а також членів його сім'ї, родичів та знайомих; структуру та склад ЗУ; усі епізоди організованої злочинної діяльності; місця (об'єкти) обшуків; знаряддя (засоби) злочину та предмети, що здобуті злочинним шляхом і підлягають відшукуванню тощо; аналіз й оцінка зібраної інформації та слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування, до ухвалення рішення про проведення обшуків; прийняття (ухвалення) рішення про проведення одночасних обшуків; планування та визначення часу проведення обшуків; створення оптимальних умов для проведення даної слідчої (розшукової) дії; визначення та підготовка необхідних транспортних, науково-технічних та інших спеціальних засобів (озброєння); добір необхідних учасників для проведення одночасних обшуків; визначення способу фіксації ходу та результатів обшуків; розробка заходів, що передбачають дії учасників обшуку у випадках виникнення не передбачуваних ситуацій або ускладнень; складання плану проведення одночасних обшуків; проведення інструктивної наради серед усіх учасників слідчої дії [221].

Схожий перелік організаційних заходів і при підготовці до тимчасового доступу до речей та документів. Різниця здебільшого полягає в тім, що під

час обшуку речі та документи підлягають відшукуванню, а при тимчасовому доступі до речей та документів особа, у володінні якої знаходяться такі об'єкти, повинна добровільно їх видати уповноваженій особі.

Отже, необхідно з'ясувати дані осіб, які володіють певними речами, документами та їх місцезнаходження, місця зберігання таких матеріальних об'єктів, їх перелік тощо.

Як показав аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, у такій категорії проваджень може виникнути необхідність у вилученні документів у наступних органах та організаціях:

- органах державної реєстрації (12 %);
- мобільних операторів (48 %);
- інтернет-провайдерів (41 %);
- банківських установах (11 %);
- центрі надання адміністративних послуг (8 %);
- органах місцевої влади (11 %);
- громадських організаціях (8 %);
- благодійних фондах (26 %);
- штабах місцевого ТрО чи ЗСУ (6 %);
- медичних закладах (6 %);
- військкоматах (9 %);
- державній міграційній службі (7 %);
- ОСББ (7 %) тощо.

Зокрема, завжди перед проведенням процесуальних дій, спрямованих на вилучення, постає питання про з'ясування попереднього переліку документів, в яких відображено сліди шахрайських дій. Такими документами можуть бути:

1. Документи, що підтверджують юридичні факти:

– підтверджують особистий статус та сімейні зв'язки (свідоцтво про шлюб; свідоцтво про смерть; довідка про взяття на облік внутрішньо-переміщеної особи; довідка з ЖЕКу; виписка з реєстру речових

прав; посвідчення особи з інвалідністю; довідка про те, що особа постраждала внаслідок надзвичайної ситуації; акт про обстеження пошкодженого житла; посвідчення учасника бойових дій тощо);

– підтверджують особу та громадянство (паспорт, водійське посвідчення тощо);

– договори, угоди, інші юридичні документи, що підтверджують юридичні права та обов'язки (статут Благодійної Організації та інші засновницькі документи; посвідчення волонтера; журнали вихідної кореспонденції благодійних організацій тощо);

– документи, що свідчать про фіктивність волонтерської та благодійної організації (фонду) (бухгалтерська документація, податкова звітність, кредитні договори, договори поруки, фінансово-господарські договори; розрахункові рахунки фіктивних благодійних фондів);

2. Документи, що свідчать про обставини вчинення протиправних дій:

– документи, що містять інформацію про обставини вчинення шахрайства (заявки отримувачів благодійної допомоги про безпосереднє початкове звернення до волонтерської організації; акти приймання-передання майна чи листи підтвердження від отримувачів благодійної допомоги; акти приймання-передачі; договори оренди приміщення тощо);

– документи, що містять інформацію про причетність особи до протиправних дій (скріншоти переписки; фотографії; записи телефонних розмов; різноманітні квитанції тощо).

3. Документи, що є знаряддям вчинення шахрайства:

– підроблені документи, які використовувалися для обману інших осіб;

– печатки, штампи, які використовуватися для підробки документів;

– електронні носії інформації тощо.

Отже, спочатку треба визначати в кожному конкретному випадку, яке джерело доказів має місце – документ чи речовий доказ, мету вилучення документа, місця збереження або осіб, у яких зберігаються документи, а потім планувати проведення окремих слідчих (розшукових) та інших

процесуальних дій [106, с. 381].

Під час прийняття рішення про спосіб вилучення, необхідно продумати можливість добровільної видачі таких об'єктів, щоб уникнути примусових дій та можливого оскарження рішень щодо проведення обшуку за відсутності таких підстав.

А. В. Чуб слушно звертає увагу, що законодавцем зазначено, що виконавцем ухвали про тимчасовий доступ до речей та/або документів є особа, зазначена в ухвалі слідчого судді (ч. 1 ст. 165 КПК України). Так, в ухвалі про тимчасовий доступ до документів найчастіше зазначаються слідчі та співробітники оперативних підрозділів. Така практика є правильною. Але, проблема в тому, що тимчасовий доступ до речей та/або документів відноситься до заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 2 ст. 131 КПК України), а співробітникам оперативних підрозділів доручається лише проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України). Тому слід підтримати думку про необхідність усунення цієї прогалини у чинному законодавстві. Про це також зазначалось суддею Апеляційного суду м. Києва Т. М. Тютюном при узагальненні проблемних питань, які виникають при розгляді клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів у 2014 році. При узагальненні судової практики у 2014 році наголошувалось, що слідчим суддям необхідно враховувати те, що одним з механізмів витребування документів і даних, передбачених КПК України, є процедура тимчасового доступу до речей і документів, передбачених главою 15 КПК України, оперативні підрозділи мають право звертатися до слідчих суддів суду першої інстанції з клопотанням про тимчасовий доступ до таких документів згідно з правилами, встановленими статтями 159 – 166 КПК України, та з урахуванням специфіки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та мети її здійснення (зокрема, змісту та обґрунтування клопотання, додатків до клопотання, підстав для його задоволення тощо) [224, с. 85].

Дана аргументація надає підстави для внесення змін до ст. 40 КПК

України. Зокрема, редакцію пункту 2 підпункту 3 даної статті слід викласти у такій редакції:

2. «Слідчий уповноважений:

....

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також тимчасового доступу до речей та /або документів (за ухвалою суду) відповідним оперативним підрозділам».

Як показав аналіз судово-слідчої практики та опитування практичних працівників, при розслідуванні шахрайства саме під час проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел, здебільшого постає питання щодо обмеження прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Здебільшого вимушене втручання у права громадян відбувається під час проведення обшуку через необхідність вилучення та огляду низки предметів та документів, які мають відношення до справи, містять у собі інформацію про обставини шахрайства або є засобом вчинення таких кримінальних правопорушень. Як звертає увагу Н. В. Павлова, нерідко на практиці під виглядом огляду або тимчасового доступу до речей та документів проводиться обшук, що зумовлює у подальшому визнати результати проведення слідчої (розшукової) дії недопустимими, а права особи, в якій проводився такий обшук порушеними [134].

Натомість, є й випадки, коли особи, у володінні яких знаходилися речі та документи, що мають значення для справи, відмовляють у наданні доступу до них. За таких обставин слідчі вимушені переключатися на примусове вилучення вказаних об'єктів. У ряді випадків слідчі відразу приймають рішення про проведення обшуку, оскільки розуміють про неможливість добровільної видачі таких об'єктів. До того ж, нерідко виникає необхідність діяти раптово, із метою унеможливлення знищення об'єктів, що мають значення для справи, а також досягнення інших тактичних завдань, наприклад: з метою відшукування у житлі злочинця, виявлення і вилучення

тієї інформації, що уявляє інтерес для провадження, або вилучення всіх виявлених засобів комп'ютерної техніки з подальшим вивченням наявної на них інформації. Разом з тим, слід зазначити, що у ч. 2 ст. 168 КПК України йдеться, що вилучення таких інформаційних систем здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі слідчого судді, суду. Якщо електронні носії інформації не вказані в ухвалі, а їх вилучили, законодавець розцінює це як грубе порушення норм кримінального процесуального законодавства [84; 146; 218].

У процесі вилучення документів залежно від мети використання документа у кримінальному провадженні необхідно визначити таке: 1) оригінал документа; 2) дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал); 3) копія документа; 4) копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах; 5) електронний носій інформації; 6) документи, що виконані у вигляді рукописних записів, як буквених, так і цифрових (коли надаються угоди, розписки й інші акти, пов'язані з реалізацією прав і обов'язків громадян) [106, с. 382].

Зокрема, якщо планується вилучити документи, значення яких слідчий самостійно визначити не може, слід запрошувати спеціаліста відповідного профілю (бухгалтера, податківця, спеціаліста у галузі комп'ютерних технологій тощо). В основному робота з документами потребує комплексного застосування криміналістичних засобів та економічних методів із залученням фахівців різного профілю [146, с. 84].

Натомість, у цьому розрізі постає питання: чи можна буде використовувати у подальшому не сервісне обладнання, а електронні копії як докази у кримінальному провадженні. З цього приводу О. Бургай зазначає, що електронна інформація, отримана шляхом копіювання з відповідного пристрою, стає «електронним доказом», якщо її процесуальне оформлення здійснене у визначеному порядку. Вона має бути закріплена на відповідних носіях, про що вказується у протоколі із зазначенням технічних засобів та програм, за допомогою яких здійснювалося копіювання такої інформації. Під

час копіювання електронної інформації обов'язково має проводитися відеозапис із зазначенням технічних засобів, які використовувалися для його проведення [17; 21].

У свою чергу, паперова копія веб-сторінки як електронного доказу являє собою роздрукований на принтері скріншот цієї web-сторінки. Незважаючи на те, що відповідно до ч. 3 ст. 100 ЦПК паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, вона засвідчується за тими ж правилами, що й копія письмового доказу. Неналежне процесуальне оформлення копії веб-сторінки призводить до того, що суд не приймає її до уваги як допустимий доказ [220, с. 175].

Слід зауважити, що доказову силу мають саме оригінали предметів та документів, а не їх копії. Натомість, як справедливо відзначила А. С. Штефан, щоб подати до суду оригінал веб-сайту чи сторінки, необхідно вилучити з певного сервера жорсткий диск (чи декілька жорстких дисків) і доставити його до суду, при цьому доступ до всіх сайтів і сторінок, що містяться на цьому жорсткому диску (дисках), буде тимчасово втрачений. Тобто оригінал сайту чи сторінки неможливо подати до суду без припинення їх функціонування в мережі Інтернет. Якщо жорсткий диск сервера зберігає декілька різних сайтів чи сторінок, то їх функціонування також припиняється, що може завдати шкоди власникам цих сайтів (сторінок) [242, с. 78].

З цього виходить, що web-сторінка, як електронний доказ, в матеріалах кримінального провадження, повинна бути в копії, що правильно створена та завірена у встановлений законом спосіб.

До того ж, ч. 3 ст. 99 КПК України визнає оригіналом електронного документа, що має бути надано суду, його відображення, якому надається таке ж значення, як документу. Зазначена норма дозволяє використовувати в кримінальному провадженні як докази електронні документи без безпосереднього задіяння фізичних носіїв інформації, якщо відображення такого документа було створене в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України. Відповідно, відкриваються

можливості сторін кримінального провадження використовувати як докази електронні документи, матеріальними носіями яких є частини складних та важкодоступних електронних інформаційних систем (наприклад, жорсткий диск сервера, на якому розміщено веб-сторінку, може знаходитися у будь-якій точці світу) [72, с. 184].

Для здійснення пошукових дій необхідно встановити носій, на якому знаходиться інформація: паперовий носій, електронний носій, флеш-пам'ять тощо. У свою чергу, до магнітних носіїв інформації відносять магнітну стрічку, магнітну карту, магнітний диск (жорсткий і гнучкий). Флеш-пам'ять являє собою різновид енергонезалежного напівпровідникового запам'ятовуючого пристрою з електронним стиранням. Реалізується флеш-пам'ять завдяки логічним елементам (чіпам), згрупованим у багаторівневі соти, що можуть зберігати ту чи іншу інформацію. На відміну від жорсткого диска, флеш-пам'ять витримує обмежену кількість циклів стирання та запису. Перевагою флеш-пам'яті над звичайною є її енергонезалежність, у разі вимикання енергії зміст пам'яті зберігається. Перевагою над жорсткими дисками, CD-ROM та DVD є відсутність рухомих частин, що дозволяє зробити записану інформацію більш компактною й доступною для користувача [106, с. 382].

Разом з тим, якщо є підстави вважати, що речі та документи будуть надані сторонами, у володінні яких вони знаходяться, у добровільному порядку, слід провести тимчасовий доступ до речей та документів: з банківських установ; у операторів мобільного зв'язку, у інтернет-провайдерів; у військкоматах та ін.

Наведемо приклад. Так, у кримінальному провадженні № 12015100080006620, що розслідувалося СУ Святошинським УП ГУ НП у місті Києві щодо заволодіння псевдоволонтером чужим майном, яке належало ОСОБА_5, а саме грошовими коштами у розмірі 43555 грн., що несанкціоновано списані з банківської карти ПАТ КБ «ІНФОРМАЦІЯ_1» № НОМЕР_1 було звернення до суду з приводу надання дозволу слідчому

здійснити тимчасовий доступ до документів, що становлять охоронювану законом таємницю, з можливістю їх вилучення, що перебувають у володінні посадових осіб ТОВ «ІНФОРМАЦІЯ_16», розташованого за адресою: АДРЕСА_5:

– документів які містять дані щодо абонентського номеру НОМЕР_18 (абонент А) із зазначенням терміналу ІМЕІ, у вигляді роздруківки щодо дати, часу і тривалості вхідних та вихідних телефонних з'єднань з посиланням на ретранслятор та прив'язку до базових станцій і адресу місцеперебування абонента зазначеного телефонного номеру;

– інформацію про абонентів, з якими зв'язувався ІМЕІ-термінал, зареєстрований з вище зазначеними абонентськими номерами в момент кожного вхідного та вихідного телефонного з'єднання (абонент Б) із зазначенням типу з'єднання, ідентифікатора (ІМЕІ та ІМСІ), дату та час вхідних та вихідних SMS-повідомлень, інформацію про GPRS-трафік, з урахуванням нульових дзвінків вказаного номеру телефону;

– ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання (абонентський номер ІМЕІ) з яким відбувався сеанс зв'язку абонентів А (абоненти Б) з посиланням на ретранслятор та прив'язку до базових станцій а також адресу місцеперебування абонента що користується зазначеним терміналом за період з 00 год. 00 хв. 01.06.2015 року по 10.07.2015 включно з можливістю ознайомитись та зробити їх копії (в електронному та друкованому вигляді [194].

Слід сказати, що важливим є не лише правильне вилучення предметів та документів, які мають значення у кримінальному провадженні щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, а й їх фіксація та огляд.

Виходячи з особливостей огляду та попереднього дослідження електронних документів, з якими слідчий найчастіше має справу в процесі розслідування, їх можна групувати за такими категоріями:

– електронні документи на фізичних носіях інформації;

- електронні документи, розміщені у хмарних сервісах зберігання інформації;

- електронні документи у вигляді публікацій у мережі Інтернет [72, с. 184].

Здійснюючи огляд шахрайського оголошення (наприклад, якщо шахрай видає себе за воєнного) слід звернути увагу на такі ознаки, що можуть свідчити про шахрайство:

- спроба авторів оголошення зіграти на почуттях співчуття та провини;
- часто використовувані великі літери та емодзі;
- відсутність посилань на офіційних представників волонтерських спільнот;

- публікація на сторінці нібито солдата інших прохань про допомогу «часто з однаковим текстом» [231].

Один із варіантів фіксації інформації, яка є в публічному доступі, здійснюється шляхом скріншоту (програмному фотографуванні зображення з екрану монітору), або створенням дублікату частини або цілого web-сайту за допомогою спеціальних програм. При дублюванні даних, як містять ознаки порушення авторських та суміжних прав, шкідливий код (віруси, рекламне ПЗ, хробаки, троянці, руткіти, клавіатурні логери тощо) – необхідно вказати web-адресу та зробити скріншот джерела розповсюдження, а також вказати контрольну суму файлу (значення, розраховане на основі набору даних з використанням певного алгоритму, що використовується для перевірки цілісності даних при їх передачі або збереженні) одним або декількома алгоритмами хешування: CRC32, MD5 та SHA-1 [38, с. 106].

Здійснюючи огляд сайту, слід знати, що зловмисники часто створюють копії сайтів справжніх благодійних фондів чи громадських організацій. Такі сторінки візуально схожі на сайти реальних благодійників, але відрізняються адресою сторінки. У кращому випадку на сайті буде оголошення з рахунками зловмисників, на які нібито можна переказати кошти на потреби армії, лікування, гуманітарну допомогу, тощо. У гіршому – це може бути

фішинговий портал, через який шахраї можуть вкрати ваші гроші, паролі, карткові реквізити та персональні дані [215].

Зараз багато волонтерів та благодійних організацій збирають допомогу і у соцмережах (фейсбук, телеграм тощо), нерідко роблять розсилки повідомлень у месенджерах, соцмережах, на електронну пошту чи у SMS зі шкідливими посиланнями про збір коштів. У цьому випадку слід перевірити, коли створена сторінка, яка її попередня активність, проаналізувати та описати розміщену інформацію [215].

Ретельну увагу слід приділити також вивченню інформації на платформах, сайтах, де особи намагалися зареєструватися із метою отримання благодійної допомоги.

Так, ОСОБА_4 в жовтні 2015 року, діючи умисно, шляхом обману, самовільно присвоївши владні повноваження заступника Голови Харківської обласної адміністрації ОСОБА_5, прагнучи одержати незаконну матеріальну вигоду під видом отримання благодійної допомоги від ТДВ «Житлобуд-2», використовуючи засоби мобільного зв'язку, зателефонувала на робочий телефон підприємства. В ході телефонної розмови ОСОБА_4 завірила голову наглядової ради ОСОБА_6 в тому, що вона є заступником Голови ХОДА ОСОБА_5 та повідомила недостовірну інформацію про те, що є хворі діти, яким необхідна допомога на лікування. Для підтвердження ОСОБА_4 надіслала на електронну адресу ТДВ «Житлобуд-2» лист-звернення № 982 від 30.10.2015 про надання благодійної допомоги хворим дітям (68 осіб), яким необхідна допомога в лікуванні, в сумі 2300 грн. на одну особу, підписаний від імені Президента Благодійної Організації «Благодійний Фонд Нова-Україна» ОСОБА_4, достовірно розуміючи, що викладенні у листі відомості не відповідають дійсності. У подальшому, 30.10.2015, ОСОБА_4 отримала від ТДВ «Житлобуд-2» грошові кошти в сумі 36000 гривень на розрахунковий рахунок Благодійної Організації «Благодійний Фонд Нова-Україна», що підтверджується платіжним дорученням № 3819 від 30.10.2015. Отримавши зазначені грошові кошти, ОСОБА_4 розпорядилась

останніми на свій розсуд, не для благодійних цілей. У ході огляду листа-звернення встановлено ознаки, що свідчили про фіктивність цього документа. Під час огляду договору про провадження волонтерської діяльності звертається увага як на ознаки матеріальної підробки, так і на змістовну сторону цього документа. Такий договір укладається між волонтером та організацією, яка отримуватиме волонтерську допомогу. У зазначеному документі повинно бути зазначено: опис волонтерської діяльності (завдання), період провадження волонтерської діяльності, права та обов'язки сторін, відповідальність за заподіяння збитків, умови розірвання договору тощо [149].

Під час проведення огляду посвідчення волонтера слід розуміти, що посвідчення волонтера, наприклад, може бути видане органами місцевої влади – мерією, селищною чи районною радою або ОДА (ОВА). Волонтерські посвідчення також можуть надати громадські організації, благодійні фонди, штаби місцевого ТрО чи ЗСУ, медичні заклади. Договір про провадження волонтерської діяльності із організацією має містити, зокрема, опис волонтерської діяльності (завдання) та період волонтерської діяльності, всі обов'язкові реквізити. У свою чергу, щодо документів організації, яка збирає кошти, слід зазначити, що організація, яка займається допомогою, обов'язково повинна бути зареєстрована та мати статус благодійної організації або громадського об'єднання. Якщо шахраї пропонують віддати гроші комерційній організації, це може бути однією із ознак шахрайства [215].

Сумлінні волонтери та благодійні організації обов'язково підтверджують надходження і витрати коштів звітністю: чеками про покупку продукції, фотографіями, виписками з рахунку, тощо. Тому, важливим є ретельно оглянути зміст та матеріальну складову таких документів [215].

Отже, проведення огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей та документів є ефективним засобом отримання інформації від матеріальних джерел.

3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності

Аналіз юридичної літератури свідчить про тривалі дискусії з приводу визначення змісту терміну «спеціальні знання».

Так, деякі науковців вважають, що спеціальні знання – це наукові й практичні знання та навички, які відповідають сучасному рівню розвитку відповідних галузей людської діяльності (за винятком знань в галузі процесуального і матеріального права), використовуються (застосовуються) під час розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних справ з метою сприяння слідству чи суду в збиранні та дослідженні доказів. У свою чергу, інші науковці досліджувану категорію характеризують як незагальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст чи експерт з метою допомоги слідчому чи суду у з'ясуванні обставин справи або надання висновків із питань, для вирішення яких потрібне їх використання [71, с. 44; 102, с. 22; 143].

Згідно кримінальному процесуальному законодавству, використання спеціальних знань проявляється у залученні спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях і при призначенні та проведенні судової експертизи. Між тим, аналіз криміналістичної літератури свідчить, що реальні потреби та напрямки застосування спеціальних знань у стадії досудового розслідування є набагато ширшими і більшість авторів допускають використання спеціальних знань у практиці розслідування як у процесуальних, так і в непроцесуальних формах [61, с. 184; 8]. Серед не процесуальних форм найпоширенішими є: довідково-консультаційна допомога, науково-технічна допомога, контрольно-перевірочна діяльність.

Однією із процесуальних форм використання спеціальних знань під час

розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій (87 %).

Залучення спеціалістів у даній категорії кримінальних правопорушень передбачає запрошення фахівців із різних галузей знань, охоплених такими сферами, як психологія, економіка, облік та оподаткування, фінанси та банківська справа, підприємництво, інженерія програмного забезпечення та інформаційні технології, кібербезпека тощо. Рішення про залучення цих фахівців приймає безпосередньо слідчий, керуючись слідчою ситуацією, яку необхідно вирішити на конкретному етапі розслідування [141, с. 270].

Рішення про залучення спеціалістів для проведення допиту допоможе вирішити ряд важливих завдань і прояснити ті питання, що є для слідчого не зовсім зрозумілими.

Зокрема, у загальному вигляді комплекс питань, які можуть бути вирішені під час допиту із залученням спеціаліста, можливо представити у вигляді такої системи:

– питання, пов'язані з подоланням можливої протидії розслідуванню (спеціаліст, присутній під час допиту, може звернути увагу слідчого на нещирість допитуваного, неправдиві показання, які надає особа, окремі невідповідності отриманої інформації фактичній ситуації);

– питання, пов'язані з установленням психологічного зв'язку з допитуваним та вибором ефективної тактики допиту;

– питання, пов'язані, з формуванням базових знань у слідчого щодо ключових понять та термінів, які можуть стосуватися предмету допиту (надасть слідчому можливість правильно вести допит, сприятиме формуванню у допитуваного уявлення щодо обізнаності слідчого стосовно специфічних обставин та зменшить імовірність уведення його в оману);

– питання, пов'язані з формуванням переліку обставин, які підлягатимуть установленню та які утворюють предмет допиту;

– питання, пов'язані з вивченням організаційно-правових, нормативних, фінансово-господарських документів, які стосуються вчинення кримінальних

правопорушень та визначення правильної послідовності їх пред'явлення різним категоріям допитуваних осіб [141, с. 270].

Питання, пов'язані, з формуванням базових знань у слідчого щодо вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можуть стосуватися:

- нормативно-правової бази, що регулює правовідносини у сфері волонтерської та благодійної діяльності;
- недоліків, суперечностей в нормах і положеннях національного законодавства, що зумовлюють вчинення протиправних дій;
- управлінської політики у сфері благодійництва та волонтерства;
- контрольної-наглядової політики по відношенню до діяльності благодійних організацій;
- базової термінології, що стосується волонтерства та благодійництва;
- особливостей функціонування правовідносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності;
- особливостей діяльності волонтерських організацій та благодійних фондів та благодійних організацій;
- форм та ознак волонтерства та благодійництва;
- суб'єктів, які здійснюють волонтерську та благодійну діяльність;
- прав і обов'язків суб'єктів, які здійснюють волонтерську та благодійну діяльність та набувачів такої допомоги тощо.

Слідчому можна використовувати допомогу з приводу окреслених вище питань й у формі консультації спеціалістів (у межах непроцесуальної форми використання спеціальних знань).

Актуальною є допомога спеціаліста при проведенні ідентифікації з метою встановлення особи за ознаками її зовнішності шляхом складання її комп'ютерного композиційного портрету. На практиці нерідкими є випадки, коли потерпілий (свідок) погано запам'ятав чи взагалі не мав можливості побачити обличчя злочинця, але він запам'ятав особливості його ходи, рухів, фігури, голосу. У цих випадках доцільно продемонструвати потерпілому

(свідку) відеомасив, що складається спеціалістом з ряду відеосюжетів, відібраних у базі відеоданих системи на основі отриманих від потерпілого (свідка) відомостей про зовнішність особи, що розшукується (чи з огляду на спосіб здійснення злочину) [105, с. 126].

Втім, у світлі розвитку комп'ютерних технологій дедалі актуальнішим є застосування спеціальних знань при роботі з комп'ютерною технікою.

Ці знання є необхідні для:

- визначення статусу об'єкта як машинних носіїв інформації, його стану, призначення і особливостей;
- дослідження комп'ютерної інформації, включаючи її пошук та вилучення;
- виявлення ознак і слідів впливу на машинні носії інформації та на саму інформацію;
- здійснення допоміжних дій з виявлення, закріплення і вилучення доказів [98, с. 307].

Інформація, зафіксована в цифровому форматі, що міститься в електронно-обчислювальних машинах та інших цифрових пристроях, створених на основі їх технологій, у засобах рухомого радіотелефонного зв'язку та на різних носіях цифрової інформації, причинно пов'язана з подією злочину, що дозволяє встановити обставини скоєного злочину та злочинця [46].

У ході проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій здобувається/вилучається низка доказів, у тому числі й пристрої, що містять електронні сліди злочину. Втім, слідчий не завжди має компетентність для роботи з такими пристроями і електронними даними, що містяться в них, що потребує участі обізнаної особи.

Так, наприклад, будь-яка інформація, яка передається за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, зберігається на спеціальних технічних носіях (серверах) і в спеціальному вигляді (log-файлі). Інтернет-провайдери та інші суб'єкти, які беруть участь у процесі

інформаційно-телекомунікаційної передачі даних та у фактичному володінні яких перебувають сервери, мають можливість вилучити необхідні log-файли, засвідчити їхній зміст та надати на вимогу уповноважених учасників кримінального провадження. Такий спосіб збирання доказової інформації, у т. ч. електронної, використовується під час розслідування кримінальних правопорушень шляхом проведення відповідних НСРД, в яких беруть участь інтернет-провайдери. Будь-які дії з електронними документами мають здійснюватися у визначеному законом порядку уповноваженими особами за допомогою сертифікованого службового обладнання, з використанням ліцензійного програмного забезпечення. Використання несертифікованого обладнання або неліцензійного програмного забезпечення може призвести до викривлення інформації, отриманої з електронного документа через апаратні та/або програмні збої та помилки [, с. 19]. Оператори комунікаційних мереж також нерідко залучаються в якості спеціалістів.

Зазвичай, для встановлення обставин кримінального правопорушення та розшуку шахраїв виступають такі електронні пристрої:

- мобільні телефони;
- стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, нетбуки, планшети та інші малогабаритні комп'ютери;
- різні електронні гаджети (наприклад, багатофункціональні електронні годинники, пульсоміри, крокоміри та ін.);
- елементи інфраструктури інформаційно-комунікаційних мереж та операторів, що надають послуги зв'язку (сервери та ін.);
- автомобільні відеореєстратори;
- GPS-навігатори тощо [46].

Зокрема, на сьогоднішній день існує цілий ряд спеціалізованих інструментів веб-аналітики, що дозволяють отримувати корисні для використання у розслідуванні аналітичні дані з відкритих джерел Інтернету [46]. Відкриті джерела містять різні типи даних, включаючи текст, зображення, відео та аудіо. Це дозволяє слідчому використовувати різні

методи аналізу для отримання інформації.

Віртуальні сліди є доказами вчинення або планування кримінальних правопорушень конкретною особою або групою осіб. Вони вказують на рівень професіоналізму злочинця. На початковому етапі фіксації віртуальних слідів проводиться опис у протоколі відомостей про те, в пам'яті якого пристрою виявлено віртуальні сліди; кому належить пристрій; чи має пристрій вихід у мережу Інтернет, локальні та інші мережі; оперативна система пристрою, в яких файлах і які виявлені сліди; коли файл був створений, змінений. Згодом виконується фотографування екрана з виведеною інформацією про властивості досліджуваних файлів. Після чого відбувається вилучення для дослідження об'єкта з віртуальними слідами [185, с. 44].

Зауважимо, що за допомогою участі спеціалістів у галузі ІТ-технологій можна отримати певну інформацію у великому масиві даних, у тому числі корисною для розслідування:

- про конкретну особу та її соціально-психологічний портрет: коло спілкування, психологічні особливості, включаючи емоційні, комунікативні, мотиваційні та ціннісно-моральні якості, а також дані про його психологічний добробут (наприклад, за профілями в соціальних мережах);

- про кілька сторінок однієї й тієї ж особи у різних соціальних мережах, у тому числі зареєстрованих під вигаданими даними, для неї ідентифікації як їх єдиного користувача;

- про ІР-ідентифікатор пристрою, який використовувався для виходу в мережу Інтернет у конкретних випадках;

- про деякі дії певної особи щодо її активності в мережі Інтернет (наприклад, за номером телефону, який він використовував,

- про реєстрацію у соціальних мережах та електронних платіжних системах, про розміщенні оголошень і т.д.) [13].

Спеціалісти у галузі комп'ютерних технологій можуть надати консультації щодо правильного увімкнення технічних пристроїв, пошуку

файлів, доступу до хмарних сховищ та операційної системи; здійснюють допомогу у правильному вилученні комп'ютерної техніки та інформації, що знаходиться на жорстких, віртуальних дисках; здійснюють допомогу в огляді функціональної частини комп'ютера і зовнішніх носіїв даних, а також технічної документації; допомагають подолати систему захисту комп'ютерної інформації та провести аутентифікацію доступу до комп'ютера чи телефону конкретного користувача та ін. [167, с. 17].

Потенційна інформація, що знаходиться в слідах злочину, виявлених у електронних пристроях, телекомунікаційних системах і програмах, актуалізується і перетворюються у доказову інформацію саме шляхом використання спеціальних знань у формі судової експертизи. Адже експертиза є самостійною процесуальною формою одержання нових доказів і уточнення (перевірки) тих, що вже отримані [83].

Як зазначає І. В. Пиріг, експертна діяльність може здійснюватись фізичними особами, науково-дослідними організаціями й установами, вищими навчальними закладами, юридичними особами незалежно від форм власності, а також спеціально сформованими колективами: експертними радами, комісіями. Тобто суб'єктами експертної діяльності можуть бути юридичні та фізичні особи, які організують та безпосередньо виконують різного роду дослідження. Обов'язкова вимога для суб'єктів безпосереднього дослідження – наявність відповідних наукових знань у певній галузі (спеціальних знань) [140, с. 31].

Як показав аналіз судово-слідчої практики, у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, найчастіше призначаються такі експертизи:

- комп'ютерно-технічна (22 %);
- економічна (12 %);
- товарознавча (36 %);
- технічна експертиза документів (41 %);
- почеркознавча (19 %);

- портретна (11 %);
- відео- звукозапису (7 %);
- бухгалтерського обліку (21 %);
- трасологічна (14 %) та ін.

Одним із основних методів використання сучасних інформаційних технологій в правоохоронній діяльності є проведення судових комп'ютерно-технічних експертиз. Даний напрям досліджень є досить молодим і активно розвивається, постійно розробляються і впроваджуються нові методи і засоби проведення досліджень, програмно-апаратні комплекси, тощо. Основними завданнями даного виду експертиз є:

- пошук та аналіз інформації на цифрових носіях (персональних комп'ютерах, серверах, мобільних пристроях, тощо);
- відновлення видалених даних, пошук прихованої інформації;
- встановлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення;
- встановлення Інтернет активності користувача, кола спілкування, історії використання засобів зв'язку;
- дослідження технічного стану, характеристик, конструктивних особливостей комп'ютерної техніки та мобільних засобів [142, с. 151].

Зауважимо, що з метою розширення кола вирішуваних питань комп'ютерно-технічна експертиза досить часто проводиться в комплексі з іншими видами судових експертиз, такими як: експертиза об'єктів інтелектуальної власності, експертиза матеріалів та засобів відеозвукозапису, технічна експертиза документів, інженерно-транспортна експертиза, мистецтвознавча експертиза [142, с. 152]. Наразі комп'ютерно-технічна експертиза у комплексі із експертизою відео- звукозапису набула поширення під час розслідування шахрайства, учиненого шляхом використання інтернет-технологій, адже шахраї активно використовують мультимедійні технології, що ґрунтуються на представлених даних у цифровому форматі відеозображення із застосуванням анімації та звукового супроводу. У цій

експертизі спільні (інтеграційні) питання пов'язані зі встановленням їх оригінальності та незмінності (відсутністю монтажу) запису за допомогою комп'ютерної техніки. Основним об'єктом дослідження є файли зі звуковими, відеоформатами. Їх носіями, що відправляють на дослідження, переважно є мобільні телефони, смартфони. Ця техніка становить різновид терміналу стільникового зв'язку, SIM-карти до неї є необхідним компонентом для функціонування такого терміналу як телекомунікаційного засобу. Тому дослідження їх є одночасно й завданням експертизи телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів. Проте, виконуючи функції цифрового органайзера або персонального комп'ютера (спеціалізованого комп'ютера з відповідним програмним забезпеченням для роботи з електронною поштою, перегляду текстових або мультимедійних файлів тощо), ця техніка одночасно є об'єктом комп'ютерно-технічної експертизи. Мобільні телефони оснащені слотом для карти пам'яті, та/або їх можна підключити до комп'ютера як звичайний зовнішній накопичувач інформації з файловою системою [175, с. 29].

Найчастіше об'єкти експертиз, що розглядається, є засобами вчинення злочинів (підробка документів, ухилення від сплати податків, виготовлення фальшивих грошей, приховування слідів злочину тощо). Однак не менш поширеними є злочини, при вчиненні яких об'єктом посягання стає інформація, що знаходиться в комп'ютері, на якому-небудь носії, чи саме програмне забезпечення. Зокрема, магнітні носії комп'ютерів нерідко є місцем зберігання чи навіть приховування інформації, що становить інтерес для досудового розслідування злочину (у певних випадках комп'ютер або комп'ютерна мережа досліджуються як середовище, в якому вчинені певні дії) [67, с. 19; 42].

Як показали матеріали кримінальних проваджень щодо шахрайств у сфері волонтерської та гуманітарної діяльності, сталим способом обману є використання підроблених паперових документів.

Наведемо приклад. Отже, слідчий СВ Луцького ВП ГУНП у Волинській

області ОСОБА_4, за погодженням із прокурором, звернувся до суду з клопотанням про тимчасовий доступ до документів з можливістю вилучення, які знаходяться в приміщенні Благодійної організації Благодійний фонд «ІНФОРМАЦІЯ_1», що за адресою: АДРЕСА_1, а саме: прохань/звернень про надання гуманітарної допомоги до БФ «ІНФОРМАЦІЯ_2» і тимчасовий доступ до оригіналів документів з можливістю виготовлення копії, які знаходяться в приміщенні Благодійної організації Благодійний фонд «ІНФОРМАЦІЯ_1», що за адресою: АДРЕСА_1, а саме: журналу вихідної кореспонденції за 2016 рік. Оскільки вищевказані документи мають важливе значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, за ч. 1 ст. 190 КК України, виникла необхідність у витребуванні з метою подальшого ознайомлення та призначення почеркознавчих експертиз оригіналів цих документів, адже без них неможливо іншим способом з'ясувати обставини, що передбачається довести за допомогою цих документів, оскільки вони знаходяться лише у вказаній установі [193].

Наразі у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності пріоритетне значення відіграє почеркознавча та технічна експертиза документів. Складність криміналістичної експертизи документів полягає в розгалуженості завдань, різноманітності та складності об'єктів дослідження.

Предметом технічної експертизи документів є встановлення фактів, пов'язаних з їх виготовленням та ідентифікацією, що мають значення для кримінального провадження, на основі спеціальних знань у галузі дослідження документів.

Суттєвими ознаками, які виокремлюють об'єкти технічної експертизи документів серед інших об'єктів, є їх інформаційна сутність, матеріальна природа і гносеологічна характеристика. Об'єкти цього роду експертиз є носіями інформації про: обставини виготовлення документа (спосіб, час, технічні засоби, матеріали, що використані для виготовлення документа тощо); первинний зміст документа, наявність змін у змісті документа і спосіб

їх нанесення; тотожність технічних засобів, тотожність конкретно визначеного обсягу матеріалу, використаного для виготовлення документа; належність частин документа одному цілому [30, с. 78]. Відповідно, на практиці у технічній експертизі документів виділяється дві взаємопов'язані частини документа: його матеріал та реквізити. Кожна з цих частин є носієм важливої інформації про документ, засоби й барвники, що використовувались для його виготовлення чи підроблення. Коло питань, що вирішуються судово-технічною експертизою документів, достатньо широке та багатоаспектне. Воно залежить від тих завдань, що необхідно розв'язати у процесі дослідження представленого об'єкта (документа чи його частини) [29, с. 5].

У загальному вигляді технічна експертиза документів вирішує дві основні групи задач. Зокрема, ідентифікаційні задачі полягають, насамперед, у: ототожненні предметів за їх матеріально-фіксованим відображенням (друкарських форм, печаток, штампів, літер друкарських машин, матриць касових апаратів, мнотильних апаратів тощо); ототожненні обладнання, фотонегативів та інших засобів, що використовуються для виготовлення друкарських форм, печаток тощо; визначенні джерела (спільності) походження документу. Водночас, діагностичне дослідження полягає у виявленні сутності конкретно взятого для вивчення об'єкта за його ознаками, віднесенні його до певного класу, виду, типу, шляхом встановлення: способу виготовлення документа чи його частин; факту зміни первинного змісту; змісту слабковидимих чи невидимих текстів; хронологічної послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; класу, типу, марки, моделі друкарської машини, копіювального апарата, знакодрукуючого (знакосинтезуючого) пристрою тощо; способу нанесення зображення відбитків печатки та штампа; виду кліше печатки та штампа; способу виготовлення печатки та штампа тощо. Даний вид експертизи взаємопов'язаний з іншими видами криміналістичних експертиз, зокрема з трасологічною та почеркознавчою експертизами [125]. Трасологічна

(дактилоскопічна) експертиза за документами може призначатися у разі наявності матеріально фіксованих слідів-відображень на поверхні документу (папілірних візерунків, слідів губ, вушних раковин тощо).

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту і підпису. До ідентифікаційних завдань також належать встановлення факту виконання однією особою кількох різних текстів, окремих фрагментів тексту чи підпису, встановлення автора рукописного тексту, що досліджується, у разі, коли рукопис виконаний зміненим почерком, або ж суд має причини вважати, що виконавець рукописного тексту і його укладач є різними особами. Експерт-почеркознавець виконує також діагностичні завдання з метою встановлення факту виконання рукопису чи підпису у незвичних умовах або у незвичному для особи стані, це так звані «збиваючі» фактори, що впливають на процес письма [176; 54, с. 176].

Однак, як слушно зауважує Ю. В. Шендрик, під час призначення судової почеркознавчої експертизи, відібранні зразків почерку та підписів осіб для проведення експертизи, отриманні висновку експерта виникають проблемні питання, які можуть призвести до визнання висновку експерта недопустимим доказом. Зокрема, враховуючи коло суб'єктів вчинення відповідних кримінальних правопорушень, отримання від них експериментальних зразків почерку та підписів є проблемним, оскільки зазвичай ці особи або взагалі відмовляються надавати такі зразки, або можуть навмисно змінювати свій почерк чи підпис з метою уникнення кримінальної відповідальності. Порядок примусового отримання експериментальних зразків почерку та підписів діючим законодавством не передбачений, та навіть за умови визначення такого порядку у КПК України він фактично не може бути реалізований. У зв'язку з цим вирішального значення для проведення судової почеркознавчої експертизи набувають вільні зразки почерку та підписів, тобто рукописні тексти, рукописні записи, підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального

провадження і не пов'язані з його обставинами [236, с. 431]. Такими зразками можуть бути: звернення до різних служб, установ, підприємств, організацій, підписи в особистих справах, записи в автобіографії тощо.

Бухгалтерська документація, податкова звітність, фінансово-господарські договори, договори поруки та інші документи належать до об'єктів судово-економічної експертизи.

Серед завдань, що можуть бути вирішені за допомогою експертиз бухгалтерського обліку у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, можна виділити: документальне обґрунтування здійснення господарських операцій з постачання товарів, робіт, послуг, підтвердження правильності їх відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності; документальне обґрунтування наявності та розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду їх утворення та правильність їх відображення в бухгалтерському обліку; підтвердження правильності розрахунків та відображення в обліку операцій з нарахування та виплати доходів фізичним особам тощо [126].

Портретна ідентифікація не є поширеною експертизою в експертній практиці, однак її результати беззаперечно важливі для досудового слідства з метою розшуку, встановлення й ідентифікації людини. При цьому значна кількість портретних досліджень проводиться за відеозображеннями, а основним носієм криміналістичної інформації про зовнішність людини є технічні засоби відеофіксації, що дозволяє експерту знайти додаткову кількість зафіксованої інформації, з використанням якої можливо провести ідентифікацію людини за ознаками зовнішності [198, с. 102].

Під час вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності ототожнення осіб здебільшого здійснюється за фотографіями та відеозаписами із соціальних мереж; фотографіями, розміщеними на дошках оголошень; з камер банкомату та ін.

Висновки до розділу 3

Під час дослідження специфіки проведення окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій та використання спеціальних знань слід зробити такі висновки:

1. Інформація, що стосується предмета допиту у кримінальних провадженнях стосовно шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності може мати специфічний характер. Тому під час підготовки до допиту, слід ознайомитися зі: спеціальною літературою: галузевими нормативними актами, що регулюють сферу волонтерської та благодійної діяльності, щоб краще зрозуміти контекст протиправних дій; специфікою організації волонтерських і благодійних структур, їх порядком функціонування тощо; порядком документообігу системою обліку та звітності волонтерських і благодійних організацій (фондів) (розуміння принципів ведення бухгалтерського, податкового, статистичного та іншого обліку, складання звітів); змістом попередньо вилучених документів; довідковими матеріалами: словники, енциклопедії, довідники, навчальні посібники та інші джерела інформації, що можуть допомогти у з'ясуванні спеціальних термінів, понять.

2. Специфіка допиту підозрюваного проявляється як в умовах безконфліктної, так і конфліктної ситуації. Важливим тактичним прийомом є подолання інформаційного бар'єру, що потребує від слідчого професійних навичок, знань та досвіду, а також орієнтування в обставинах справи. Для подолання інформаційного бар'єру слід використовувати наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту з підозрюваним; використання різних темпів допиту; задавання чітких та зрозумілих запитань; уважне слухання відповіді підозрюваного; створення враження інформаційної обізнаності; пред'явлення доказів; використання даних, що містяться у висновках експертів та інших матеріалах кримінального

провадження: актів ревізій, висновків аудиту та інших документів, що містять інформацію про шахрайські дії, показань інших осіб; використання вилучених скриншотів переписки, оголошень про надання псевдоволонтерських послуг і здійснення псевдоблагодійної діяльності тощо.

3. Специфікою допиту потерпілих є той факт, що ними часто виступають постраждалі внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, дії надзвичайного чи воєнного стану; хворі; особи з інвалідністю; особи похилого віку та інші особи, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують особливого психологічного підходу під час їх допиту.

4. Усіх свідків, які підлягають допиту у провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можна сформуванати у наступні групи: 1) особи, які є очевидцями події; 2) особи, які вказані як засновники «фіктивної волонтерської (благодійної) організації (фонду)»; 3) представники банківських установ; 4) оператори в системі мережі інтернет та інші суб'єкти, що надають різноманітні види послуг; 5) працівники страхових агентств, соціальних служб, ДМС, через яких оформлювалися документи; 6) інші категорії свідків, які не мають відношення до волонтерської та благодійної діяльності, але володіють інформацією, що має значення для справи; 7) родичі, знайомі, сусіди потерпілого, підозрюваного та ін.; 8) державні контролюючі органи, які здійснюють контроль за волонтерською та благодійною діяльністю: представники міністерства соціальної політики України; представники національної соціальної сервісної служби України; представники державної податкової служби; представники державної казначейської служби України та ін.

5. Залучення речей та документів до кримінального провадження під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності є можливим: шляхом проведення огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей та документів, у формі добровільного надання матеріальних

об'єктів учасниками кримінального провадження.

6. Сформовано перелік об'єктів, що підлягають вилученню:

- 1) документи, що підтверджують юридичні факти: підтверджують особистий статус та сімейні зв'язки; підтверджують особу та громадянство; договори, угоди, інші юридичні документи, що підтверджують юридичні права та обов'язки (статут благодійної організації та інші засновницькі документи; посвідчення волонтера; журнали вихідної кореспонденції благодійних організацій; договір про провадження волонтерської діяльності тощо); документи, що свідчать про фіктивність волонтерської та благодійної організації (фонду) (бухгалтерська документація, податкова звітність, кредитні договори, договори поруки, фінансово-господарські договори; розрахункові рахунки фіктивних благодійних фондів).
- 2) речі та документи, що свідчать про обставини вчинення протиправних дій: скарги; заявки отримувачів благодійної допомоги про безпосереднє початкове звернення до волонтерської організації; акти приймання-передання майна чи листи підтвердження від отримувачів благодійної допомоги; сім-картки; договори оренди приміщення тощо; документи, що містять інформацію про причетність особи до протиправних дій (скріншоти переписки, фотографії, записи телефонних розмов, різноманітні квитанції тощо).
- 3) речі та документи, що є знаряддям вчинення шахрайства: підроблені документи, що використовувалися для обману інших осіб; печатки, штампи, що використовуватися для підробки документів; комп'ютерна техніка та електронні носії інформації тощо.

7. Приділено увагу організаційно-підготовчим заходам й тактиці проведення обшуку, огляду та тимчасового доступу до речей та документів. Акцентовано на важливості огляду електронних документів у вигляді публікацій у соціальних мережах, та інформації, розміщеної у хмарних сервісах. Наголошено на проблемних аспектах, які виникають під час проведення вказаних процесуальних дій та надаються рекомендації щодо їх усунення.

8. У провадженнях щодо шахрайства у сфері волонтерської та

благодійної діяльності важливу роль відіграє консультативно-довідкова допомога спеціаліста з метою формування базових знань у слідчого відносно механізму вчинення таких кримінальних правопорушень. Консультації спеціалістів можуть стосуватися: нормативно-правової бази, що регулює правовідносини у сфері волонтерської та благодійної діяльності; недоліків, суперечностей в нормах і положеннях національного законодавства, що зумовлюють вчинення протиправних дій; управлінської політики у сфері благодійництва та волонтерства; контрольно-наглядової політики по відношенню до діяльності благодійних організацій; базової термінології, що стосується волонтерства та благодійництва; особливостей функціонування правовідносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності; особливостей діяльності волонтерських організацій та благодійних фондів та благодійних організацій; форм та ознак волонтерства та благодійництва; суб'єктів, які здійснюють волонтерську та благодійну діяльність; прав і обов'язків суб'єктів, які здійснюють волонтерську та благодійну діяльність та набувачів такої допомоги тощо.

9. Важливою є допомога спеціаліста під час використання комп'ютерного моделювання, що значно підвищує ефективність встановлення особи за ознаками зовнішності. Актуальною є роль спеціаліста й під час проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій (допиту, огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей та документів). Спеціаліст бере участь під час пошуку, огляду та фіксації інформації, що знаходиться на веб-сторінці, на електронних носіях інформації та у хмарних сховищах, в пам'яті мобільних телефонів (із копіюванням даних з мобільного пристрою або комп'ютера тощо), під час аутентифікації доступу до комп'ютера чи телефону конкретного користувача тощо. Наголошено на допомозі спеціаліста у галузі комп'ютерних технологій у отриманні певної інформації у великому масиві даних соціальних мереж.

10. Специфіка кожного виду експертизи визначається особливостями досліджуваних об'єктів та характером питань, які необхідно вирішити. Серед

судових експертиз домінуюче місце у провадженнях даної категорії займають: комп'ютерно-технічна (22 %); економічна (12 %); товарознавча (36 %); технічна експертиза документів (41 %); почеркознавча (19 %); портретна (11 %); відео- звукозапису (7 %); бухгалтерського обліку (21 %); трасологічна (14 %) та ін.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у розробленні теоретико-прикладних засад методики розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, а також формулювання науково обґрунтованих практичних рекомендацій і пропозицій щодо їх розвитку й удосконалення. В результаті дослідження сформовано низку теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Здійснено криміналістичний аналіз сфери волонтерської та благодійної діяльності та окреслено специфіку факторів, що зумовлюють вчинення шахрайських проявів. Зокрема, ефективна співпраця благодійного сектору з владою, бізнесом і суспільством дозволяє йому брати на себе частку відповідальності за вирішення нагальних соціальних проблем, які держава не може повністю задовольнити. Стрімко набирає популярності й волонтерський рух, що ґрунтується на принципах добровільності, безкорисливості, некомерційності, щирій мотивації та прагненні до суспільної користі. Підвищена самоорганізація та суспільна мобілізація, прагнення допомоги нужденним, особливо під час дії особливих правових режимів, є спонукальною основою для значної кількості зловживань і обернення чужих коштів на власний рахунок. Рівень шахрайських проявів також залежить від правових колізій та прогалин у законодавстві, що регулює правовідносини у сфері волонтерської і благодійної діяльності, що налічує низку нормативно-правових документів, недостатньо чіткі та суперечливі позиції яких відкривають простір для шахрайства. Шахрайство у благодійній та волонтерській сфері процвітає й завдяки недостатньому контролю та моніторингу з боку відповідних органів, а також недостатній обізнаності благодійників, бенефіціарів та інших учасників у сфері волонтерства та благодійності щодо шахрайських схем. Через відсутність чітких державних орієнтирів благодійні та волонтерські організації стикаються з численними

труднощами та перешкодами, а недостатня ефективність вжитих правоохоронними та іншими контролюючими органами заходів у боротьбі з шахрайствами у цій сфері призводить до значного ускладнення криміногенної ситуації.

2. Розкрито зміст обстановки вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, що визначається низкою умов, які сприяють заволодінню шахраями майном або правами на майно потерпілих. До умов, що визначають обстановку вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності можна віднести: 1) соціально-економічні, викликані економічною нестачею, коли люди прагнуть отримати матеріальну вигоду будь-якими способами, у тому числі незаконними; 2) психологічні, викликані зростанням контингенту з підвищеним прагненням до наживи, схильністю до ризику, низьким рівнем емпатії, готовністю наживатися на чужому горі; 3) політичні, пов'язані з запровадженням військовим станом та воєнними діями тощо; 4) природно-кліматичні та технологічні, пов'язані з техногенними катастрофами, стихійними лихами тощо; 5) санітарно-епідеміологічні, пов'язані зі збільшенням волонтерського руху та благодійності задля подолання наслідків епідемій та допомоги постраждалим; 6) географічні, пов'язані зі збільшенням динаміки шахрайства залежно від територіальних особливостей (місця скупчення переселенців, деокуповані території тощо); 7) нормативно-правові, пов'язані з законодавчими колізіями та прогалинами у низці нормативно-правових актах, а також низьким рівнем правової культури населення тощо.

3. Окреслено й систематизовано типові способи та сліди вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Шахрайські дії можна поділити на чотири великі групи, беручи за основу характер відношення шахраїв до волонтерської та благодійної діяльності. *До першої групи* слід віднести шахрайства, пов'язані з псевдоволонтерською діяльністю у мережі Інтернет та фізичному просторі (48 %) (шахрайські дії, пов'язані з

пропозицією передачі грошових коштів родичам та тимчасово-окупованій території; шахрайські дії, пов'язані з перевезенням осіб із тимчасово-окупованих територій та їх розміщенням; фейкові оголошення у соціальних мережах інформації про допомогу; шахрайські дії з гуманітарною допомогою, під виглядом оплати за товарно-матеріальні цінності гуманітарного призначення за суттєво завищеною ціною або взагалі без виконання поставки). *До другої групи* належать шахрайські дії з фіктивною фінансовою допомогою, яка надається від міжнародних організацій (12 %) (застосування фішингу для отримання доступу до банківських даних постраждалих від війни; розробка фіктивних сайтів, схожих на урядові портали та портали ЄС). *До третьої групи* належать шахрайські дії, пов'язані з використанням пільгових умов, передбачених для діяльності благодійних та волонтерських організацій (22 %) (реєстрація як благодійних або волонтерських організацій для отримання пільг з податків, мита або інших платежів без наміру виконувати таку діяльність; використання фіктивного працевлаштування людей у благодійних або волонтерських організаціях із метою отримання державних субсидій або інших виплат; використання благодійних або волонтерських організацій для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом тощо). *До четвертої групи* – шахрайські дії, що вчиняються особами, які видають себе за тих, хто потребує допомоги (18 %).

Шахрайські дії у волонтерській і благодійній сфері, ґрунтуючись на об'єктивних та суб'єктивних факторах, залишають чітко простежувані сліди, найважливіше місце серед яких відіграють віртуальні (цифрові): інформація з web-сторінок, сайтів; інформація з профілей електронних мереж (аккаунтів «Instagram», «Facebook», «Twitter» тощо); інформація в різноманітних реєстрах та базах даних; інформація з банківських систем (про електронні перекази, грошові надходження тощо); інформація з бази даних комунікаційних мереж; сліди на жорсткому диску, магнітній стрічці, оптичному диску; сліди, що знаходяться в пам'яті електронних пристроїв

тощо.

4. З'ясовано криміналістично вагомі ознаки особи шахрая, який вчиняє шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, що вирізняється високим рівнем інтелекту, кмітливостю та винахідливістю, здатністю впливати на людей. Такі особи цинічно спекують на людських слабкостях, перетворюючи надію на порятунок на інструмент для своїх злочинних намірів.

Шахраїв, які вчиняють протиправні дії у сфері волонтерської та благодійної діяльності, можна поділити на три групи: а) особи, які мають відношення до громадських об'єднань, пов'язаних з волонтерською та благодійною діяльністю; б) особи, які діють під виглядом волонтерів (благодійників), не маючи офіційного статусу волонтера та не перебуваючи у благодійних або громадських організаціях, що займаються волонтерською, благодійною діяльністю; в) особи, які обманним шляхом заволодівають матеріальними благами (послугами), призначеними для отримувачів волонтерської допомоги та бенефіціарів (набувачів благодійної допомоги).

Категорії потерпілих від шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності визначаються особливим характером потреб, що виникають унаслідок соціально-економічної кризи, епідемії, пандемії, війни та інших надзвичайних станів. Залежно від цих умов формуються віктимогенні групи потерпілих.

5. Визначено складові організації розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Розслідування – це динамічний процес систематичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації, спрямований на виокремлення ключових даних, що мають суттєве значення. Важливою складовою цього процесу є організація розслідування, до змісту якої можна віднести наступні елементи: оцінка інформації про подію, що надійшла від заявників та співставлення її з типовими слідчими ситуаціями; визначення тактичних завдань та прийняття тактичних рішень; складання плану намічених дій; організація і налагодження взаємодії між слідчим і

оперативними підрозділами, іншими державними органами тощо.

Основними діями, спрямованими на виконання тактичних завдань, є: встановлення ознак шахрайства та відмежування його від інших складів кримінальних правопорушень; встановлення місця, часу та способу вчинення шахрайства; встановлення осіб, які причетні до вчинення шахрайства; з'ясування мотиву, мети та всіх обставин події; встановлення всіх епізодів злочинної діяльності; встановлення свідків й очевидців злочинної події; з'ясування доказової бази на підтвердження провини шахраїв; обрання форм і методів взаємодії; визначення слідчої ситуації, що склалася; обрання найбільш ефективного алгоритму розслідування; вжиття заходів щодо запобігання протидії розслідуванню тощо.

6. Розкрито особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, а також державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Найбільш розповсюдженою є взаємодія між слідчим та оперативними службами (підрозділами кримінальної поліції, кіберполіцією, оперативно-технічними службами, підрозділами Департаменту кримінального аналізу Національної поліції, оперативними підрозділами СІЗО). Формами такої взаємодії є: *процесуальні*: організаційне забезпечення роботи СОГ; допомога слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів; виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій; взаємодія під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження; *організаційні (непроцесуальні)*: спільний аналіз отриманої інформації; взаємний обмін інформацією, що становить оперативний інтерес; спільне планування СРД та ОРЗ; взаємодія під час реалізації матеріалів ОРД; одночасне проведення невідкладних СРД та розшукових заходів; обговорення результатів спільних дій тощо.

Не менш важливою є співпраця з операторами платіжних систем, постачальниками електронних комунікаційних послуг, адміністраторами

мережевих ідентифікаторів, банками та іншими суб'єктами, які володіють інформацією про користувачів, які представляють оперативний інтерес. Запорукою успішної роботи правоохоронних органів України є ефективна співпраця з органами Державної митної служби України, представниками Державної податкової служби, громадськістю, а ЗМІ – це потужний інструмент для її налагодження. Взаємодія поліції та ЗМІ має місце у такій формі: спільне проведення прес-конференцій; створення гарячих ліній; використання інформаційних матеріалів щодо вчинення протиправних дій у сфері волонтерства та благодійності; реагування на повідомлення у ЗМІ; отримання консультацій від медіа-представників; використання допомоги ЗМІ у збиранні інформації та розшуку злочинців; використання результатів журналістських розслідувань тощо.

7. Охарактеризовано організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного, потерпілого й свідка, що ґрунтується на комплексному аналізі процесуального статусу, особистісних та психологічних характеристик, а також ролі допитуваного у вчиненому діянні.

Запорукою ефективності допиту є його ретельна підготовка, що включає: вивчення матеріалів провадження, вивчення особи допитуваного, визначення часу й місця проведення, підготовка технічних засобів, речових доказів і чітке формулювання предмету й плану допиту. Для розуміння ключових термінів, правового порядку функціонування волонтерських та благодійних організацій (фондів), прав, обов'язків волонтерів і благодійників та інших осіб, які мають відношення до волонтерської та благодійної діяльності, доцільно перед допитом ознайомитися з низкою нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у цій сфері. Вивчення нормативно-правової складової волонтерської та благодійної діяльності дозволить слідчому успішно апелювати аргументами і фактами під час допиту осіб, які причетні до шахрайських дій; сформулювати коло запитань, що підлягають з'ясуванню; розпізнавати неправдиві показання.

Предмет допиту формується виходячи з механізму кримінального

правопорушення в цілому, процесуального статусу допитуваного, а також враховуючи специфіку напрямку, де вчинилися шахрайські дії, зокрема: соціальний напрям (допомога малозахищеним чи малозабезпеченим); медичний напрям (робота з хворими, пораненими військовими); культурно-просвітницький напрям; правозахисний напрям (безоплатна правова допомога); екологічний напрям; психологічний напрям (психологічна підтримка в адаптації людей від тих чи інших складних життєвих обставин); військово-забезпечувальний напрям (волонтерство та благодійність в зоні бойових дій) тощо.

8. Висвітлено особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на одержання інформації з матеріальних об'єктів. Зокрема, специфіка розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності полягає у вилученні та подальшому аналізі низки матеріальних об'єктів: а) документів, доказове значення яких пов'язано з їх змістом, або матеріальною складовою (вивчення яких допомагає відтворити дії осіб, які мають відношення до протиправної волонтерської та благодійної діяльності); б) речових доказів, які зберегли на собі сліди шахрайства або служили засобом учинення шахрайських дій; в) комп'ютерної техніки та електронної інформації, розташованої на матеріальних носіях та ін.

Засобом одержання таких об'єктів є проведення огляду, обшуку та тимчасового доступу до речей та документів у таких організаціях: органах державної реєстрації (12 %), мобільних операторів (48 %), інтернет-провайдерів (41 %), банківських установах (11 %), центрі надання адміністративних послуг (8 %), органах місцевої влади (11 %), громадських організаціях (8 %), благодійних фондах (26 %), штабах місцевого ТрО чи ЗСУ (6 %), медичних закладах (6 %), військкоматах (9 %), державній міграційній службі (7 %), ОСББ (7 %) та ін. Запорукою успіху вказаних слідчих (розшукових) і процесуальних дій, спрямованих на одержання інформації з матеріальних об'єктів, є попередня їх підготовка та визначення правильної тактики проведення.

9. Розкрито форми використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. Під час розслідування таких кримінальних правопорушень пріоритетним напрямком роботи слідчого є залучення спеціаліста для участі у СРД, надання консультацій, проведення ревізій та експертиз. У світлі активного використання комп'ютерних технологій під час вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності дедалі актуальнішим є застосування спеціальних знань при роботі з комп'ютерною технікою (у формі участі спеціаліста під час проведення огляду комп'ютерної техніки, обшуку, призначенні експертизи). Серед судових експертиз домінуюче місце у провадженнях даної категорії займають: комп'ютерно-технічна (22 %), економічна (12 %), товарознавча (36 %), технічна експертиза документів (41 %), почеркознавча (19 %), портретна (11 %), відео-звукозапису (7 %), бухгалтерського обліку (21 %), трасологічна (14 %) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк І. А. Способи вчинення шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4 (108). 410 с. С. 318–323.
2. Антощак А.Р. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування привласнення, розтрата або заволодіння майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. С. 95-98.
3. Арештанта київського СІЗО викрили на шахрайстві з військовою амуніцією. URL : <https://suspilne.media/amp/kyiv/> (дата звернення 12.01.24 р.).
4. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 258 с.
5. Баранов С. О. Взаємодія Державної податкової служби України з правоохоронними органами та органами публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 251-259.
6. Бахін В. П. Тактика – професіоналізм та майстерність у спілкуванні: навч. посіб. Київ, 2006.
7. Безпалько О. В. Підготовка волонтерів до проведення організаційних форм соціально-педагогічної діяльності. *Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху в Україні* / уклад.: Т. Л. Лях; авт. кол.: Безпалько О. В., Заверико Н. В., Зверева І. Д. Київ: Волонтер, 2001. 242 с.
8. Березняк В. С. Теоретичні, правові та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: дис. ... док-ра юрид. наук / 12.00.09. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. 545 с.
9. Берназ В. Д. До питання про поняття обстановки вчинення

крадіжок майна на морському транспорті. *Криміналістика та судова експертиза*. № 3. 1985. Київ : Вища школа, С. 44-47.

10. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Ріг, 2018. 396 с

11. Біленчук П. Д., Борисова Л. В., Паніотов Є. К. Взаємодія правоохоронних органів України та країн світу при розслідуванні електронних високотехнологічних транснаціональних злочинів. *Право і безпека*. 2003. № 1. С. 54-59.

12. Білоус Р. В., Василичук В. І., Таран О. В. Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 131-137.

13. Бондар В. С. Передумови формування окремого вчення про інформаційно-аналітичне забезпечення криміналістичної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 79. С. 194–204.

14. Бортник Н. П., Коваль М. М. Криміналістичні завдання початкового етапу розслідування катувань, що вчиняються співробітниками Національної поліції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 301–303.

15. Браверман С. С. Аналіз сучасних підходів до підвищення ефективності проведення допиту під час досудового розслідування. *Юридична психологія*. 2019. № 1 (24). С. 62-68.

16. Буздуган Я. М. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності. *Віче*. 2011. № 4. С. 7-10. URL : URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/viche_2011_4_4.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

17. Бургай О. Носії речових доказів. *Закон і бізнес*. 2020. URL : https://zib.com.ua/graphics/logotype_zib_small_ua.gif. (дата звернення 01.11.2020).

18. Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. Загальна декларація

волонтерів / XI Конгрес Міжнародної асоціації Волонтерів. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ : Академпрес, 1999. 112 с.

19. Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 46.

20. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юрид. наук / 12.00.07. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України. Ужгород, 2018. 220 с.

21. Венгерова Ю.В. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії з вилучення документальних джерел доказів під час розслідування злочинів у сфері туристичної діяльності. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12 (298). 324 с. С. 250–255.

22. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. Київ : НВТ «Правник»-НАВСУ, 1999. 126 с.

23. Використали понад 2 млн. грн. пожертв на Збройні Сили України для власного збагачення – підозрюють двох псевдоволонтерів на Тернопільщині. Офіційний сайт Тернопільської обласної прокуратури. URL : https://tern.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=313336 (дата звернення: 04.10.2022).

24. Висоцька С. Інституційні засади адміністрування проти епідемічних заходів в умовах сучасної охорони здоров'я України. *Науковий вісник: державне управління*. 2021. № 2 (8). С. 5-16.

25. Від махінацій з гуманітаркою до діпфейків: 6 найпоширеніших шахрайств під час війни. URL : <https://mind.ua/> (дата звернення 03.01.2023).

26. Власники житла, які прихистили біженців, отримають по 450 грн. на місяць на «комуналку»: URL : <https://lb.ua/> (дата звернення 11.04.2023).

27. Волонтери-винахідники часів пандемії: URL : <https://lb.ua/> (дата звернення 18.08.2023 р.).
28. Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв злочинів. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 124-135.
29. Гонгало С. Й. Сучасний стан судової техніко-криміналістичної експертизи документів. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2010. № 2. С. 1-11.
30. Гора І. В. Техніко-криміналістична експертиза документів. В книзі «Експертизи у судочинстві України: навч. -наук. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С.77-96.
31. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
32. Гришко В.І., Красько З.В. Делікти, здійснені в межах волонтерської діяльності та гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 324-329.
33. Громади протидіють COVID-19: URL : <https://www.auc.org.ua/> (дата звернення 11.04.2023).
34. Гукова І.А. Криміналістична характеристика та особливості розслідування шахрайства у сфері надання послуг із працевлаштування: дис. ... док-ра філософії. 081 – Право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. 253 с.
35. Давидюк В. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 12. С. 178-182.
36. Давченко Т. Тактика допиту у кримінальних провадженнях доведення до банкрутства (ст. 219 КК України). *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 8. С. 310-316.
37. Денисовський М. Д., Роденко Т. А. Тактичні особливості

проведення допиту та їх характеристика. *Галицькі студії «Юридичні науки»*. 2023. № 1. С. 17-21.

38. Джевага С. В. Використання спеціальних знань органами досудового розслідування у протидії кіберзлочинності. *Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності: матеріали науково-практичної конференції*. Харків, 2014. С. 105-107.

39. Динту В. А. Обстановка злочину як об'єкт пізнання. Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v69/62.pdf> (дата звернення 12.09.2022).

40. Допомога від міжнародних фондів: ООН, Червоного Хреста та інших: URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yak-otrimati-dopomogu-vid-mizhnarodnih-fondiv-oon-cher-voniy-hrest-ta-inshi-2410405.html> (дата звернення 15.09.2023 р.).

41. Дубовий Є. О. Взаємодія правоохоронних органів з державними та громадськими інституціями при здійсненні контрольно-наглядової діяльності у сфері обігу підакцизних товарів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. Том 3. 2019. С. 115-120.

42. Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів або комп'ютерно-технічна експертиза. URL: <http://centrservis.com.ua/ekspertizakomp-yuternoyi-tehniki-i-programnih-produkti-v-abo-komp-yuterno-tehnichna-eks-pertiza> (дата звернення: 03.02.2022 р.).

43. Ємельянов В. П. Кваліфікація злочинів проти власності: навч. посібник. Харків, 1996. 240 с.

44. Єфімов М. М. Особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 200-204.

45. Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу Інтернет: теоретичні та праксеологічні засади: монографія / Видавничий дім

«Гельветика», 2022. 202 с.

46. Живко З. Б., Рудий Т. В., Руда О. І. Використання кримінального аналізу у протидії кіберзлочинам. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий*. 2020. С. 55-57.

47. Журавель В. А. Допрос потерпевшого при виктимном поведенні. *Криміналістика и судебная экспертиза*. Київ : Вища шк., 1983. Вып. 26. С. 42–51.

48. Журавель В. А. Криміналістичні методика: сучасні наукові концепції: монографія. Харків. Видавнича агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

49. Журавель В. А. Тактичні завдання та механізм їх вирішення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Випуск 17. С. 11-18.

50. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2005. 19 с.

51. Завидняк В. І., Пушина Н. Л. Особливості початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням комп'ютерних технологій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 198-201.

52. Завидняк І. О. Планування і взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3-4. С. 205–212.

53. Заяць Д. Д., Степанюк Р. Л. Взаємодія під час розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460-465.

54. Золота Л. В., Савченко І. О. Проблематика призначення почеркознавчої експертизи у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. С. 175-180.

55. Золотніков О. С. Взаємодія митних та правоохоронних органів в процесі здійснення митного контролю. *Юридичний науковий електронний*

журнал. 2020. № 3. С. 488-491.

56. Івасюк Х. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері страхування майна. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 4. С. 279-283.

57. Ініціювання внесення доповнень до Кримінального Кодексу України, щодо виокремлення кримінальної відповідальності за вчинення протиправних дій з привласнення матеріальних благ шляхом обману, вчинене під прикриттям волонтерської діяльності №22/196824-еп: <https://petition.president.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2023р.).

58. Калугін В. Ю. Основні напрямки діяльності підрозділів кримінального аналізу. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф. (м. Одеса, 26 листопада 2020 р.). Одеса : ОДУВС, 2021.

59. Калюга Т. О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг: дис ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.09. Київ : МАУП, 2019. 264 с.

60. Калюга Т. О., Чаплинський К. О. Теоретичні та практичні основи розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг: монографія. Херсо. URL : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 238 с.

61. Калюга Т.О. Особливості участі спеціаліста в огляді документів під час розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 182–186.

62. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. канд... юрид. наук. 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2016. 210 с.

63. Касаткін С. Гуманітарна допомога і шахрайство: URL : <https://kpmg.com/ua/uk/home.html> (дата звернення 03.01.2023 р.).

64. Каткова Т. В. Проблеми реалізації принципу безпосередності

дослідження доказів на досудовому слідстві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акд. ім. Я. Мудрого. Харків, 1997. 18 с.

65. Кириченко О. В. Проблеми взаємодії підрозділів кіберполіції з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5 (11). С. 263-274.

66. Киричко В. М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 2012 КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1(19). С. 150-181.

67. Климчук М. П., Комісарчук Ю. А., Марко С. І., Стецик Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 112 с.

68. Коба В.Б. Загальні напрями організації розслідування шахрайства у сфері е-комерції. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 413–419.

69. Коба В. Б. Теоретичні та праксеологічні засади методики розслідування шахрайства у сфері е-комерції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024. 262 с.

70. Кобець С. В. Особливості допиту свідка та потерпілого під час розслідування погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 232-237.

71. Коваленко А. В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 2 (38). С. 48-59.

72. Коваленко А. В. Особливості тактики огляду електронних

документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 182-191.

73. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія / В. В. Коваленко. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 208 с.

74. Ковальська М.Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 377-381.

75. Ковтун О. А. Державна політика у сфері благодійництва в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 8. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/images/top_plashka.jpg (дата звернення 18.02.2023 р.).

76. Колісниченко О. М. Савченко А.Н. До питання про поняття способу вчинення злочину у криміналістиці. *Питання криміналістики та судової експертизи*. 1962. С. 62.

77. Коновалова В. О. Допит: тактика та психологія. Харків : Консум, 1999. 157 с.

78. Коновалова В. О. Організаційні та психологічні основи діяльності слідчого. Київ : 1973. 122 с.

79. Коновалова В. О. Організація і планування розслідування. Поняття і принципи планування. Техніка планування / Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. 462 с.

80. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України / Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко, О. І. Марочкін та ін.: монографія: за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с.

81. Корнієнко В. В. Взаємодія правоохоронних органів з банками, контролюючими та наглядовими органами при розслідуванні злочинів у банківській сфері. *Вісник Харківського національного університету*

внутрішніх справ. 2006. Вип. 35. С. 184-191.

82. Коробка О. С. Допит у конфліктній ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 382-385.

83. Коршенко В. А. Судова телекомунікаційна експертиза як джерело доказів під час розслідування кіберзлочинів. *Jumalul juridic national: teorie i practica*. 2017. №. 2. С. 192.

84. Коршун О. В. Проведення обшуку та тимчасового доступу до речей та документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 199–204.

85. Коць Є. Спосіб вчинення, як обставина, що підлягають доказуванню під час провадження досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 301-306.

86. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства: автореф. дис. ... канд. психол. наук.: спец. 19.00.06 / Харків, 2005. С. 13.

87. Кривенко Ю. В. Волонтерська та діяльність благодійна: спільне та відмінне. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 12.1 (40). С. 594-597.

88. Кривопуск О. Г. Особливості початку досудового розслідування я злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 418-421.

89. Криміналістика: підруч. / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

90. Криміналістика: підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В. В. Пясковського. – 2ге вид., перероб. і допов. Київ : Право, 2020. 752 с.

91. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник / За ред. В. Ю. Шепітька. Харків Право, 1998. 376 с.

92. Криміналістика: мультимедійний навчальний підручник. Національна академія внутрішніх справ: URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec18.html#> (дата звернення 14.03.2022).
93. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (дата звернення 12.01.2024).
94. Кримінальний процесуальний кодекс: закон України 13 квітня 2012 року № 4651-VI (дата звернення 12.01.2024).
95. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини : [навч. посіб.] / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-тє вид., доп. і переробл. Київ : Скіф, 2013. 256 с.
96. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 173–183. DOI: URL : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.258361>.
97. Кузьмічов В. С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів: моногр. Київ : НАВСУ НВТ «Правник», 2000. 450 с.
98. Курман О. В. Тактичні та організаційні особливості початку досудового розслідування несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 303-308.
99. Курята Л. Криміналістичні засади розслідування шахрайства. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 5. С. 272-275.
100. Леган І. М., Мороз О. І., Коршак В. С. Особа злочинця: морально-психологічні та кримінально-правові ознаки. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 5. С. 110-113.
101. Лисенко В. В. Розслідування ухилення від уплати податків, вчинених посадовими особами підприємств, організацій, установ. Харків : Консум, 1997. 60 с.

102. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Використання спеціальних знань у слідчій та судовій практиці. Київ, 1987. 45 с.
103. Лукашевич В.Г. Новий кримінальний процесуальний кодекс України – виклик теоріям кримінального процесу та криміналістики. *Держава та регіони. Серія: право*. 2014. № 3 (45). С. 111-117.
104. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : дис. ... канд. пед. наук / 13.00.05. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 20 с.
105. Мартиненко І.В. Криміналістичне дослідження інформації про зовнішність особи методами та засобами інформатики : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2005. 202 с.
106. Марушев А. Д. Організаційно-тактичні питання застосування кримінально-процесуальних дій для вилучення документів у процесі розслідування кримінального банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 380-383.
107. Матусовский Г. А. Економічні злочини: криміналістичний аналіз. Харків. Консум. 1999. 480 с.
108. Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 298 с.
109. Методика розслідування окремих видів злочинів / В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевський та ін. Київ. 1988. 405 с.
110. Митний кодекс: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 16.08. 2022).
111. Мірковець О. М. Особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях. *Науковий юридичний журнал*. 2021. Том 2. № 13. С. 87-94.
112. Монастирський Денис: Правоохоронці розслідують 247 кримінальних проваджень щодо розкрадання гуманітарної допомоги: URL : <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 12.05.2023).

113. Москаленко О.В. Щодо організації розслідування злочинів та її складових елементів. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «ПРАВО»*. 2017. Вип. 27. С. 131–136.

114. Насібова О. В. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2020. № 10 URL : http://www.economy.nayka.com.ua/images/top_plashka.jpg (дата звернення 21.01.2023).

115. Настільна книга слідчого: навчальний посібник / М. І. Панов та ін. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

116. Науково-методичні рекомендації «Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях» / Юхно О. О., Книженко С. О., Глобенко Г. І., Бондаренко О. О., Савчук Т. І., Чича Р. П., Фоміна Т. Г., Четвертак Д. Ю. за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. [Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу»]. На замовлення Головного слідчого управління Національної поліції України. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2018. 64 с.

117. Оганян Х. А., Гбур З. В. Санітарно-епідемічне благополуччя населення як чинник національної безпеки України. *Журнал «Інвестиції: практика та досвід»*. 2021. № 7. С. 106-112.

118. Огорчак А. Доброчинство в Галичині. Діяльність громадських організацій. *Погляд журналістів*. Київ, 1998. С. 50-53.

119. Одерій А. В, Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених під час здійснення релігійних ритуалів. Монографія. Донецьк: Донецький юридичний інститут. 2011. 326 с.

120. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид.

наук / 12.00.09. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2010. 20 с.

121. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів у системі криміналістики. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 160-167.

122. Опанасенко Н. О. Типові способи шахрайства, вчиненого організованою злочинною групою у сфері житлового будівництва. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 84-88.

123. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: посібник / [В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич]. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с.

124. Остапчук М. С. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 344-356.

125. Офіційний сайт Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. URL : <https://www.ndekc.zhitomir.ua/> (дата звернення 14.05.2023 р.).

126. Офіційний сайт Київського науково-дослідного інституту судових експертиз. URL : <https://kndise.gov.ua/> (дата звернення 21.04.2023 р.).

127. Павлик М. П. Характеристика способів вчинення злочинів, пов'язаних із *працевлаштуванням за кордоном*. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 230–236.

128. Павлова Н. В. Наукові передумови формування окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 135-145.

129. Павлова Н. В. Розслідування шахрайства при укладанні

цивільно-правових угод щодо відчуження житла: монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

130. Павлова Н. В. Співвідношення понять «обставини, що підлягають встановленню» та «обставини, що підлягають доказуванню» у провадженнях щодо шахрайства. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2021. С. 273-275.

131. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян: монографія. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 190 с.

132. Павлова Н. В. Роль і місце юридичної освіти в професійній діяльності слідчих. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 190-196.

133. Павлова Н.В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 466-471.

134. Павлова Н.В. Щодо важливості дотримання прав і свобод особи під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 190-196.

135. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2007. 211 с.

136. Панов Н.І. Кваліфікація злочинів, вчинених шляхом обману : навч. посіб. Харків : Юрид. ін-т, 1980. 88 с.

137. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи.

Український соціум. 2016. № 2 (57). С. 25-40.

138. Пашинська І. В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності: дис. ... док-ра філософії: 081–Право / Харківський університет внутрішніх справ. Харків. 296 с.

139. Петрова К. А. Термінологія у сфері благодійності в сучасній історіографії. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. 2010. № 21. С. 542-553.

140. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

141. Плосконос А., Саковський А. Використання спеціальних знань під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 5. С. 268-272.

142. Поліщук В. А. Роль комп'ютерно-технічної експертизи у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. *Актуальні задачі сучасних технологій*. Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Тернопіль. 2017. С. 151-152.

143. Поняття спеціальних знань, основні форми та суб'єкти їх використання (застосування) у судочинстві URL : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/kriminalist/38-ponyattya-spetsialnikh-znan-osnovn-i-formi-ta-sub-ekti-jikh-vikoristannya-zastosuvannya-u-sudochinstvi.html>

144. Попередження про шахрайство: ООН попереджає громадян України та гуманітарні організації про шахрайські схеми з використанням назви Гуманітарного фонду для України URL : <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення 12.03.2023).

145. Попов С. Зловживання довірою при шахрайстві. *Кримінальне право*. 2004. № 9. С. 21-25.

146. Попова І.М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 /

І.М. Попова; МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 250 с.

147. Постолов Т.О. Проблеми правового забезпечення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів кіберполіції під час протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 494-497.

148. Потайчук І. В. Організація взаємодії правоохоронних органів при виявленні організованих злочинних груп. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №2 (6). С. 1-13.

149. Правовий статус волонтера в Україні / Pravo, Видавництво «Юридична практика», 25.03.2022 р. URL : <https://pravo.ua/pravovyistatus-volontera-v-ukraini-poiasniue-iuryst-everlegal/> (дата звернення 03.02.2023).

150. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI.

151. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги, зібраної волонтерами: Закон України від 16 листопада 2022 року № 2747-IX. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1192-14/para01#o1>. (дата звернення 22.04.2022).

152. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI: станом на 3 верес. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

153. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1192-14/para01#o1> (дата звернення 22.04.2022).

154. Про деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної

агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройного конфлікту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 604. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 19.02.2022).

155. Про деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова КМУ № 174 від 01.03.2022 URL : <https://ips.ligazakon.net/> (дата звернення 12.04.2023).

156. Про затвердження Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 12.06.2021).

157. Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України. Наказ від 29.12.2019 № 1354// URL : <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/departament-kriminalnogo-analizu.html> (дата звернення 16.04.2022).

158. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС від 08.02.2019 № 100. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33194.html (дата звернення: 22.09.2021).

159. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2015 року № 556. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 19.02.2022).

160. Про Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги: Постанова кабінету міністрів України від 22 березня 2000 р. № 544: URL : [https://ips.ligazakon.net/l_flib1.nsf/LookupFiles/TSIGN.GIF/\\$file/TSIGN.GIF](https://ips.ligazakon.net/l_flib1.nsf/LookupFiles/TSIGN.GIF/$file/TSIGN.GIF) (дата звернення 22.01.2022).

161. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення 12.01.2024.).

162. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973 – 2011 рр.): станом на 26 вересня 2011 р. / Упоряд.: Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, В.І. Тютюгін. Харків, 2011. С. 419-430.

163. Птушкін Д.А. Розслідування шахрайства, вчиненого щодо об'єктів нерухомого майна громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. 240 с.

164. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 145-156.

165. Пчеліна О. В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини та їх вплив на методіку розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2010. 20 с.

166. Рейнгольд А.В. Наукові підходи щодо організації та планування розслідування шахрайства в інтернет-комерції. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 380–382.

167. Рейнгольд А. В. Основи методіки розслідування шахрайства в інтернет-комерції: дис. ... канд. юрид. наук / 12.00.09. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2023. 253 с.

168. Розмежування шахрайства та цивільно-правових деліктів: судова практика Касаційного суду України. URL : <https://ukrainepravo.com/> (дата звернення 24.12.2021 р.).

169. Розширення можливостей недержавних організацій через залучення волонтерів та створення мереж / за ред. В. Дибайло, Ш. Малеріус.

Київ, 2004. 98 с.

170. Ромців О. Планування як важливий напрям організації розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. 2019. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19983/romciv.pdf> (дата звернення 08.08.2021 р.).

171. Ротар Н. М. Правова культура та кризові явища: аспекти взаємовпливу. *Вісник відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*. 2010. № 1. С. 23-26.

172. Рубан М. Визначення поняття волонтерства. *Науковий вісник ім. В. О. Сухомлинського*. С. 66-70.

173. Русских В. О. Адміністративно-правові засади діяльності благодійних організацій: автореф. дис. ... на здобуття наук ступ док-ра. юрид. наук / 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 30 с.

174. Ряшко О. В. Допит свідка та потерпілого на стадії досудового розслідування: юридично-психологічний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 2-7.

175. Самойленко О. А. Виявлення та розслідування кіберзлочинів: навчально-методичний посібник. Одеса. 2020. 112 с.

176. Свобода Є. Ю., Абрамова В. М. Судово-почеркознавча експертиза: деякі проблемні питання та сучасні можливості. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 22.

177. Сербин Р. Детермінація форм благодійної діяльності. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 12. С. 47-52.

178. Сербин Р. А. Публічно-правове адміністрування благодійництва в Україні : автореф. дис. ... на здобуття наук ступ канд. юрид. наук / 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 40 с.

179. Сергєєва Д. Б. Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторконості приватного житла. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С.106-114.

180. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2013. С. 8.

181. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 234 с.

182. Сичова В. В., Полонець Т. С. Благодійна діяльність як основа соціальної роботи. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2020. № 9. С. 31-40.

183. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 184–190.

184. Слободянюк Б. К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 238 с.

185. Смушкин А. Б. Віртуальні сліди у криміналістиці. *Законність*. 2012. № 8. С. 43–45.

186. Сорочан А. В. Організація та планування розслідування шахрайства, що вчиняється на первинному ринку нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 454-461.

187. Сорочан А. В. Теоретичні та праксеологічні основи розслідування шахрайства на первинному ринку нерухомості: дис. канд. юрид. наук. 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2021. 239 с.

188. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

189. Справа № 334/2774/23 27: Вирок імені України від 27 квітня 2023 року Ленінського районного суду м. Запоріжжя. URL :

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/110469465> (дата звернення 11.01.2024.).

190. Справа № 359/6245/17: Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14 серпня 2017 року реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110469465> (дата звернення 10.02.2024 р.).

191. Справа № 554/1408/18: Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави 17 травня 2018 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68556571> (дата звернення 03.03.2023 р.).

192. Справа № 554/7806/22: Вирок іменем України Октябрського районного суду м. Полтави від 08 листопада 2022 року URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68556571> (дата звернення 03.01.2024).

193. Справа № 161/993/17: Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 30 січня 2017 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68556571> (дата звернення 03.03.2023).

194. Справа № 1-кц/759/1931/16: Ухвала Святошинського міськрайонного суду м. Києва. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57206134> (дата звернення 12.02.2023).

195. Справа №460/2974/14-к: Вирок імені України Яворівського районного суду Львівської області від 01 квітня 2015 року реєстра судових рішень URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57206134> (дата звернення 12.02.2023 р.).

196. Степаненко С. М., Польовий А. М., Лобода Н. С., та ін. Київ. Кліматичні зміни та їх вплив на сфери економіки України: монографія / кол. авт.: С. М. Степаненко, А. М. Польовий, Н. С. Лобода [та ін.] / за ред. С. М. Степаненка, А. М. Польового. Одеса: Вид. «ТЕС», 2015. 520 с.

197. Стрелюк Я. В. Особливості здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування шахрайства, яке вчинене знайомим потерпілої особи. *Право і Безпека*. 2014. № 4. С. 146–149.

198. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра. Київ, 2023. 366 с.

199. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця. Київ : Консорціум з удоскон. менеджмент-освіти в Україні, 2006. 302 с.
200. Таран О. В. Особливості отримання криміналістично значимої інформації на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці. *Правова інформатика*. 2011. № 3-4 (31). С. 156-160.
201. Тернавська Т. Волонтерська діяльність як шлях до професійного самовизначення майбутнього соціального працівника. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 2 (66). С. 149-159.
202. Тимчишин А. М. Тактичні особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про фальшивомонетництво. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2015. № 12. С. 148-153.
203. Тищенко В. В. Криміналістичне значення зв'язку «злочинець-жертва» для методики розслідування окремих видів злочинів. *Криміналістика та судова експертиза*. Вип.16. Київ, 1979. С. 38-39.
204. Тищенко В. В. Криміналістичний аналіз первісної інформації у справах про корисливо-насильницькі злочини. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. С. 136-140.
205. Тищенко В. В. Підготовка злочину як об'єкт криміналістичного дослідження. *Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Харків : Гриф, 2003. С. 93–99.
206. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: моногр. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
207. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів. Взаємодія оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії злочинам: зб. матеріалів круглого столу (Київ, 12 груд. 2012 р.). URL : ФОП Кандиба, 2012. С. 49–53.
208. У Дніпрі судитимуть студентку ДДУВС, яка ошукала жінку на понад 800 тисяч гривень, видаючи себе за військового. URL :

<https://dp.reporter.ua/> (дата звернення 15.03.2024).

209. У Києві викрили шахраїв, які наживалися на гуманітарці. URL : <https://vgolos.ua/> (дата звернення 23.01.2024).

210. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія / Київ : Паливода А. В., 2005. 321 с.

211. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: URL : <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 24.11.2023).

212. Ус О. Склад злочину як підстава кримінально-правової оцінки вчиненого діяння. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. С. 196-201.

213. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

214. Філатова А. С. Волонтерський рух і його роль у сучасній Україні. URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/3bcad4ce-5c47-4a8f-9241-f852078b4cc7/content> (дата звернення 18.02.2023).

215. Фінансова грамотність: як не потрапити на гачок псевдо волонтерів: URL : <https://makariv.media/> (дата звернення 21.01.2023).

216. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2007. 221 с.

217. Чаплинська Ю. А. Наукові підходи до організації проведення допиту. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 218-224.

218. Чаплинський К.О. Особливості застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо зловживань в сфері нерухомості. URL : https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/download/chaplynskiyi/pdf/1104. (дата звернення 02.09.2023).

219. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

220. Чванкін С.А. Веб-сторінка як електронний доказ у цивільному

судочинстві в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2020. № 62. С. 172-177.

221. Чередник К.О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями: дис. канд. юрид. наук / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2019. 270 с.

222. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2001. 309 с.

223. Черноус Ю. М., Лісіцький А. В. Особливості організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 59. С. 74-79.

224. Чуб А. В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2017. 221 с.

225. Чучко С. В. Оцінка первинної інформації та коло обставин, що підлягають встановленню в ході розслідування шахрайств під час купівлі-продажу товарів через мережу «Інтернет»: окремі аспекти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 304-309.

226. Чучко С. В. Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет: дис. док-ра філософії. 081 – Право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 276 с.

227. Шайгородський Ю. Ж. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2023. С. 77-83.

228. Шаповал О.В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Судова апеляція*. 2016. № 4 (45). С. 71-79.

229. Шапочка С. В. До питання запобігання окремим видам шахрайства, яке вчиняється з використанням можливостей мережі інтернет. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал.* Київ : МНДЦ при РНБО України. 2014. № 1 (32). С. 213-225.

230. Шахраї дистанційно заблокували волонтерські банківські карточки. URL : <https://wz.lviv.ua/> (дата звернення 24.03.2023)

231. Шахраї створюють фейкові збори від імені українських військових: як розпізнати аферистів: URL : <https://www.obozrevatel.com> (дата звернення 21.01.2023).

232. Шахрайство із гуманітарною допомогою для ЗСУ – судитимуть: псевдоволонтера. URL : https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=333562&fp=510# (дата звернення 12.03.2023 р.).

233. Шевців В. М. Криміналістична характеристика предмету незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Право UA.* 2022. № 3. С. 167–173.

234. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук / 12.00.09. Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Харків, 2023. 20 с.

235. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: монографія. Вінниця : Т ВОРИ, 2023. 292 с.

236. Шендрик Ю. В. Висновок судової почеркознавчої експертизи як джерела доказів у кримінальних провадженнях за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 7.

С. 431-434.

237. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика: підручник. за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.

238. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): Монографія. Харків : Харків. юрид., 2007. 432 с.

239. Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочину як ознака складу злочинів проти правосуддя. *Форум права*. 2015. № 6. С. 330-335.

240. Шпуганич І. І. Благодійні організації як суб'єкти цивільного права : дис. канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.03 / Львівський національний університет імені Івана Франка ; Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2018. 214 с.

241. Шпуганич І. І. Благодійні організації як суб'єкти цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2018. 20 с.

242. Штефан А. С. Веб-сайт і веб-сторінка як докази у цивільному судочинстві. *Судова апеляція*. 2017. № 4 (49). С. 77-85.

243. Як діяти волонтерам під час надзвичайних ситуацій: <https://shotam.info/> (дата звернення 18.08.2023 р.).

244. Янковий М. О. Генезис поняття та сутність допиту. *Науковий вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ*. 2007. № 5. С. 185-187.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведені результати опитувань
163 працівників оперативних підрозділів, 44 представників
кіберполіції, 145 слідчих, 64 дізнавачів, 98 обізнаних осіб

	З а п и т а н н я	%
1.	Вкажіть Ваш вік:	
	До 25 років	26
	25-30 років	29
	31-40 років	42
	41 рік і старше	3
2.	Вкажіть стаж практичної роботи:	
	до 1 року	9
	від 1 до 3 років	11
	від 3 до 5 років	37
	від 5 до 10 років	31
	більше 10 років	12
3.	Чи розслідували Ви або брали участь у розслідуванні шахрайства:	
	так	100
	ні	0
4.	Чи мали місце у Вашому підрозділі випадки розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності і чи можете Ви надати інформацію з цього приводу:	
	так	100
	ні	0

5.	Чи розслідували Ви особисто або брали участь у розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:	
	так	44
	ні	66
6.	Чи вважаєте Ви, що розслідування кримінальних правопорушень даної категорії потребує відповідної кваліфікації уповноваженої особи у цьому напрямку:	
	так	98
	ні	2
7.	Чи згодні Ви з твердженням, про необхідність розроблення криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності в розрізі докладної побудови кореляційних зв'язків між окремими її елементами:	
	так	96
	ні	4
8.	Як Ви вважаєте, які підготовчі дії до вчинення шахрайства досліджуваного виду можуть мати місце?	
	підбір та підготовка певної електронно-обчислювальної техніки (ноутбук, комп'ютер, планшет тощо)	86
	розробка програмного забезпечення, необхідного для вчинення окремих видів шахрайства (фішинг, кардінг)	84
	вибір об'єкта шахрайських дій	100
	вибір кола осіб, стосовно яких будуть вчинені шахрайські дії	92
9.	Чи вважаєте Ви складання плану розслідування обов'язковим:	
	так	95
	тільки у багатоепізодних справах із великою кількістю підозрюваних	5

	ні	2
10.	Які заходи приховування шахрайських дій визначеного виду Ви можете визначити?	
	надання неправдивих показань при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів	61
	ліквідація устаткування, що засовувалось для вчинення шахрайських дій	85
	відмова від дачі показань	35
11.	Як Ви вважаєте, які процесуальні форми взаємодії при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:	
	реалізацію доручень уповноваженої особи про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	88
	надання уповноваженій особі інформації, що зібрана у ході оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо внесення даних до ЄРДР	81
	виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, що мають значення для встановлення наявності чи відсутності підстав для внесення відомостей до ЄРДР за оперативними матеріалами	32
12.	Які Ви вважаєте найбільш ефективними серед організаційних форм при розслідуванні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:	
	спільне чергування у складі слідчо-оперативної групи	69
	об'єднане проведення складних процесуальних дій (обшук, слідчий експеримент) чи деяких тактичних операцій	58
	колегіальне планування початкового етапу розслідування протиправного діяння	71

	взаємний обмін інформацією між підрозділами Національної поліції, іншими органами влади та громадськістю в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії	96
	колективні виїзди уповноважених осіб (слідчого, дізнавача, детектива, прокурора) та оперативних працівників для проведення СРД, НСРД	54
	консультування	72
13.	На Вашу думку, при розслідуванні досліджуваного виду шахрайства є потреба у комплексному проведенні СРД, НСРД, процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів:	
	так	91
	тільки на початковому етапі	4
	зазначені дії можна проводити розрізнено	5
14.	Як Ви вважаєте, чи доцільна чітка послідовність у проведенні СРД, НСРД, процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів:	
	так	92
	ні	4
	не можу відповісти	4
15.	Чи вважаєте Ви, що питання, які стосуються шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, є достатньо складними для сприйняття уповноваженими особами без належної підготовки:	
	так	88
	ні	12
16.	Вкажіть, які СРД та процесуальні дії проводяться в більшості кримінальних проваджень досліджуваної категорії:	
	огляд місця події	28
	огляд ЕОТ, предметів та документів	86

	допит	100
	обшук	58
	пред'явлення для впізнання	3
	слідчий експеримент	6
	призначення експертиз	100
	тимчасовий доступ до речей та документів	100
	інші	51
17.	Основні форми використання спеціальних знань при розслідуванні досліджуваних шахрайств:	
	консультативно-довідкова допомога	23
	участь спеціаліста у проведенні СРД, НСРД	49
	призначення експертиз	100
	інше	22
18.	На Вашу думку, які фактори позначаються на поширенні шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:	
	недосконалість законодавства у сфері волонтерської та благодійної діяльності	71
	недосконалість державного контролю за сферою волонтерської та благодійної діяльності	71
	відсутність ефективної взаємодії державних органів між собою	33
	віктимна поведінка (недбалість, необізнаність, зайва довірливість тощо) потерпілих	89
	високий рівень корумпованості органів державної влади та місцевого самоврядування	27
	інше	31

Результати вивчення

Матеріали 120 кримінальних проваджень з проблематики дослідження у таких областях (Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Херсонська, Чернівецька, м. Київ)

№	Досліджувані питання	%
	КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
1	Обстановка вчинення кримінального правопорушення	
	<i>1.1. Місце вчинення протиправних дій</i>	
	1) прифронтові території	24
	2) місця з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб	42
	3) місця державних установ	24
	4) інші	10
2	Способи вчинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності	
	створення фейкових благодійних організацій або волонтерських рухів	22
	збір коштів під фейковими приводами або для неіснуючих організацій	23
	використання авторитету благодійної організації або волонтерського руху для отримання особистої вигоди	32
	штучне створення підстав для отримання волонтерської чи благодійної допомоги	34
	використання чужих документів чи підробка документів (довідок, договорів та ін.) для отримання волонтерської чи благодійної допомоги	21
	використання символіки для обману донорів або волонтерів тощо	21

	інше	12
3	Відомості про слідову картину протиправного діяння	
	<i>3.1 Матеріальні сліди:</i>	41
	<i>3.2. Віртуальні сліди:</i>	100
	<i>3.3. Ідеальні сліди:</i>	34
5	Особа потерпілого	
	<i>5.1. Віктимогенні групи жертв:</i>	
	військові, їхні сім'ї, а також люди, які змушені покинути свої домівки через вторгнення РФ на їхні території (внутрішньо переміщені особи)	46
	потерпілі, які через надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру (пандемії, епідемії, повені, урагани тощо) опиняються у скрутному становищі, без медикаментів, коштів, житла та їжі	32
	малозабезпечені, безробітні, багатодітні, бездомні особи, які перебувають у складних життєвих обставинах;	31
	особи з інвалідністю та особи похилого віку, які часто мають обмежені можливості самостійно вирішувати свої проблеми і потребують допомоги;	21
	добросовісні волонтери та благодійники, які стали жертвами шахраїв через свою довірливість	12
6	Дані про особу шахрая	
	<i>6.1. Стать:</i>	
	1) чоловіча	63
	2) жіноча	37
	<i>6.2. Вік:</i>	
	1) від 16 до 20 років	9

	2) від 20 до 30 років	39
	3) від 30 до 40	34
	4) від 40 до 50	14
	5) особи віком 45 років і старші	4
	<i>6.3. Освіта:</i>	
	середня	68
	вища	19
	вища технічна	13
	<i>6.4. Сімейний стан:</i>	
	у шлюбі	28
	ні	62
	інше	10
	<i>6.6. Наявність судимості:</i>	
	18	
	<i>6.7. Протиправні діяння вчинено у стані сп'яніння:</i>	
	алкогольного	2
	наркотичного	2
	<i>Вчинено ОГ та ЗО:</i>	
	так	30
	ні	70
	<i>6.9. Особи відрізняються досить високим рівнем інтелекту:</i>	
	так	78
	ні	22
	ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ	
7	Початкові відомості, що були приводом для внесення даних до ЄРДР за фактом учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності, отриманні уповноваженими особами з наступних джерел:	
	1) заяви, листи та повідомлення, що надійшли від громадян, які є потерпілими від шахрайських дій	66

	2) звернення працівників установ, підприємств та організацій	21
	3) матеріали, отримані під час проведення НСРД та розшукових заходів	9
	4) заяви, листи та повідомлення від громадян, які отримали інформацію щодо вчиненого правопорушення або стали його свідками	2
	5) матеріали проваджень, виділені з інших кримінальних проваджень	2
	СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ:	
8	Які СРД проводились:	
	огляд місця події	33
	допит потерпілого або представника потерпілої сторони	100
	огляд ЕОТ, документів	82
	освідування	3
	допит	100
	обшук	62
	призначення судових експертиз	100
	слідчий експеримент	3
	пред'явлення особи для впізнання	3
	одночасний допит раніше допитаних осіб	27
9	Обшук	
	<i>10.1. Місця проведення:</i>	
	1) зберігання і обробки інформації про банківські перекази	74
	2) знаходження комп'ютерного обладнання, що використовувалося при здійсненні протиправного діяння	58
	3) збереження інформації, отриманої злочинним шляхом	54
	4) настання шкідливих наслідків	4
10	У чому полягає складність у реалізації відомостей НСРД під	

	час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності:	
	1) незлагоджена взаємодія підрозділів правоохоронних органів та працівників установ зв'язку	47
	2) проблематичність одержання ухвали слідчого судді апеляційного суду стосовно проведення певної НСРД	61
	3) відсутність бажання окремих уповноважених осіб покращувати процес кримінального провадження, а також потяг до пошуку більш легких шляхів для отримання доказової інформації	37
	4) брак потреби в огляді та вилученні документів	57

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості
про апробацію результатів дисертації**

*Наукові праці, у яких опубліковано основні
наукові результати дисертації:*

1. Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.
2. Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.
3. Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.
4. Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.
5. Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).
6. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

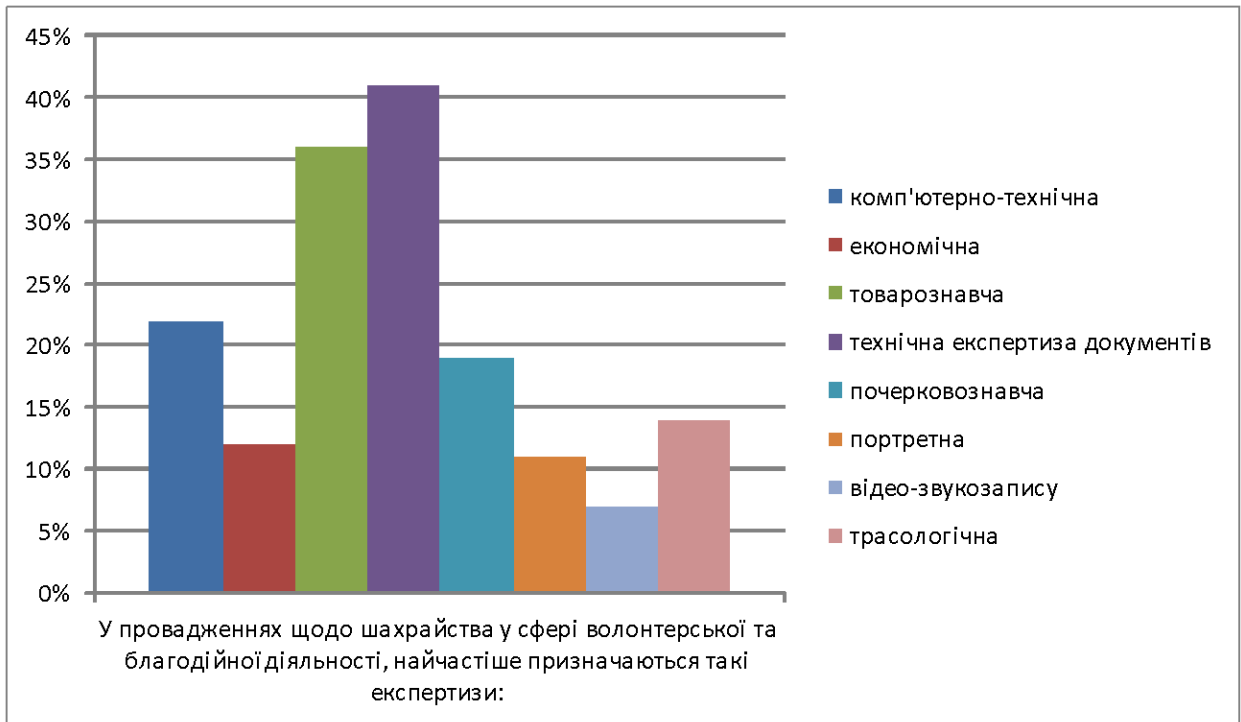
8. Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

9. Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

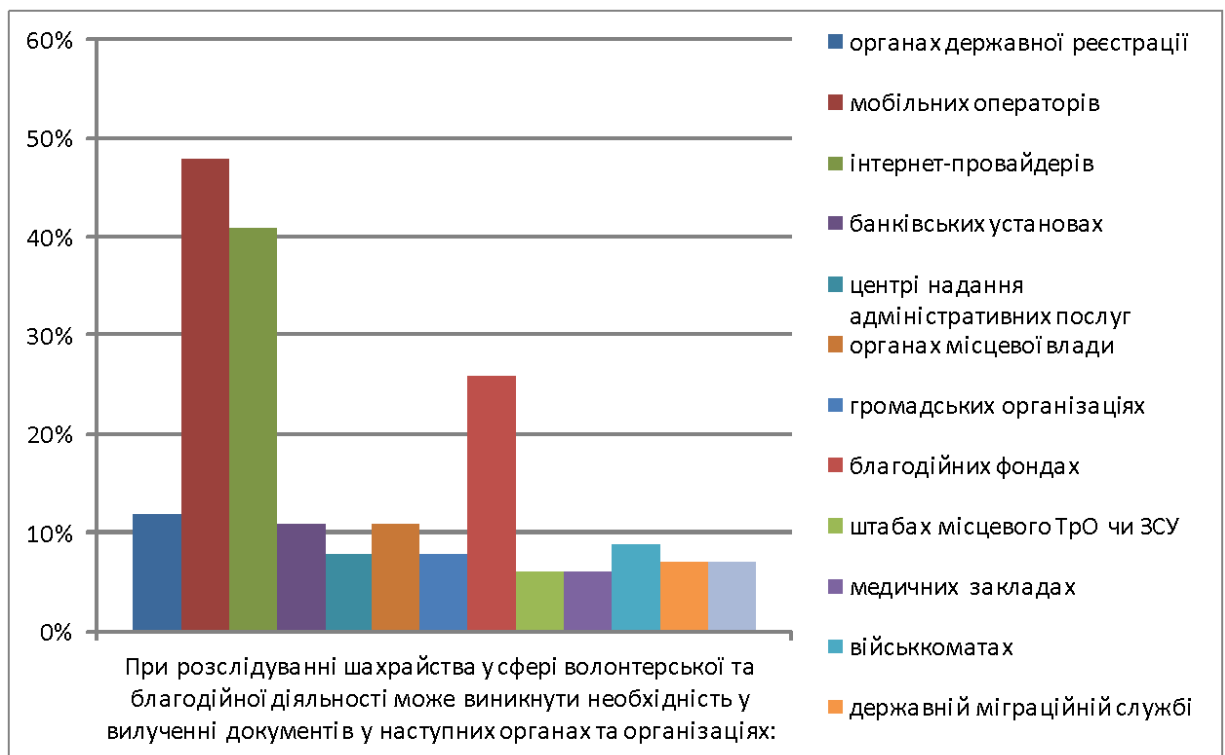
10. Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

ДІАГРАМИ ТА СХЕМИ

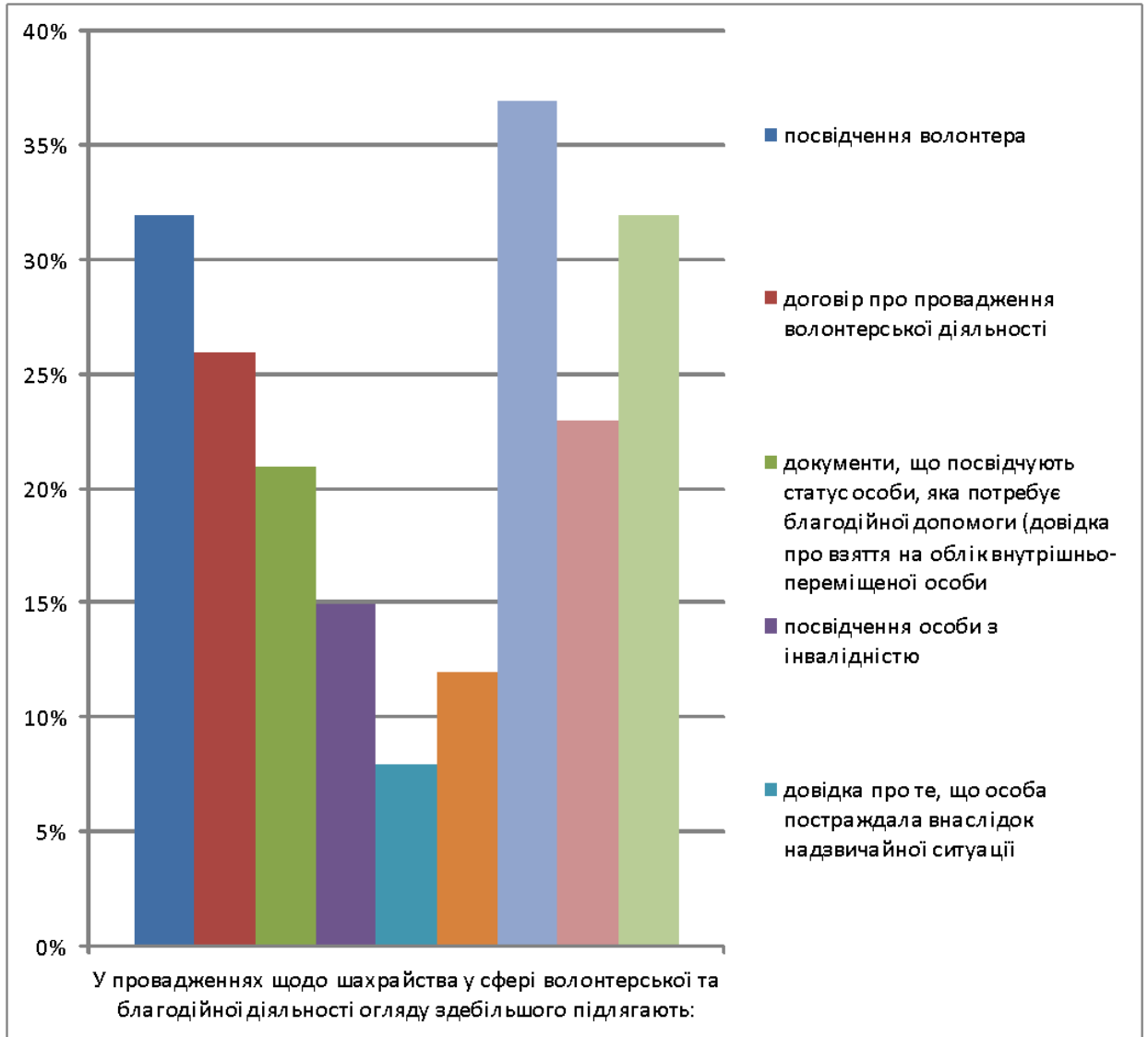
Діаграма Г.1

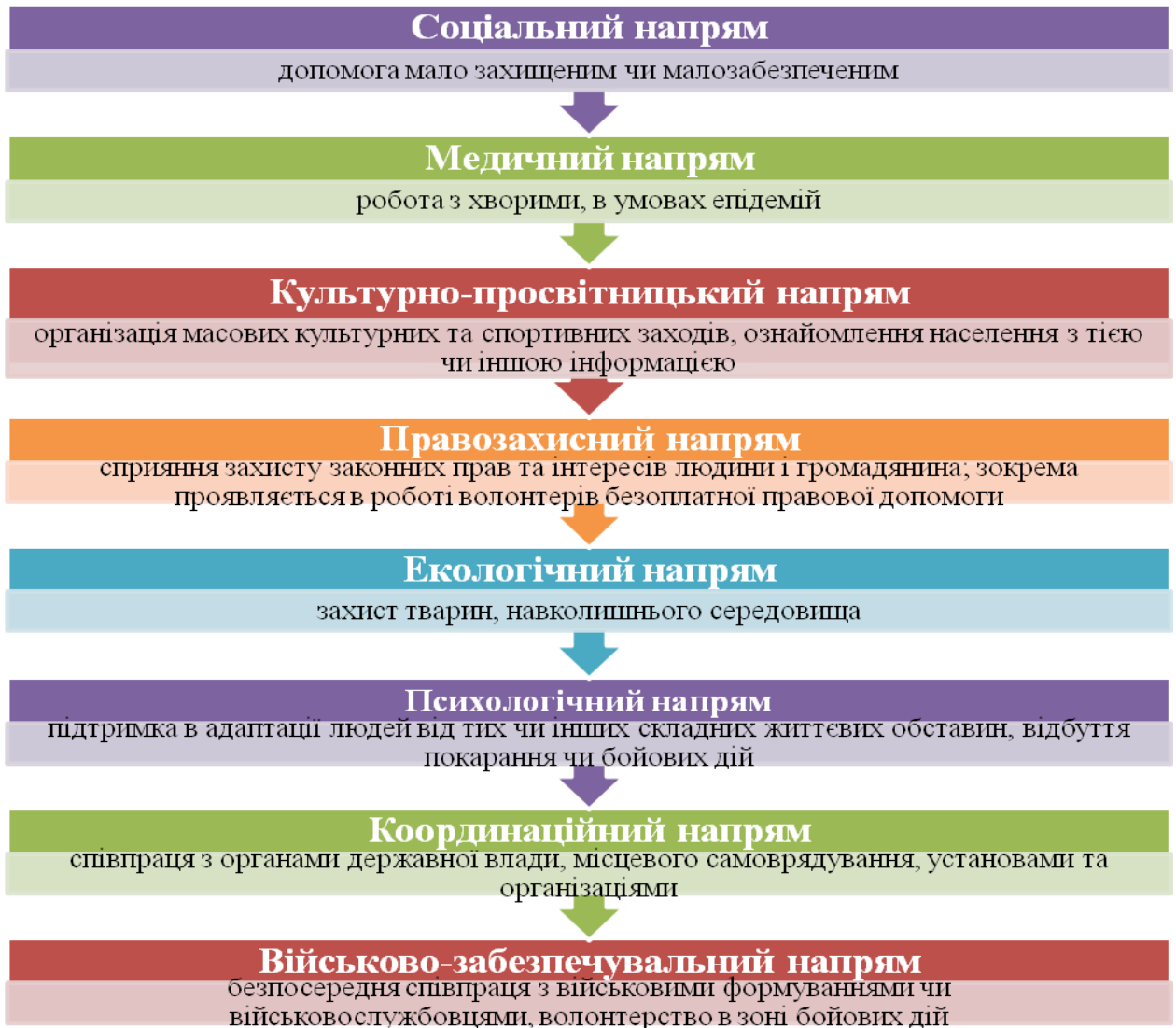
Діаграма Г.2

Діаграма Г.3

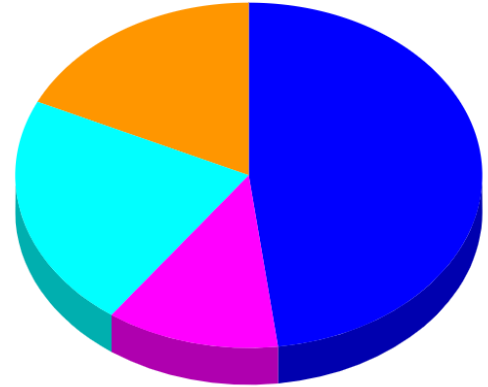
Форми волонтерства, відповідно до сфери діяльності:

Діаграма Г.5

Групи способів дій у сфері волонтерської та благодійної діяльності:

- шахрайства, пов'язані із псевдоволонтерською діяльністю в мережі Інтернет та у фізичному просторі - 48%
- шахрайські дії із фіктивною фінансовою допомогою, яка надається від міжнародних організацій - 12%
- шахрайські дії, пов'язані із використанням пільгових умов, передбачених для діяльності благодійних та волонтерських організацій - 22%
- шахрайські дії, що вчиняються особами, які видають себе за тих, хто потребує допомоги - 18%

**АКТИ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор
 заслужений діяч науки і техніки України
 підполковник поліції

Сергія ЧЕРНЯВСЬКИЙ
 2023 року

АКТ

впровадження у науково-дослідну діяльність та освітній процес
 Національної академії внутрішніх справ результатів
 дисертаційного дослідження

Про впровадження у науково-дослідну діяльність та освітній процес Національної академії внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: заступника начальника навчально-методичного підрозділу Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, капітана поліції Бистрицького Б.Ю.

членів комісії: професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, підполковника поліції Черноус Ю.М.

професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, професора, полковника поліції Пасковського В.В.

відповідно до Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2022-2023 навчальний рік склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувачки Науково-дослідного інституту публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних

наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Основні результати дослідження використовуються у НДІДКР Національної академії внутрішніх справ для подальшої розробки проблемних питань методики розслідування злочинів у сфері економіки. Результати дисертації відображено у наукових публікаціях здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук (статтях і тезах доповідей на конференціях):

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава на регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KEEM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виступи сучасності на наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей Н.А. Лисенко, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також будуть враховані профільними кафедрами Національної академії внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень.

Заступник начальника навчально-методичного відділу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
капітан поліції

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції

Юлія ЧОРНОУС

Професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
полковник поліції

Вадим ПЯСКОВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

Ігор ЛУГОВИЙ

11 2023 року

**впровадження у наукову діяльність
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

« 24 » _____ 11 2023 року

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голова комісії: т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата історичних наук, доцента Прошина Д.В.

члени комісії: професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Пирого І.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Єфімова М.М.
професора кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Логвишенка Б.О.

відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію

наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 р. № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувачки Науково-дослідного інституту публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

1. Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

2. Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

3. Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

4. Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

5. Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

6. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

7. Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Вісники сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

8. Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

9. Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ,

19–20 січня 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

10. Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Наукові публікації відповідають планам науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт профільних кафедр Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2023-2024 навчальний рік.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про відповідність спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; належний науковий, теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності»; актуальність, вчасність й практичну значущість дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані профільними кафедрами Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при проведенні науково-практичних заходів з актуальних питань застосування кримінального процесуального законодавства, проблем протидії економічній злочинності та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а також наукових досліджень на замовлення Головного Управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Ігор ПІРИГ

Микола ЄФІМОВ

Борис ЛОГВИНЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник поліції

Віталій РОМАНЮК

12 2023 року

АКТ

впровадження у науково-дослідну діяльність та освітній процес
Харківського національного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження Лисенко Н.А. «Розслідування
шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність

Комісія у складі:

- голови: завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидата
юридичних наук, доцента Корнієнка В.В.
- членів комісії: професора кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктора
юридичних наук, професора Степанюка Р.Л.
професора кафедри кримінального процесу та організації
досудового слідства факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидата
юридичних наук, доцента Глобенка Г.І.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати
дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту
публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування
шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність.

Основні результати дисертаційного дослідження Лисенко Наталії

Анотоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» використовуються в освітньому процесі та науково-дослідницькій роботі Харківського національного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань протидії економічній злочинності, а також методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Основні результати дисертації відображено у наступних наукових публікаціях здобувача, зокрема:

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на видучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали*

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публ. права, 2022. С. 122–124.

Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Наукові публікації відповідають планам науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт профільних кафедр Харківського національного університету внутрішніх справ на 2022-2023 навчальний рік.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про відповідність спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; належний науковий, теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності»; актуальність, вчасність і практичну значущість дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ

України. Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані профільними кафедрами Харківського національного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень.

Голова комісії:

завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Василь КОРНІЄНКО

Члени комісії:

професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Руслан СТЕПАНЮК

професор кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Геннадій ГЛОБЕНКО

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Факультет №1 ХНУВС
14.06.12.000

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Одеського державного університету
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор
подписав комісії

Максим КОРНІЄНКО

« 14 » _____ 11 2023 року

АКТ

впровадження в освітній процес і наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження

Про впровадження в освітній процес і наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Тетератник Г.К.;

членів комісії: професора кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Тарасенка В.Є.;

доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Лісниченка Д.В.,

відповідно до Положення про організацію освітнього процесу і наукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обставини та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KEEM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Виклики сучасності та нові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

Члени комісії дійшли висновку, що надані здобувачем Науково-дослідного інституту публічного права Н.А. Лисенко матеріали (наукові статті та тези доповідей) свідчать про належний науковий, методологічний та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах навчальних дисциплін з кримінального права, кримінального процесу та криміналістики для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в

освітньому процесі та науковій діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ при підготовці здобувачів вищої освіти.

Голова комісії:

Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Члени комісії:

Владислав ТАРАСЕНКО

Дмитро ЛІСНІЧЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Навчально-наукового інституту права

ПрАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління

персоналом»

доктор юридичних наук, професор

заслужений юрист України

 Анатолій КИСЛИЙ

2023 року

АКТ**проведення в освітній процес і наукову діяльність****Навчально-наукового інституту права ПрАТ «Вищий навчальний заклад****«Міжрегіональна Академія управління персоналом»****результатів дисертаційного дослідження**

Про впровадження в освітній процес і наукову діяльність ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: завідувача кафедри правохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.

членів комісії: заступника директора Навчально-наукового інституту права ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», кандидата юридичних наук, доцента Тимошенка Ю.П.

професора кафедри правохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», доктора юридичних наук, доцента Козаченка О.І.

відповідно до Положення про організацію освітнього процесу і наукової діяльності в ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія

управління персоналом» склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обставинки та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KEEM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Висновки сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми інтелектуальної наукової діяльності у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

Члени комісії дійшли висновку, що надані здобувачем Науково-дослідного інституту публічного права Н.А. Лисенко матеріали (наукові статті та тези доповідей) свідчать про належний науковий, методологічний та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах навчальних дисциплін з кримінального права, кримінального процесу та криміналістики для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі та науковій діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Мікрорегіональна Академія управління персоналом» при підготовці здобувачів вищої освіти.

Голова комісії:

Володимир ЗАРОСНЮ

Члени комісії:

Юрій ТИМОШЕНКО

Олександр КОЗАЧЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Дніпропетровського НДЕКЦ МВС

кандидат юридичних наук, доцент

Володимир КОРОТАЄВ

10 2023 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС**

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС результатів дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Комісія у складі:

Голови:	першого заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Тетяни Ревікіної
Членів комісії:	т.в.о. заступника завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Геннадія Комизни завідувача сектору дактилоскопічного обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ольги Гейко старшого судового експерта лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ірини Ревешко

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової

Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) у вигляді фахових наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обставини та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KEEM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Висвітлення сучасності та наукові підходи до її вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка вихідних даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми інтелектуалізації наукових досліджень у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Інноваційні підходи до*

реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

Голова комісії:

Тетяна РЕВ'ЯКІНА

Члени комісії:

Геннадій КОМІЗА

Ольга ГЕЙКО

Ірина РЕПЕШКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Начальник УСР
 в Дніпропетровській області
 ДСР НП України
 провайдера поліції

Віктор ДІДЕНКО

АКТ

впровадження у практичну діяльність УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України результатів дисертаційного дослідження Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 081 Право, спеціалізацією 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

голови: начальник 9-го відділу (моніторингу та координації) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, підполковник поліції, кандидат юридичних наук А.В. Максимов

члени комісії:

начальник 8-го відділу (інформаційно-аналітичного забезпечення) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, майор поліції Д.С. Приходько

старший оперуповноважений 4-го відділу (протидії ОЗГ в органах державної влади) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції П.А. Петраш

старший оперуповноважений 5-го відділу (боротьби з ОЗГ з ознаками корупції) УРВ в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції Д.М. Мирошніченко

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15 травня 2007 року № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Лисенко Наталії Анатоліївни на тему: «Розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (кримінальний процес

та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Лисенко Н.А. Особливості проведення допиту під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності (організаційні аспекти). *Правові новели*. 2020. № 12. С. 139–144.

Лисенко Н.А. Генеза наукових підходів щодо способів учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 4 (74). С. 229–233.

Лисенко Н.А. Обстановка та умови учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 339–343.

Лисенко Н.А. Організація та планування розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 596–599.

Лисенко Н.А. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. *KEEM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 3 (55). С. 294–297 (Республіка Польща).

Лисенко Н.А. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Высказки современности на научные подходы до их применения: материалы Международной научно-практической конференции* (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 132–134.

Лисенко Н.А. Оцінка шкідливих даних на початковому етапі розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ : НДПП, 2021. С. 212–214.

Лисенко Н.А. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Актуальні проблеми інтелектуальної наукової діяльності у практичну діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 122–124.

Лисенко Н.А. Предмет посягання під час учинення шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Іноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного інноваційного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень й практичну значимість та можуть бути

впроваджені у діяльність УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України.

Голова комісії:

Антон МАКАШОВ

Члени комісії:

Данило ПРИХОДЬКО

Павло ПЕТРАШ

Дмитро МИРОШНИЧЕНКО